

Děkanský chrám
Sv. Bartoloměje Apoštola
v Kolíně nad Labem

rejstříkové číslo památky 19709/2 - 735

STANDARDNÍ STAVEBNĚ – HISTORICKÝ PRŮZKUM

PhDr. Michal Patrný

PhDr. Jan Urban

NPÚ – ÚP

Oddělení SHP

Vedoucí Ing. Petr Macek, PhD.

2004

OBSAH

1. ANOTACE.....	3
2. ÚVOD.....	4
3. DĚJINY OBJEKTU.....	7
4. EDICE PRAMENŮ A LITERATURA.....	50
Ikonomie.....	52
Literatura.....	53
Exkurz – rešerše stavebního deníku 1904-11.....	56
5. ROZBOR OBJEKTU.....	104
Celkový přehled.....	104
Detailní popis.....	108
6. STAVEBNÍ HISTORIE.....	147
7. UMĚLECKOHISTORICKÉ HODNOCENÍ.....	178
8. HODNOTNÉ DETAILY A JEJICH SOUBORY...183	
Konstrukce.....	183
Detaily a soubory detailů.....	184
9. ZÁVADY.....	187
10. NÁMĚTY.....	189
11. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH.....	191
12. SEZNAM PLÁNOVÝCH PŘÍLOH.....	201
Seznam plánové dokumentace.....	202

1. ANOTACE

Děkanský chrám sv. Bartoloměje Apoštola náleží nepochybně k nejcennějším památkám církevní architektury v českých zemích, a to jak svou raně gotickou částí, tak zejména svým vrcholně gotickým chórem, který je doloženým dílem stavitele pražské katedrály, Petra Parléře.

Chrám byl založen pravděpodobně zároveň s městem na přelomu 50. – 60. let 13. století, pravděpodobně na místě starší stavby, jejíž části mohly být pojaty do původního chóru kostela. Tato stavba byla dokončena nejspíše počátkem 14. století stavbou západního dvojvěží. Roku 1349 byl chrám pravděpodobně poškozen požárem, po roce 1360 byl stržen původní chór s kryptou a postupně vybudován nový, podle plánů a zřejmě i pod vedením Petra Parléře z Gmündu. Novostavbou mělo být zřejmě nahrazeno i původní trojlodí, ale z neznámých příčin k tomu již nedošlo. Stavbu dokončila počátkem 14. století zřejmě místní stavební huť.

V následujících staletích neprošel chrám zásadními úpravami ani přestavbami, probíhaly spíše drobnější úpravy. Roku 1796 byl vážně poškozen velkým požárem a po něm opraven víceméně provizorně; dílčí opravy a přestavby probíhaly ve 40. – 50. letech 19. století. Roku 1878 byla založena Jednota pro rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje, vlastní rekonstrukční práce započaly roku 1881 podle plánů Josefa Mockera a probíhaly s přestávkami až do jeho smrti roku 1899; nová ještě rozsáhlejší etapa rekonstrukce pak započala pod vedením arch. Ludvíka Láblera roku 1904 a pokračovala do roku 1911. Po poškození v závěru 2. světové války byl chrám opraven, v 60. – 80. letech 20. století probíhaly rekonstrukční práce na opěrném systému a oknech. Zatím poslední oprava započala roku 2000 a dosud probíhá; pro její potřeby je také zpracováno toto SHP.

2. ÚVOD

Stavebně historický průzkum děkanského kostela sv. Bartoloměje apoštola v Kolíně nad Labem byl zpracován v letech 2001 – 2004 oddělením SHP Národního památkového ústavu – ústřední pracoviště za vedení Ing. Petra Macka. Autorem historické rešerše je Jan Urban, na ostatních kapitolách spolupracovali Jan Beránek, Petr Macek a Michal Patrný. Potřeba průzkumu byla velmi akutní vzhledem k počínající rozsáhlé rekonstrukci chrámu – dosud bylo možno vycházet jen z nepříliš rozsáhlých publikací v literatuře, opravdu ucelená dokumentace a zpracování dějin a vývoje chrámu scházela. Rekonstrukce chrámu, která začala roku 2000 a v současné době (podzim 2003) je dokončena v rozsahu obou západních věží a západního průčelí, byla vyvolána jeho nepříliš dobrým stavem – od velké rekonstrukce v letech 1904 – 1911 byly na chrámu prováděny jen nevelké udržovací práce, takže se musel tento nedostatek dříve či později projevit. Klenby chórového ochozu jsou vážně poškozeny zatékáním, zdivo je prostoupeno vlhkostí, kamenická výzdoba exteriéru je poškozena rozpadem nejjemnějších součástí výzdoby a vážně je také poškozeno zasklení oken.

Při zpracovávání průzkumu bylo postupováno standardní nedestruktivní metodou při použití dostupné historické ikonografie, fotodokumentace a písemných pramenů. Autoři považují za možné, že budou v budoucnu nalezeny další dokumenty nebo prameny, které pohled na stavební a historický vývoj chrámu ovlivní nebo i výrazně pozmění; mohou však prohlásit, že podnikli veškeré možné kroky k jejich vyčerpávajícímu dohledání.

Při zpracování vyhodnocení stavebního vývoje nebylo k dispozici aktuální zaměření objektu, přičemž časové a hlavně finanční nároky jeho pořizování neumožnily autorskému týmu jej pořídit; autoři tedy vycházeli z aktualizovaného a do maximální možné míry upřesněného zaměření arch. Josefa Mockera¹, které překreslila a upravila pí. Lucie Chotěborská. Autoři si uvědomují, že přes veškerou snahu tato plánová dokumentace přesné zaměření nenahrazuje, poskytuje však

---

¹ Toto nedatované zaměření pochází přibližně z počátku 80. let 19. století a je součástí souboru návrhů Josefa Mockera na rekonstrukci chrámu a je uloženo v Archivu Pražského Hradu – soubor Pozůstalosti Josefa Mockera.

určitou představu o půdorysném uspořádání chrámu a jeho stavebním vývoji – navíc bylo možno se přesvědčit, že v tomto paradoxně jediném existujícím zaměření chrámu se opravdu příliš mnoho zásadních chyb nenalézá, Mockerova pečlivost a přesnost i v tomto případě přinesla takřikajíc své ovoce.

Neocenitelnou pomoc při zpracovávání průzkumu poskytli také kolínští duchovní správci P. Vladimír Baxtant a jeho nástupce P. Jan Bulín, kteří umožnili vždy a ochotně přístup do chrámu a všech přilehlých prostor. Za vyhledání rozsáhlé historické dokumentace v SOA Kolín patří dík p. Jaroslavu Pejšovi četné cenné rady a materiály také poskytl pracovník Regionálního muzea v Kolíně Mgr. Vladimír Rišlink. Odborné konzultace k dějinám a stavebnímu vývoji chrámu autorům velmi ochotně poskytli Prof. Jaromír Homolka a Prof. Jiří Kuthan z Ústavu pro dějiny umění FFUK, dále pak Ing. Arch. Petr Chotěbor ze Správy Pražského Hradu. Mnohé cenné rady ohledně probíhající rekonstrukce také autorům poskytla Mgr. Kateřina Círglová, odborná pracovnice NPÚ – ÚP.

Toto standardní SHP nenahrazuje závazná vyjádření příslušných památkových orgánů a organizací ve smyslu zákona 20/1987 sb. Zároveň autoři prohlašují, že tato práce je jejich výhradním duševním vlastnictvím.

Autoři by tuto práci rádi připsali památce kolínských patriotů bratří Jana a Ladislava Kamarýtů, kteří v průběhu 20. století shromáždili neobyčejně rozsáhlý materiál k dějinám chrámu; jejich pozůstalost, bohužel z velké části dosud nezpracovaná, uložená v SOA Kolín byla velmi cenným pramenem, stejně jako nemnohé publikace a články jimi vydané; celé jejich dílo svědčí o hlubokém vztahu obou bratří k rodnému městu a jeho nejvýznamnější památce – chrámu sv. Bartoloměje.

3. DĚJINY OBJEKTU

Královské město Kolín vzniklo v éře bouřlivého zakládání měst v době panování přemyslovských králů Václava I. a Přemysla Otakara II. Stalo se tak někdy v padesátých letech, tedy v počátečních letech krále „železného a zlatého“, protože již v roce 1261 město již bylo plně konstituováno (RDBM II., č. 2825; Vávra, Dějiny Kolína I., s. 12-13). Město bylo postaveno na zeleném drnu, starší trhová ves Starý Kolín se rozkládala několik kilometrů proti proudu Labe, předpokládala se nanejvýš existence na druhém břehu řeky, v dnešním Zálabí, nějakého hradiště, jež mělo ležet poněkud východním směrem; ještě v první půli 20. století existovalo pomístní označení „Na starých zámcích“, jež mělo střežit brod, zatímco na místě pozdějšího města se předpokládala slovanská ves (nebo i více sídlišť), neznámého jména (Šimák, Pronikání Němců, s. 430). Teprve archeologický výzkum podlahy presbyteria, uskutečněný Antonínem Hejnou v roce 1965, našel překvapivě pozůstatky osídlení i keramiky z druhé poloviny 9. století i mladší, což by nasvědčovalo, že i v místech dnešního dómského vršku se nacházelo slovanská ves, možná dokonce i menší hradiště. Byly zde dokonce shledány zbytky chrámové stavby z doby před polovinou 13. století, přestavěné údajně později na presbytář budoucího městského chrámu. Z ní byl zjištěn pravoúhlý střední chór délky 12,5 m a šířky 8 m, který po obou stranách provázel čtyřhranný prostor stejné délky a šířky 4,5 m (Kamarýt, Kolínský chrám, s. 4).

Nové město, jež panovník zamýšlel založit jako horní, osídlili němečtí kolonisté, avšak nikoliv z Porýní, jak by tomu nasvědčoval jeho pojmenování Nova Colonia - Neu Kölln (Vávra, Dějiny Kolína I., s. 14-15), nýbrž spíše odněkud ze severního Německa, jelikož město bylo nadáno právem magdeburským a existovala zde ještě předkolonizační osada Kolín, již zmíněný dnešní Starý Kolín (Šimák, Pronikání, s. 429 a pozn. 4 tamtéž). Buď jak buď, noví obyvatelé města začali velmi záhy, patrně ihned po založení města, se stavbou farního chrámu se zasvěcením svatému Bartoloměji, jehož budování mělo pokračovat až do konce 13. století, kdy měl být kostel zhruba dokončen (Umělecké památky 2, s. 85). Novostavba, jež měla být koncipována jako rozlehlé síňové trojlodí s dvojvěžovým západním průčelím, zatímco východní část chrámu měla mít podobu trojdílného závěru s vysokým presbytářem a nižšími chóry bočních lodí (Gotika na Kolínsku, s. 21), pokračovala

rychle kupředu nejen díky hospodářské konjunktuře celé země (pochopitelně s výjimkou „zlých časů„ za braniborské okupace země v letech 1278-1283), péči panovníka, jenž měl být stavebníkem (pochopitelně za spoluúčasti německých měšťanů) a také skutečnosti, že až do konstituování Kutné Hory byl Kolín jedním z center prosperující báňské činnosti v rychle se rozvíjející stříbrnosné oblasti (Šimák, Pronikání, s. 430-431). Původ kolonistů, nejpravděpodobněji pocházejících z dolnoněmeckých oblastí, se měl projevit i na vlivech, které ovlivnily stavební vývoj bartolomějského chrámu. Historici umění a architektury vynášeli v nejstarších fázích kolínského chrámu vlivy severofrancouzské gotiky, zprostředkované míšeňským prostředím (dóm v Míšni), ale také vlivy z oblasti sasko-durynské, což se prý projevilo užitím západního dvojvěží, jako to bylo například v Naumburgu a v Mülhausenu (Bachmann, Eine spätstaufische Baugruppe, s.14 – 17).

Stavba prý probíhala ve dvou stavebních etapách: do roku 1270 vznikl chór (dodnes není jasné, zda měl pravoúhlý půdorys nebo se skládal ze sestavy tří polygonálních závěrů například dle vzoru kostela sv. Štěpána v nedaleké Kouřimi, který vznikl současně a který se v původní podobě dochoval dodnes (Gotika na Kolínsku, s. 22, 31). Z jeho tří částí se dochovaly v místech západních koutů těchto tří částí válcové přípory, na jejichž hlavicích je bohatě zdobený rostlinný dekor a spočívají na nich náběžní štítky s výběhy klenebních žeber. Tedy vítězný oblouk a k němu přiléhající zbytky zdiva včetně zbytků žeber klenby středního chóru a obou bočních stěn po stranách vítězného oblouku. Nižší průchody v nich naznačují, že boční prostory presbytáře bývaly nižší (Kuča, Města, s. 37). Kromě chóru měly v této stavební etapě vzniknout i obvodové zdi trojlodí, původně prolomené úzkými okny s hrotitými záklenky. Z počtu přípor v severní zdi je zřejmé, že původně mělo být v každé lodi po šesti klenebních polích. Do severní boční lodi se navíc vstupovalo dvojicí vedlejších portálů, z nichž se v původní podobě dochoval ten větší a západnější, na jehož tympanonu byl vsazen reliéf, nazývaný mylně „Zvěstování Panny Marie“, uložený dnes v originále v pražském Národním muzeu, který snad měl inspiraci v tympanonech z Naumburku a Marburku. Vznikl v době po roce 1270, zatímco druhý portál byl původně románský, dnes je nahrazen replikou z roku 1889. Hlavní vstupní portál se pak nalézal v západním průčelí a byl zhotovený až po roce 1270, byl ale těžce poškozený a opravovaný po požárech v letech 1349 a 1796, takže původní bohatství kamenické výzdoby lze jen tušit z nepatrných zbytků jako torza architektonicky podaných baldachýnů v pravé části portálu, hlavice s reliéfem

hlavy divého muže po levé straně vstupu, výžlabky členící šikmé boky ostění. Nad portálem bylo umístěno kruhové okno, jehož nynější kružba je až dílem novogotické renovace, nicméně rozety v ose vstupního průčelí opět připomínají západoevropské vzory (Kuthan, Česká architektura, s. 193-195).

Ve druhé etapě výstavby, zahájené po roce 1270, došlo ke změně stavebních plánů a stavby se ujala nová, patrně již domácí stavební huť. Byla charakterizována vztyčením masivních pilířů mezilodních arkád, příslušné prostory bočních lodí získaly šestidílné křížové klenby, ostatní části interiéru získaly klenby křížové s mohutnými pasy. Do západní části trojlodí byla vsazena trojdílná pavlačová tribuna, podklenutá opět křížovými klenbami. Změna stavebního plánu spočívala především porušením původního klenebního schématu vložením nepravé příčné lodi do východní třetiny trojlodí. Při změně konceptu nebyl dotčen úmysl dobudovat síňové trojlodí, ale došlo k dost význačné proměně stylu: namísto dosavadní elegance a lehkosti nastoupily formy hmotné a robustní. Raně gotická fáze výstavby byla pak zakončena vztyčením obou západních věží, do výše chrámové římsy čtyřbokých, výše pak osmibokých, jejichž fasády, členěné válcovými nárožními příporami, prolamovaly úzké okenní otvory. Vnější lodi byly pak ještě dodatečně (na přesném datování se odborníci neshodli) na spáru zajištěny opěrnými pilíři, dole prolomenými oblouky (Kuthan, Česká architektura, s. 201; Kuča, Města, s. 37; Kamarýt, Kolínský chrám, s. 7-10)

Řada archaických raně gotických prvků, jež se dochovaly v nepatrných fragmentech zejména v chórové části chrámu, a také existence několika románských náhrobků způsobily, že starší kulturní historie často operovala s domněnkami o románském založení chrámu (a také města) již v době hluboko před rokem 1250, dokonce až do vlády krále Přemysla Otakara I. (Braniš, Dějiny středověkého umění, s. 64). To již dějiny architektury dávno opustily, nicméně svou monumentalitou patří kolínský chrám u nás k těm nejpřednějším a přesahující běžné možnosti nově založených královských měst druhé půle 13. století.

Stavba kostela byla dokončena do konce 13. století, kdy Kolín byl zastíněn v báňském podnikání nově vzniklou Kutnou Horou a musel se zaměřit na funkci regionálního městského střediska a profitovat z labské dopravy. Města celkem šťastně přežilo bouřlivá léta po vyhnání Přemyslovců, kdy odolalo dvojímu obléhání, roku 1307 Albrechtem Habsburským, na konci roku 1310 pak Janem Lucemburským, ale již 31. prosince 1310 nový panovník vrátil městu odňaté právo skladu dříví a na odstranění pohrom přidal výroční trh na sv. Bartoloměje (Vávra, Dějiny I., s. 45;

Šimák, ČD I.5, s. 433). Co se týče patronátního práva, podržel si ho v Kolíně většinou zeměpán, pouze na čas ho v 13. století delegoval řádu německých rytířů (Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 5), v roce 1325 zas na opata sedleckého cisterciáckého kláštera (RDBM III., s. 421), nicméně v polovině 14. století podával kolínské faráře opět sám panovník. Šlo o faru velmi výnosnou, vždyť podle soupisu papežských desátků z poloviny 14. století odváděl kolínský farář ročně čtyři kopy grošů, což bylo po českobudějovické faře nejvíce z mimopražských českých měst (Tomek, RDP, s. 59). Prvním jménem známým kolínským farářem je Dětrich Janův z Klatov, notář a pokladník („*dispensator curiae imperialis*„), jehož prezentoval k výnosné kolínské prebendě roku 1359 sám Karel IV. (Tadra, Kanceláři a písaři, s. 35; LC I., s.). O rok později však tento Karlův vlivný rádce přijal ještě výnosnější prebendu, když se stal kapitulním děkanem ve Vratislavi, a tak na sv. Bartoloměje rezignoval; do uprázdněného obročí byl panovníkem prezentován kněz Ondřej syn Eberlinův z Vysokého Mýta, jenž byl doposud kanovníkem u Všech svatých na Pražském hradě, aby pak v Kolíně vedl duchovní správu 20 let až do své smrti v roce 1380 (LC I., s. ; Podlaha, Posvátná místa, IV., s. 26).

Právě za správy Eberlinovy započala velkorysá a rozsáhlá přestavba celého presbytáře. Příčinou k ní se stal katastrofální požár, který v roce 1349 sežehl město i jeho předměstí a přinesl všem postiženým obyvatelům velké zchudnutí, pro všeobecnou bídu Karel IV. osvobodil měšťany v červnu 1351 od všech zeměpanských dávek a zároveň jim snížil úroky z půjček, aby nebyly větší než jednu desetinu půjčené částky (Vávra, Dějiny I., s. 21). Avšak teprve za 11 let po ohni byly shromážděny prostředky na opravu kostela, která byla započata až v roce 1360, jak hlásá dodnes latinský nápis vyvedený gotickým písmem u sakristie: „*Počata jest tato stavba kůru I. P. 1360 dne 20. ledna za nejjasnějšího knížete, pana Karla, z boží milosti císaře římského a krále českého prací mistra Petra z Gmündu, kameníka*„ (Mádl, Soupis, s. 20; překlad J. Vávra, Dějiny I., s. 44). Stavitel Petr Parlář, jehož původním záměrem bylo bezpochyby přestavět celý chrám, dal zprvu bez váhání strhnout původní chór a novou stavbu pojal zcela osobitě v záměrném protikladu k masivní raně gotické lodi, jež byla ponechána, ve stylu odlehčené vrcholné gotiky. Nové presbyterium se tyčilo v délce 26 metrů do výše klenby 33 metrů, po jeho levé straně postavené krásné gotické tabernakulum, kolem něho vedl ochoz, do něhož se otvíralo sedm kaplí, z nichž jedna sloužila za sakristii. Devět štíhlých, bohatě členěných pilířů neslo klenbu chóru a ochozu, klenby v lodi chóru byly jednoduché

křížové. Dokonalý a odvážný opěrný systém umožnil včlenit do katedrálního závěru celkem 16 oken vyplněných kružbami, které bohatým a efektním osvětlením vnitřku vysokého chóru vytvářelo kontrast mezi temnějším, spoře osvětleným trojlodím a novým katedrálním závěrem. Mezi nejpodstatnější změny v uspořádání nové dispozice chrámu patřilo také zazdění krypty, k němuž však došlo až v závěrečné fázi vrcholně gotické přestavby vysokého chóru. Nepřísluší historiku popisovat a hodnotit architektonickou stránku stavby, nutno však nicméně poznamenat, že Parlérovo autorství vyplývá kromě typologických znaků a jeho architektonického rukopisu pouze z již citované nápisové desky, jiné archivní a historické prameny o něm totiž mlčí. Podle zprávy Schallera (*Topographie X.*, s. 41) a pozdního letopisce, kolínského rychtáře J. V. Pábíčka (+ 1805) došlo k vysvěcení nového presbyteria 18. října 1378, kterýžto údaj potvrdil nálezný nápisu na zdech presbyteria při restauraci v roce 1904 (Pábíček, *Paměti Kolína*, s. 389; Vávra, *Dějiny I.*, s. 44; Kamarýt, *Kolínský chrám*, s. 12; viz též *Exkurz*). Stalo se tak těsně před úmrtím jeho hlavního stavebníka, císaře Karla IV., a provedl je biskup z řádu bosých augustiniánů Hynek z Bamberka. Při konsekraci byla nová polovice chrámu dedikována Panně Marii, rodičce Boží, zatímco původní lodi zůstalo zachováno patrocinium sv. Bartoloměje (Svoboda, *Postupný seznam*, s. 91).

Jak uvidíme ještě níže, bylo ve stavbě pokračováno i po vysvěcení presbyteria, a to až do počátků 15. století. Jednalo se o výstavbu začátku trojlodí v šíři jednoho klenebního pole, který nová stavba pokročila přes presbyterium, ale jímž narazila na starou loď z doby Přemysla Otakara II., u níž se však nakonec zastavila, třebaže původně Parlér zřejmě zamýšlel přestavět od základů i trojlodí a nahradit tak celý starý kostel novostavbou. Jeho význam tkví ve skutečnosti, že zde mohl stavět od základů (aspoň v případě presbyteria) a nemusel se vázat na dílo svých předchůdců, z čehož lze poznat, jeho skutečné umělecké záměry. Nevybudoval kaple ochozu jako věnec polygonů samostatně ven vystupujících, ale dal jim půdorys lichoběžníkový a trojstranné mezery mezi nimi vyplnil masivním zdivem, čímž srostly navenek v jakýsi souvislý hmotný sokl, na němž jako na podstavci vystupují lehké opěrné pilíře a okenní část presbyteria (Birnbau, *Gotické umění. Architektura*, s. 130).

Slavnostního vysvěcení se farář Ondřej Eberlinův dožil, zemřel až roku 1380. Jeho nástupcem se stal Hynek z Heroltic, po jeho brzké smrti ještě téhož roku, pak kněz Václav, syn Kolmana ze Stříbra, jenž se současně stal písařem kuchyně krále

Václava a jenž úřad vykonával do roku 1391, kdy ho na nátlak duchovní vrchnosti opustil, aby zemřel ve vysokém věku až roku 1416. Tento králův oblíbenec se totiž stal postupně ještě kanovníkem vyšehradským a u sv. Jiljí, a tak není divu, že kolínský duchovní úřad nemohl vykonávat, a tak se zde nechal zastupovat, například roku 1384 ho pronajal knězi Ondřeji z Pelhřimova. Po faráři Václavovi se v hodnosti kolínského faráře vystřídali ještě Martin ze Stříbra (1391-1393), který ho pak směnil s kanovníkem u sv. Apolináře Petrem Lauterbachem, zastávajícím pak tuto hodnost až do své smrti roku 1403 (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 26; Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s. 6-7). Avšak ani za správcovství těchto farářů neustal na kolínském svatostánku ruch stavební. Referují nám o tom dochované zbožné odkazy kolínských měšťanů přispívající na stavbu a uskutečněné v letech 1380-1401. Podle dochovaných pramenů jich bylo celkem 15, největší odkaz z nich zaznamenal Pešík Světlík, a to ve výši 40 kop. Prameny zaznamenávají rovněž přítomnost kameníků a jiných pracovníků na stavbě: tak v roce 1388 měl vlastnit vedle fary dům čp. 26 kameník (*lapicida*) Michal, jenž měl být podle historiků totožný se stejnojmenným zetěm Petra Parlěře a tudíž namísto tchána řídit zdejší stavbu. K roku 1398 se pak děje zmínka Myrklausovi Kameníku, jenž smlouval s konšeli o cihly a vápno (Vávra, Dějiny I., s. 44; Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s. 5).

Bylo již řečeno, že kolínská fara náležela k nejbohatším církevním obročím v Čechách. To se projevovalo v předhusitské době jak na počtu kaplí a jiných nadání při chrámu, tak i v množství kněží v kolínském chrámu působících. Pomocníky či i zástupci farářů byli zde farní vikáři, z nichž dva se nazývali kazatelé. Poněvadž před husitskými bouřemi obývali Kolín dva národy, nacházíme zde kazatele německého (roku 1386 jím byl Oldřich, 1400 Mikuláš Keyl, 1404 Kunrat) a kazatele českého (z roku 1404 známe z pramenů Zdeňka), jimž se roku 1401 dostalo zvláštního obydlí, nazývaného „dům kazatelů“, či „stavení české“. Dále v chrámu působili ještě kaplani a oltářníci, jichž bylo v roce 1390 osm a jejichž počet později ještě stoupl (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 25-27). Nejstarší zmínky jsou o oltáři zasvěceném sv. Duchu, jenž se v původním kostele nacházel v kryptě pod presbytářem. Z roku 1366 je o něm zpráva, když purkmistr František Keser a Ondráček Pláteník jakožto vykonavatelé závěti zemřelého Jana z Malína zřídili při něm nadání pro zvláštního kněze-oltářníka s důchodem šesti kop ročně; nicméně po zrušení krypty, k němuž došlo kvůli pokračující přestavbě presbyteria došlo k přeložení tohoto oltáře i s nadáním k oltáři Božího Těla a sv. Alžběty v jedné z kaplí nového chóru. K tomuto

oltáři, nazývanému pak „oltář Božího Těla a s. Ducha,“ pak v roce 1401 pak věnovala Alžběta, vdova po měšťanu Jaxonovi z Kouřimě, ještě dalších deset kop grošů (C. Borový, LE V., s. 552). Hlavní oltář byl zasvěcen, jak vidno z patrocinia nové stavby, pochopitelně Panně Marii, první zmínka o něm je již v roce 1368, třebaže se tehdy muselo jednat jen o prozatímní hlavní oltář v lodi, kdy zde byl ustanoven za kaplana s ročním důchodem téměř osmi kop kněz Mikuláš z moravského Kojetína a jenž byl potvrzen ještě v roce 1386; známe z doby předhusitské i několik jeho dalších nástupců i zajímavý fakt, že při něm tehdy existovalo bratrstvo literátů (kostelních zpěváků) „*Bruderschaft unserer liben Frauen* (Bratrstvo naší milé Paní), jehož členové se tu scházeli, aby zpívali „ke chvále Boží,“ oděni do hedvábného roucha, darovaných měšťankou Voršilou Gunerovou. Z dalších oltářů umístěných v ochoze nového kůru jmenujme ještě oltář sv. Jana Evangelisty, zmiňovaný již roku 1379, oltář sv. Šimona u Judy (zmiňován 1370) a hned několik dalších, u nichž nelze z pramenů vyčíst zasvěcení, známe jediné jejich patrony a jména oltářníků (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 27-28; Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s. 8-9). Konečně někdy kolem roku 1400, rok po smrti Petra Parláře, měla být ke kostelu přistavěna na jižní straně Kokovská kaple, vzniklá prolomením obvodní zdi, když pro její boční stěny byly použity dva vnější opěrné pilíře; byla uzavřena jako pětiboká, se třemi dvojdílnými okny s kružbami a paprscitým žebrovím. Její stavbou se středověký stavební vývoj chrámu v podstatě uzavřel.

Z roku 1395 pak je zpráva o stavbě nových varhan varhanářem Pavlem, jež byly umístěny na epištolní straně ochozu kostela, kde byla pěvecká kruchta (Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s. 9; Straka, Kolínské kostely a památky, s. 7). Navíc se kolem kostela rozkládal hrazený hřbitov, zrušený až v roce 1820 a proměněný na severní a západní straně ve dlážděnou terasu, zatímco jižní část byla zatravněna a přeměněna ve farářskou zahradu. V jeho rohu, kde se dnes nachází stará škola čp. 35, byla v předhusitské době kaple, založená počátkem 15. století německým kazatelem Mikulášem Keylem na místě domku, koupeného roku 1401 od Mikeše kožešníka. Stála proti farnímu domu a byla ještě zmiňována roku 1554; podle Keylovy poslední vůle zde byl zřízen oltář ke cti sv. Jakuba většího a sv. Mikuláše, Prokopa, Viktorina a Kateřiny (Vávra, Dějiny I., s. 50-51).

Převaha německého živlu, který tvořil zejména movitější část patriciátu a ovládal městskou radu, potrvala až do počátku husitských bouří. Posledním známým správcem farního kostela byl plebán Mikuláš z Písku, doložený prameny v letech

1403-1408; důležitým pro tehdejší stavební dějiny města byl důležitým okamžikem dva další ničivé požáry města, o Vánocích 1395 a 1. května 1415 (jiný zdroj uvádí datum na sv. Bartoloměje 1413) ; v obou případech však ničivý živel náš chrám sv. Bartoloměje ušetřil, při druhém z těchto požárů prý s výjimkou svatostánku, dominikánského kláštera a pouhých deseti domů (Vávra, Dějiny I., s. 22-23). Ještě větší strážně však město a celá země měly prožít v následujících válkách husitských.

Pro město Kolín začaly bezprostředně. v dubnu 1421, kdy město kapitulovalo před pražsko-orebskou armádou směřující do východních Čech. Tehdy dodalo katolickému panteonu jednoho z jeho martyků, jímž měl být farář od sv. Bartoloměje pan Hynek z Ronova, údajně příslušník východočeského panského rodu, jehož husité po pádu města měli upálit na Kouřimském předměstí. Potíž spočívá v tom, že toto jméno kromě pozdní zprávy barokního kronikáře Jana Beckovského a místní tradice soudobé prameny (například konfirmační, erekční knihy, respektive soudní akta pražského arcibiskupství) neznají, takže nelze vyloučit, že se nejedná ani o reálně existující postavu. Jinak královské město Kolín, který odchodem katolických měšťanů ztratil svůj zdánlivě německý ráz, byl až do roku 1427 součástí pražského městského svazu, aby se pak stal součástí sirotčího svazu. Během husitských válek bylo město nejméně třikrát obléháno, v roce 1427 ho dobývali na hejtmanovi Diviši Bořkovi z Miletínka radikální husité, po bitvě u Lipan ho v červnu 1434 zas oblehla vítězná vojska panské koalice, Kolín však pokaždé odolal. Ani město nedoznalo nějakých podstatnějších škod, což se dá v podstatě říci také o kostele sv. Bartoloměje. Podstatné úhony doznal jedině dominikánský klášter v opačném severozápadním cípu městského půdorysu, který vítězní husité v roce 1421 rozbořili, a na jeho místě nechal husitský hejtman Bedřich ze Strážnice, jenž se stal po Lipanech zástavním pánem města, postavit městský hrad. Bartolomějský chrám se pak na dvě století stal shromaždištěm a modlitebnou kolínských podobojích, místní farář pak představeným kolínského kališnického duchovenstva. Pro celé 15. století pak máme jen nepatrné množství informací o stavebním stavu kostela, kterému se však dostávalo alespoň běžné údržby, takže bouřlivé období husitských válek, bezkráloví a vlády Jiřího z Poděbrad prožil bez větších následků, třebaže v době bojů s uherskou stranou se před městskými hradbami několikrát objevila nepřátelská vojska a v sedmdesátých letech 15. století byla do kolínského hradu nakrátko vložena uherská posádka.

Po Lipanech se v rámci akce na zkorumpování husitských hejtmanů ze strany císaře a krále Zikmunda stal zástavním pánek Kolína Bedřich ze Strážnice, který v lednu 1437 dostal za částku 3000 kop č město s nově vytvořeným panstvím (jednalo se o téměř 25 vsí, části vsí a dvorů v okolí města). Tato velmi rozporná postava českých dějin Kolín podržela až do poloviny padesátých let, kdy jej donutil ke směně zemský správce Jiří z Poděbrad, v rukou jehož potomků pak zůstal do roku 1487, kdy zástavu vykoupil od Hynka Minsterberského za 20 000 dukátů král Vladislav Jagellonský, který kvůli tomu musel vypsát zemsko berní (Vávra, Dějiny I., s. 86-88). Kolín a jeho panství zůstal po nějakou dobu osobním majetkem krále Vladislava (s výjimkou let 1502-1506, kdy je měl v zástavě Mikuláš ml. Trčka z Lípy), který mu sice poskytoval či obnovoval různé výsady, statut královského města mu však navrátil až jeho syn Ludvík v dubnu 1519 (Vávra, Dějiny I., s. 96-97). Od té doby vznikla tak určitá správní dichotomie, neboť měšťané požívaly svobod měšťanů královských měst a rozsáhlé samosprávy s tím spojené, avšak zbytek zástavního majetku vně města si panovník podržel a pověřil jeho správu královského hejtman, jenž nadále sídlil na nově vybudovaném kolínském zámku; později bylo toto komorní kolínské zboží spojeno s blízkými Poděbrady, jež se dostaly rovněž do zeměpanských rukou, a spravovány z poděbradského zámku.

Období od sklonku 15. století je i v kolínských dějinách „zlatou dobou“, kdy obec politicky, hospodářsky i kulturně prosperovala. Za těchto okolností bylo pochopitelné, že pozornost měšťanů se začala i na architektonický vzhled města; navíc od konce 15. století jsou hojněji dochovány i místní prameny, například manuál městského písaře Jakuba z Vrbice z let 1496-1512, nejstarší pamětní kniha, založená v roce 1501, či městské trhové knihy, vedené téměř v souvislé řadě od roku 1511. Tomuto zájmu neušel ani „stánek Boží“, jenž byl náhle shledán velmi zchátralým a potřebujícím nutně velké opravy. Byť sv. Bartoloměj tehdy již nebyl žádnou „čerstvou novostavbou“ v jeho novější chórové části byl stár teprve něco přes jedno století, přesto nelze říci, že by nebylo o něj pečováno i v desetiletích dřívějších. Například již v roce 1442 či 1449 byl ulit a instalován největší kolínský zvon „Vůžan“, či „Vožan“, který měla zaplatit polomytická měšťanka Vožana či Oseana a jenž byl zavěšen na jižní kostelní věži, kde zůstal až do požáru v roce 1796 (Mádl, Soupis památek, s. 20). Na severní chrámové věži byly zase zřízeny chrámové hodiny (orloj), které roku 1494 upravil za 20 kop m. hodinář a šlajfář, mistr Jiřík z Prahy (ibidem). V právě ve stejné době, kdy byl kolínským farářem Václav Klaudi (1490-

1495), rozhodli představení města přistoupit k opravám, dle nich již velmi zchátralé stavby. Jednalo se především o krovy a stav kostelních věží. Co se týče těch prvních, již v roce 1494, kdy kvůli jejich nedostatečnosti se objevilo poškození klenby, dohodla městská rada její opravu se stavitelem Janem Šatným; šlo o souběžnou akci s výše zmíněným předěláním orloje (SOkA Kolín, Manuál Jakuba písaře k roku 1494-1497, nefol.; Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 14). O tři roky později, v červnu 1497, došlo také na krovy, „aby nebylo zdem na kůru těžko,,“, což se uskutečnilo během několika dalších let a týkalo se jak vlastní chrámové stavby, tak také obou věží. Krovy obou věží měly nyní (autentické vyobrazení původního stavu se nedochovalo) se podobu štíhlých jehlanů a byly ozdobeny v rozích věžičkami; obě věže byly opatřeny ochozy a tyto ochozy byly propojeny dřevěnou lávkou s pavlačí pro věžného, jenž měl obydlet na severní věži a mohl jejím prostřednictvím přecházet z věže na věž, což mu umožňovalo nerušený výhled na celé okolí města. Tehdy však zjištěno, že konstrukce věží, zejména té severní, trpěly vyzváněním zvonů a v jejich stěnách se začaly objevovat trhliny; nepomohlo prý ani snesení stolice pro zvony o dvě patra níže, kterážto operace byla provedena po jejím zřícení (Zloch, Věže kolínského chrámu, s. 28-29). Přitom byl rozbit zvon vyrobený zvonařem Ondřejem Ptáčkem z Kutné Hory, ten byl nyní od městské rady přelit u pražského zvonaře Jana Novoměstského přelit ve zvon nový, zvaný „Dominikál“ a vážící 25 centů; stalo se tak roku 1500. Nicméně potíže způsobované vyzváněním na statiku věží, zejména té severní, přetrvávaly, a tak se město rozhodlo postavit novou zvonici. Psal se rok 1504, jejím stavitelem byl, jak doposud hlásí nápis v přízemku severní vnější strany, zasazený při východním rohu, dodnes dochovaný, mistr Bartoš. Nová zvonice, jež je součástí areálu kostela dodnes, byla mohutnou třípatrovou stavbou z lomového kamene s nárožími zpevněnými opracovanými pískovcovými kvádry, čtvercového půdorysu o délce každé strany po devíti metrech. V přízemí její zdi dosahují síly až dvou metrů, je opatřena ochozem a zakryta byla původně valbovou střechou ve tvaru dlátka s nárožními věžičkami. Byl sem přenesen zvon ze severní věže onen Dominikál, nyní přezvaný na Ptáčka, z roku 1500, v roce 1552 k nim přibýly ještě dva menší, ulité zvonařem Tomášem Klábalem (Mádl, Soupis památek, s.41 – 42; Kuča, Zvonice, s.). Konečně poslední zprávu o opravě kostela či některé jeho části máme z roku 1511: 4. října toho roku se totiž kolínský purkmistr a jeho rada omlouvali Kouřimským, že u sebe zdrželi jejich orlojníka Ondřeje při prohlídce jejich „neobyčejného orloje,,“, který se nacházel na severní kostelní věži a potřeboval opravu

(Kamarýt, Kolínský chrám, s. 35). Z dalších předpokládaných tehdejších úprav je nutno ještě zmínit přistavění schodiště při jižní věži vedoucího na kruchtu (Mádl, Soupis památek, s. 20).

Z utrakvistických farářů, které jmenovala městská rada (někteří byli městem z rozličných důvodů, třeba pro nemravný život, což se stalo například roku 1532 knězi Jakubovi - viz Kronika děkanská, s. 119; Svoboda, Postupný seznam, s. 94) a kteří od roku 1533 se honosili děkanským titulem, se nejvíce zapsali do dějin chrámu již zmíněný Václav Klaudi, za něhož kromě počínající opravy krovů vznikla dodnes dochovaná křtitelnice datovaná rokem 1495 a zhotovená kutnohorským kovolijcem a zvonařem Ondřejem Ptáčkem (Mádl, Soupis památek, s. 35), jeho druhý nástupce Ondřej (1497-1511), za něhož byl kostel opraven a vztyčena nová zvonice, Pavel Kulhavý (1545-1554), za jehož správcovství byl Kolín potrestán za účast ve stavovském odboji ztrátou většiny venkovských statků, v září 1547 byly vráceny pouze zádušní pozemky, Jan Kostelecký (1570-1580) - ten zažil další požár města v roce 1579, který postihl na 60 domů, nicméně kostelu, faře a jejich okolí neublížil, Matěj Jahodka (1580-1593, 1597-1604) - jenž byl mužem důstojným a oblíbeným, výborný „počtář“, za jehož druhého farářování byla roku 1601 zřízena městská škola se dvěma placenými učiteli v Richorském domě poblíž kostela a poslední evangelický duchovní správce Jiřík Chiliades (1616-1622; viz Svoboda, Postupný seznam, s. 93-96; Děkanská kronika, opis, s. 119-129). Jejich hmotná zabezpečení i příjmy byly mnohem menší než před revolucí, měli ku pomoci obvykle jen jednoho kaplana, navíc již od třicátých let rozpoltily kališnickou náboženskou obec spory mezi staroutrakvisty a luterány, do nichž zasahovala městská rada, pražská konsistoř i panovník; posléze luterství převládlo a od sklonku 16. století patřili kolínští faráři stejně jako jejich ovečky k tomuto náboženskému proudu. Ze stavebních dějin nutno zaznamenat roku 1525 proražení dvojdílného okna ve zdivu nad průchodem do ochozu presbytáře na jižní straně, a to mezi dřevěnou kruchtou českých literátů (ta shořela roku 1796 a nebyla již obnovena) a chrámovou lodí (Kamarýt, Kolínský chrám, s. 35) a také požár krovu jižní věže z 30. května 1533, jenž vznikl neopatrností dvou městských trubačů, kteří měli být v podkroví věže nad zvonem Vůžanem, kteří se zapálenými loučemi zde chytali myši; oba viníci za to krutě zaplatili - jeden, trubač, byl sťat, druhý, hlásný, byl v mučírně natahován na skřipci (Pábíček, Paměti, s. 512, 519). V roce 1532 požádala kolínská rada královskou komoru v Praze, aby dovolili slavnému staviteli Benediktu Riedovi navštívit Kolín a dát

dobrozdání, případně se ujmout opravy chrámu „...*kterýžto jest znamenitým nákladem vystaven, pak nyní jest ke znamenité zkáze nachýlen*...“. Ovšem, zda k návštěvě a opravám skutečně došlo, prameny již mlčí (Kamarýt, Kolínský chrám, s. 35-36). Konečně z roku 1560 se děje zpráva, že v podlaze na čele presbytáře, byla pod dlažbou zbudována krypta aneb „velký sklípek“, jako čestné pohřebiště významných osob (Kuča, Města 3, s. 37).

Zdá se, že v dějinách chrámu sv. Bartoloměje patřily konce století k obdobím horečnější stavební činnosti nebo aspoň společenské potřeby nějak stavbu vylepšit. Stalo se tak i na konce 16. století a počátku století 17., které se ukázalo v dějinách Českého království i samotného města Kolína tolik bouřlivým. Opět bylo poukazováno na špatný stav stavby a zejména jejích střešních částí. Této problematice bylo například věnováno zasedání rady 13. června 1612, kdy bylo nařízeno obecním starším vylézt spolu s tesařským znalcem na kostelní věže a obhlédnout jejich stav. Na podzim 1616 byly obě věže pokryty novou břidlicí, což provedl pražský pokrývač Tomáš Štoček, v červnu 1619 byly pořizovány nové střešní žlaby, po červencové bouři z téhož roku byla opravována rozbitá malovaná okna, rovněž byly prací slezského hodinářského mistra Mateše Drobiše nákladem 15 kop hodiny na severní věži. Tehdy obstarávalo zvonění v bartolomějském děkanském chrámu patero zvonů: Vožan na jižní věži, na zánovní zvonici pak zvony čtyři, k Ptáčkovi z roku 1500 a dvěma menším zvonům, pořízeným zvonařem Tomášem Klabalem, to byl ještě zvon nazývaný Mníšek (Vávra, Dějiny I., s. 187-188; Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 20-21). Jak vidno z tohoto výčtu, jednalo se pouze o důkladnější udržovací práce, které svědčily o poměrně dobrém stavebním stavu kostela. Ví Bůh, že stavba musela v následujícím století svůj tuhý kořínek ještě dokázat.

Bělohorská katastrofa spojená s rychlým zhroucením stavovského povstání znamenala těžké následky také pro Kolín. Zprvu se projevily vojenským obsazením města, jeho doslovným vyjedením a císařskými posádkami, jež se svým chováním nápadně podobaly nepřátelskému obsazení, jak měli Kolínští porovnat, když bylo město třikrát během třicetileté války okupováno Švédy. Prvně se tak stalo na půl roku od června 1639 do začátku následujícího roku, další pobyty severského nepřítele v letech 1643 a 1648 byly sice kratší, ale svými důsledky stejně ničivé. Není ani zapotřebí připomenout, že švédským návštěvám předcházelo obsazení saské v roce 1634, když řádění nepřátelských (ale také vlastních) bylo doprovázeno požáry - ty

Kolín postihly v letech 1634 a pak opět 1644 - loupením, nakažlivými nemocemi. Není divu, že na konci váleného konfliktu byl Kolín pobořený a vylidněný, na konci války zůstalo 38 procent městských domů neobydlených, z těch zbývajících byla část vyplundrována či poškozena (Prášek, 700 let Kolína, s. 33). Jedním z prvních důsledků, které se týkaly našeho objektu, byla tvrdá a rychlá rekatolizace: byli se uvedeni katoličtí faráři – jejich řadu zahájil Polák Jan Glodomastes působící v Kolíně v letech 1623-1626 - kteří museli zápolit nejen ze zatvrzelostí evangelických měšťanů, ale také s hmotným nedostatkem královských hejtmanů, spravujících město a ponechávajících faráře ve stupňující se nouzi. Korespondence druhého katolického děkana Ignáce Vodného (1626-1630), jinak mnicha sedleckého kláštera, s místodržitelstvím, uložená dnes ve fondu Stará manipulace Státního ústředního archivu (SUA, SM sign. K 44/46), je plná žádostí o spravedlivé vyplácení zadržených farních platů (viktuálií) i stížností na jednání poděbradského hejtmana Jana Grýzla z Grýzlova a jeho nástupce Petra Štýrského ze Štyr, kteří byli ve spolupráci s jezuitou a pomocí vojenských asistencí ve dvacátých letech ústřední postavou protireformace. Kostel sv. Bartoloměje během třicetileté války pochopitelně trpěl, minimálně nedostatkem údržby. Například v období červen 1639 – leden 1640 byl za vyhnaného katolického děkana dosazen luteránský kněz Gryneus, jenž „očistil„ interiér kostela, ale přízeň obyvatel pro drancování okupantů nezískal (Vávra, Dějiny II., s. 148); v červnu 1643 byl za druhé švédské okupace kostel navíc zhanoben a vyloupen (ibidem, s. 155).

Ani vestfálský mír neznamenal okamžitý návrat normálních časů a blahobytu. Město se vzpamatovávalo jen pomalu, normalizace trvala téměř půl století, zvláště když zemi stíhaly hladomory, neúrody a nakonec i epidemie. Nejhorší z nich proběhla roku 1680, kdy za čtyři měsíce zemřelo z 1100 kolínských obyvatel podle matrik 560; pamětní deska v kostnici při sv. Bartoloměji však udává dokonce číslo 826 lidí. Mezi oběťmi bylo tehdy i celé osazenstvo čerstvě založeného kapucínského kláštera Sv. Trojice a také děkan Vavřinec Guigni (1667-1680), jenž zemřel 11. srpna (Vávra, Dějiny II., s. 203-204). Samotný chrám byl po válce údajně velmi sešlý se ztrouchnivělou střechou, potrhanou krytinou a okny místy vytlučenými, takže někdejší děkan Jindřich Hofman (1631-1634) ve svém kšaftu, pořizovaném v Praze roku 1646, věnoval mu určitou sumu, protože jest „*oškľebený a na oči nevidomý*„. Proto již 1654 městská rada určila na nejnutnější opravy částku 600 zl.r., za které - a ovšem i za četné odkazy, například roku 1626 odkázala Ludmila Naxerová z Kaštic

kolínskému záduší 500 kop - byly v roce 1660 provedeny opravy chrámu na krovu, oknech i nábytku v interiéru, revitalizační akce pak vyvrcholila novým přikrytím obou průčelních věží, které bylo dokončeno 3. listopadu a bylo provedeno přespolními pokrývači Pavlem Čejetickými a Janem Hlaváčkem (SOkA Kolín, Kniha testamentů II., f. B 2; Vávra, Dějiny II., s. 190-191).

Projevem určité hospodářské a finanční stabilizace města i fary se může jevit pořízení nového, vysokého, bohatě zdobeného oltáře, zasvěceného sv. Bartoloměji, čtyři sáhy vysokého a osm sáhů dvou stop vysokého, jenž stál 500 zl., zatímco původní gotický oltář Bohorodičky byl přenesen do postranní kaple. Iniciátor této změny, děkan Jan Antonín Střebský (1681-1706), byl kněz pilný, horlivý spisovatel, který svůj farní chrám usilovně zveleboval: obnovil také varhany o 17 registrech (1681), doplnil bohoslužebný inventář, nechal sepsat soupis mobiliáře kostela a založil nadace na přilepšení příjmů kolínského kaplana a na vzdělávání studentů. Těsně před smrtí nechal roku 1705 postavit u obou postranních vstupů do kostela zděné předsíně, jež zakryly zdobené portály (Děkanská kronika, f. 144-146; Mádl, Soupis památek, s. 37-37; Vávra, Dějiny II., s. 305-306). Vůbec konec 17. století se nesl ve znamení vracející se prosperity obyvatel i města i jeho rostoucích kulturních i náboženských zájmů: při chrámu existovala bratrstva literátů českých, sdružujících převážně řemeslníky, i literátů latinských, kam měli přístup měšťané s vyšším vzděláním. Při chrámu opět existovala trojtřídní škola v budově dnešního muzea, kde působili rektor, kantor a subkantor. Další farář, děkan Michal František Černý (1706-1728), nechal roku 1724 na vrcholu střechy zvonice zbudovat barokní makovici se zlaceným křížem. Za jeho pontifikátu zažil Kolín další velkou morovou epidemií, na jehož paměť vznikl nejen na hlavním náměstí morový sloup, ale v kostele v severní podvěžní kapli oltář 14 sv. Pomocníků a také plechový obraz Krista, zavěšený na chrámu zvenčí. Ze stejných důvodů byla vztyčena socha Ecce homo, původně umístěná na dubovém sloupu na venkovním hřbitově při jižní zdi stavby. Dva roky před smrtí musel čelit výtce pražské konsistoře (z 13. ledna), proč je kostelní loď k pohoršení pocestných a návštěvníků ještě pokryta slaměnými došky - ovšem vyvozovat z toho, že toho roku byly došky nahrazeny lepší krytinou (Kuča, Města 3, s. 37) asi nelze. Nicméně z tohoto data vznikla později tradice, že právě roku 1726 byl kostel pokryt došky (SOkA Kolín, Paměti Fr. Potůčka, f. 71). Těsně před smrtí, o níž prý se děkanovi zjevila předtucha během procházky po parkánu, aby prý měl dost času na sepsání testamentu, byl na zvonici přenesen starožitný orloj, zabudovaný

doposud na severní kostelní věži (Děkanská kronika I., f. 147-148; Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 39-40; Kamaryt, Kolínský chrám, s. 37).

Ke zvelebení chrámu přispěl nemalou měrou také Střebského druhý nástupce v úřadě děkana Antonín František Formandl (1728-1750), kolínský rodák a syn rychtáře Jiřího Formandla (+ 1734). Přestože v psaní farní pamětní knihy, kterou dostal příkaz založit (1733), se moc nevyznamenal, v úsilí o budování svatostánku byl dlouho velmi aktivní. Dal mj. pozlatit nový hlavní oltář, který ještě obohatil o obraz světce od Petra Brandla (1734), za něho pokračovalo vybavování chrámu také liturgickým náčiním a kaplí obrazy, nicméně na konci života na něm ulpělo obvinění, že utrácí a zanedbává kostelní jmění. Největší jeho zásluhou však zůstalo založení kostnice za kostelem, vestavěné do nárožní věže městské hradby jihovýchodně od kostela vedle staré školy, což se stalo již roku 1733; toto stavení má čtvercový půdorys se čtyřmi apsidovými výklenky a s čtyřhranným nástavcem zastřešeným cibulovitou střechou ukončenou osmibokou lucernou. Oltář a veškerá vnitřní výzdoba byly z lidských kostí, osvětlení zajišťovaly oválné okenní otvory. Stavba záhy zpustla a musela být obnovována již roku 1768, utrpěla velmi při požáru roku 1796, aby byla opět vzkříšena, když již byla na spadnutí, roku 1849 péčí a na náklad tehdejšího kaplana a pozdějšího děkana Jana Svobody (Děkanská kronika I., s. 148-151, Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 40-41).

Ve druhé polovině 18. století vrcholila na českém venkově barokní pompa a obraznost, jejíž součástí bylo mj. vybavování kostelních interiérů i barokizace exteriérů. V roce 1756 nechal děkan Liborius Ditman (1755-1780), další kolínský rodák v úřadě a syn zdejšího patricije a senátora, obohatil kostelní inventář o skvostnou monstranci, roku nechal pořídit 14 obrazů křížové cesty, ale především za jeho úřadu byla přestavěna zvonovou hranicí na zvonici: dotud se zvonilo tak, že se při zvonění obracely vzhůru, jak je tomu dosud v Kouřimi a Rovensku (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 88; Mádl, Soupis památek, s. 42). Konsolidační 18. století však pro chrám sv. Bartoloměje skončilo katastrofou, jež jako by symbolizovala zánik feudálního věku a nástup nových dravějších sil.

Stalo se tak za faráře Václava Čapka (1780-1802), kdy byla celá habsburská monarchie vtahována do válek s Francií. 24. července vypukl v Kolíně, poslední z velkých katastrofických požárů. Stalo se tak vinou dvanáctiletého pacholíka Jana Zimy, jenž při hlídání zahrady při dvoře čp. 1 na Kouřimském předměstí střílel do hejna vrabců, a od doutnající zátky se vzňala stodola. Větretem se oheň rozšířil na

okolní domy a pak přeskočil i do města; popelem lehla většina domů jižní a východní části města, celkem 43 židovských v Židovské ulici a 54 měšťanských, většina městských bran, fara, kde shořela část děkanského archivu, většina Horského a Kouřimského předměstí a Císařoves. Bohužel také chrám sv. Bartoloměje i s oběma jeho věžemi i zvonící. Oheň nejprve přeskočil na obě věže, odtud se rozšířil na kruchtu, kde zničil varhany, tzv. Pábíčkovy z roku 1761, pak v kostelní lodi lavice, hlavní oltář s Brandlovými obrazy, oltář sv. Floriána s obrazem od Ignáce Raaba, obraz sv. Barbory a další tři blízké oltáře, relikviáři, korouhvemi a většinou kostelního inventáře, včetně starobylé gotické archy, která byla dříve hlavním oltářem, oltáře sv. Jana, sv. Barbory a sv. Barbory byly jen poškozeny, celkem netknuty zůstaly oba severní vchody s starobylými portály a gotickým kováním dveří, sakristie včetně dveří a též Kokovská kaple. Celý starožitný chrám byl hrozně zruščen, bez krovů a rozpraskanými okny, v nichž byly téměř zcela zničeny nádherné gotické sklomalby. Zničeny byly také všechny zvony, včetně gotického Vůžana, který spadl z jižní věže a roztříštil se; ohněm byla také strážena hranice zvonová na zvonici (SOKA Kolín, Paměti Kolína, Fr. Potůček, rkp., f. 11; Petr, Pamětní kniha, s. 79; Podlaha, Posvátná místa IV., s. 38-39; Vávra - Sixta, Dějiny a popis. s. 46-48; Kamarýt, Kolínský chrám, s. 37). Jak napsal již roku 1860 K.V. Zap: *„V několika hodinách podobal se velebný chrám holé vypálené zřícenině, nemaje ani střechy, ani zvonů, ani oltářů, ani kusa ostatního nábytku, ba ani celého okna, jen vrata průčelního a obou postranních portálů zůstala od ohně netknuta.*„

Požár kolínského chrámu v roce 1796 znamenal výrazný předěl v jeho stavebních dějinách, došlo totiž k osudovému snížení jeho stavební hodnoty a uspíšilo přes následné opravy, které však byly nekvalitní a dost živelné, rychlost chátrání jeho stavební podstaty. Zde na tomto místě je nutné zmínit se ještě o jedné věci, totiž stavu ikonografických pramenů pro období před požárem. Stručně řečeno je jich tak minimálně, až je to s podivem. Nepočítáme-li nejstarší obrazový nástin města od Carla Capiho z roku asi 1640, kde se však jedná o tehdy oblíbený obrazový plán kolínských opevnění a předměstí, který však nezahrnuje vnitřní město (Vávra, Dějiny I., s. 128; uliční síť je zde velmi schematická a kostel sv. Bartoloměje je tu jen jako půdorys), se prakticky jedná jen o tři obrazová znázornění z 18. století. Jejich problémem je, že ukazují náš kostel bez onoho výškového rozdílu mezi vysokým chórem a vlastní lodí, který existuje v posledních dvou staletích a podle jednohlasného názoru historiků byl charakteristickým znakem bartolomějského

chrámu již od Parlérovy přestavby. Dvě z těchto zobrazení můžeme s lehkým srdcem bagatelizovat, jedná se v podstatě o velmi schematické obrazové pohledy na město, vytvořené pravděpodobně podle nepřesné předlohy nebo dokonce ústního popisu, a také znázornění ostatních městských partií zde má do skutečné hodně daleko. Skutečnou ikonografickou hodnotu má jedině anonymní pohled na Kolín z ptačí perspektivy, datovaný rokem 1777 a uložený v grafické sbírce Národní galerie, který přináší dokonce i celou řadu hodnotných detailů, například v zobrazení chrámu fiály opěrných pilířů, tvar krytiny věží i zvonice nebo i lávku mezi oběma věžemi. Bohužel také na něm jsou obě chrámové střechy ve stejné výšce. Vyvstává proto otázka, zda snad právě v době 16. – 18. století nebyla střecha chrámové lodi nějakým způsobem vyvýšena na úroveň Parlérova presbyteria, kteréžto uspořádání zničil požár v roce 1796. Tuto alternativu však jednoznačně odmítají znalci architektury i statici, avšak protimluv mezi mluvou ikonografických pramenů - konkrétně realistické rytiny z roku 1777 - a výpovědí samotné architektonické památky, jak bývá interpretována ve světle dnešních kunsthistorických vědomostí, nutno nějak racionálně vysvětlit. Jediným vysvětlením však zůstává, že malířům 18. století se nestejná úroveň střechy hlavního kolínského svatostánku jevila natolik netypickou, odporující kánonům a dokonce dobovému vkusu a estetickému cítění, že ji ve svém obraze usilovali uvést do ideální podoby.

Následky požáru město ihned usilovalo zahladit, bohužel kvůli válečným časům se nedostávalo prostředků, což se týkalo nejvíc budov veřejných. Kostel jako svatostánek měl jistou přednost, přesto řada oprav byla provizóriem (a taky za provizorium byla považována), nicméně prostředků v městské pokladně bylo málo, nezapomeňme, že opravovány musely být i další budovy, a to nemluvíme o nouzi, která postihla většinu postižených měšťanů, takže napravování škod se protáhlo až do poloviny 19. století. Městská rada usilovala nejprve v případě kostela zakrýt loď a presbyterium, což se podařilo taškovou krytinou ještě do prosince 1796. Věže byly prozatímně pokryty nízkými jehlanci, krytými šindelem, na zvonici nasazen baňatý (zvonový) krov s lucernou. Kostelník Karel Bobrovský sestavil prozatímní hlavní oltář, k němuž magistrát koupil v Kutné Hoře v jednom zrušeném klášteře jiný Brandlův obraz sv. Bartoloměje (Podlaha, Posvátná místa IV. s. 39-40). Dál přišly na řadu zvonice a zvony, již v roce 1797 byly ze zbytků spadlých zvonů přelity zvony nové, jednalo se o pět nových zvonů, zhotovených pražským zvonařem Janem Václavem Kůhnerem; pouze nejmenší byl původní s datem vzniku 1784. Největší zvon

Bartoloměj vážící 2834 liber byl zhotoven z roztříštěných zbytků zvonu Vožana, ale při dalším požáru zvonice, kdy pukl byl znovu přelit v roce 1891 (Mádl, Soupis památek, s. 42-43). Nové zvony byly vytaženy na zvonici 22. září 1797, poprvé jimi bylo vyzváněno 26. září (Děkanské kronika I., s. 163-164). Rok nato byl v již zastřešeném kostele instalován nový hlavní barokní oltář, pocházející ze zrušeného karmelitánského kláštera v Pacově, jenž byl zakoupen za 200 zlatých. Vyzdoben byl novým obrazem Umučení sv. Bartoloměje od Josefa Kramolína v roce 1801, zatímco původní Brandlův obraz, koupený krátce předtím v Kutné Hoře, byl zavěšen při sakristii (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 40; Mádl, Soupis památek, s. 32). Do roku 1802, kdy děkan Čapek zemřel, byly postupně nahrazeny či obnoveny potřeby a ozdoby chrámových: roku 1797 monstrance s ciboriem, roku 1798 obnovena křížová cesta, roku 1800 postaven nový oltář sv. Floriána atd.; roku 1801 koupil magistrát v Kutné Hoře velké varhany, pro něž musela být o rok později kruchta posunuta o dva sloupy vpřed, což si vyžádalo zvýšené náklady 3000 zl. a vnitřek kostela tím byl znešvařen (Vávra, Dějiny II., s. 315).

Postupné obnově kostela zasvětil většinu doby svého děkanského úřadu také farář Josef Teisinger (1802-1848), pražský rodák a syn novoměstského zahradníka, třebaže tempo oprav se pro zmenšený zájem městských úřadů citelně zvolnilo. Navíc již roku 1805 předčasně zemřel kostelník Bobrovský, který neúnavně pořádal veřejné sbírky na obnovu interiéru i exteriéru kostela, v úvahu nutno vzít napoleonské války i krize rakouského finančního systému, vrcholící roku 1811 velkým krachem. Děkan musel například žádat tři roky magistrát, než dal odvézt ruiny stržené ohradní zdi zrušeného hřbitova okolo kostela. Teprve v roce 1827 byly dány do presbyteria nové patronátní lavice a v roce 1831 byl důkladně spravován nový krov. Při té příležitosti prosadil purkmistr Jiří Schecher obilnění celého kostela zvenčí, čemuž se děkan, kněz prostý, hledící si spíše péče o chudé (nezanechal prý v okamžiku smrti žádný majetek, anžto všechno rozdal) nedokázal opřít, avšak pro všeobecné pobouření místních i cizích návštěvníků byla omítka po čase opět pracně oškrabána. Z roku 1841 pochází mapové zobrazení našeho chrámu na katastrálním plánu Kolína; podle Stabilmního katastru ze stejného roku zabíral sv. Bartoloměj plochu 356 sáhů čtverečných, zvonice 2 sáhů, kostnice devět a stará škola 83 sáhů (SUA Praha, SK Kaurz. 162). Teprve na konci pontifikátu děkana Teisingera, ale spíše zásluhou agilního kaplana Jana Lindnera, jeho přítele dr. Hrdiny, osvícených duchů v městské

radě a zejména majitele kolínského panství Václava Veitha (který stavbu umožnil půjčením peněz z kostelního fondu bez úroků) došlo k opravě krovu obou věží a k nahrazení prozatímní krytiny. Stalo se tak od dubna 1847, v září byl vložen do bání česky psaný pamětní spis; nové krovy tvaru vysokých osmibokých jehlanců, které byly pokryty břidlicí a stěny ukončeny střídavě trojúhelníkovými štítky (SOkA Kolín, Archiv města Kolína, Paměti Kolína F. Potůčka, f. 11; F. Zloch, Věže, s. 29-30). Stavbu provedli dle nákresu c.k. cestmistra Mauricia Zippeho stavební podnikatel měšťan a radní František Paleček, stavitel Josef Douša a tesařský mistr František Strup a stála včetně hromosvodů 3315 zl. 37 kr. (Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 50). Zatímco vzhled kostela před touto přestavbou zobrazují rytiny Morstadtovy, nynější stav věží a celého kolínského panoramatu znázorňuje například známý Rybičkův pohled na město z roku 1851.

Druhá polovina 19. století se stala v duchu převládajících romantických názorů na vývoj architektury, význam a hodnotu jednotlivých slohů, zejména oceňování gotických staveb a konec konců i rostoucí hrdosti emancipujícího se českého měšťanstva svědkem stále častějších pokusů o důkladnou rekonstrukci chátrající pamětihodnosti i její navrácení k autentickému stavu. Za Teisingerova nástupce, děkana Jana Lindnera (1848-1877) byla postupně obnovena do roku 1860 kostelní okna (po požáru z roku 1796 leckde v dolních partiích zazděná), která byla opatřena barevnými vitrajemi, roku 1857 byla obnovena kostelní dlažba a vnitřní omítky natřeny hnědou barvou bez ohledu na historicko-uměleckou hodnotu původních maleb a výzdoby, roku 1865 byl kvůli zatékání vody ochoz nově překryt pískovcovými deskami a štěrbiny mezi nimi zaláty cementem, konečně roku 1868 přestavěl kutnohorský varhanář Antonín Melzer zdejší varhany, díky čemuž mohla být kruchta posunuta opět o jeden sloup nazad a opatřena novým pískovcovým zábradlím (Vávra, Dějiny Kolína II., s. 316-317, SOkA Kolín, Pamětní kniha, f. 190-193).

Kupodivu stavební činnost na kostele popohnala kupředu událost, jež mohla pro stavbu i pro celé město málem skončit tragicky: 26. října 1869 přeskočil pomocí žhavého oharku oheň z hořícího předměstského dvora čp. 19 naproti Kouřimské bráně na šindelový krov zvonice, jenž shořel i s umíráčkem, aby od něho chytila též střecha bližší severní věže. Naštěstí se oheň nerozšířil a byl brzy uhašen, při čemž se hasičům podařilo zachránit i zvony (Děkanská kronika I, f. 170; Vávra, Dějiny II., s. 317-318). Oproti situaci před 70 lety přišla náprava téměř okamžitě (nepochybně

proto, že rozsah škod byl mnohem menší) a již 26. listopadu 1869 se usnesla městská rada nejprve již v příštím roce opravit severní věž, co se týče osudu zvonice, bylo rozhodnuto obrátit se na odborníky, aby učinili dobrozdání, zda ji zachovat či naopak zbourat. Oním znalcem se nakonec stal architekt Josef Mocker, kterého doporučil Josef Hlávka; jak k tomu došlo, se zmíníme o pár řádků níže. Již na zasedání městské rady v květnu 1870 Mocker doporučil (a pak vypracoval architektonický návrh) obnovit, opatřit kamennou gotickou pavlačí a stanovou střechou. Severní kostelní věž se měla opravit podle stávajícího stavu (SOkA Kolín, Paměti F. Potůčka, f. 37-38).

Nakonec oprava věží a zvonice se uskutečnila až v roce 1872. Léta předtím se odehrály za půtek s děkanem, zda město zaplatí obnovu bytu hlásného na zvonici, a odmítání jeho návrhu, aby kostelní věže pokryly toliko dřevěnými puklicemi, jak byly pokryty po velkém ohni, do čehož ještě vstupovala diskuse, zda strhnout hradební zeď kolem zrušeného hřbitova (což nakonec odborná komise doporučila) a Mockerovo úsilí zbourat coby bezcennou barokní kostnici. V červnu 1871 bylo vypsáno výběrové řízení o zadání stavby, ta proběhlo v lednu 1872, kdy zvítězil stavitel Jan Gallat z Kutné Hory, který nakonec za Mockerova odborného dohledu obnovu věží nakonec provedl. S tou změnou spočívající v tom, že severní věž byla zakončena jehlancem bez štítků, což byl patrně Mockerův výdobytek; rozdílnost ve vzhledu obou věží se měla odstranit přestavěním druhé, jižní věže v novém stylu někdy v budoucnosti. Stavební práce pak byly ukončeny 11. listopadu 1872 nasazením bání. Celkové náklady opravy obou věží pak dosáhly podle kolaudačního vyúčtování z listopadu 1873 částky 29 014 zl. 87 kr., zčásti financovaných veřejnou sbírkou, kolínský dějepisec Vávra udává obnos ještě větší, totiž 31 000 zlatých (SOkA Kolín, AM Kolína, Potůckovy Paměti, f. 43, 58-59; Vávra, Dějiny Kolína II., s. 317)..

V této souvislosti si však povšimněme blíže role architekta Josefa Mockera při plánech na obnovu věží, jež pak vyústila v projekt celkové obnovy chrámu. Josef Mocker (1835-1899) byl tehdy teprve na startu své profesní kariéry a na počátku sedmdesátých po pětiletém působení coby stavbyvedoucího dostavby dómu sv. Štěpána ve Vídni (1864-1869) přednášel stavitelství na hospodářské škole v Libverdě (1869-1872), současně však vedl stavbu thunovské hrobky v Děčíně; zároveň však navrhoval a projektoval celou řadu dalších staveb, například rekonstrukci kostela sv. Mikuláše v Lounech, vily pro hraběnku z Valdštejna, školní

budovy v Litoměřicích a v Mladé Boleslavi, hrobky Schwarzenberků v Třeboni. Díky této horečné činnosti i svému vídeňskému renomé získal v poměrně krátké době mezi českými architekty takové postavení, že již v roce 1873 byl jmenován po Josefu Krannerovi ředitelem dostavby chrámu sv. Víta, což mu dodávalo auru nezpochybnitelné autority ve věcech rekonstrukcí a dostaveb gotických historických památek (Toman, Nový slovník, s. 455-456; A. Cechner, Josef Mocker, OSN XVII., s. 485-486). K opravě kolínských věží se dostal na doporučení Josefa Hlávky, jenž ho poznal ještě během jeho vídeňského působení i jako žáka slavného architekta Friedricha Schmidta. Kolínské městská rada požádala ihned po požáru, 27. listopadu 1869, Josefa Hlávku, aby se coby tehdy nejproslulejší český architekt ujal opravy poškozených věží, ten však dopisem z 10. prosince odmítl kvůli nemoci. Ve svém dopise však Hlávka rázně odmítl myšlenku vyhořelou zvonici strhnout a zvony přenést opět na obě průčelní věže. Sám argumentoval, že zvonice je mladší než věže, že tedy zvony sem byly přeneseny z důvodů, že původní stanoviště jim nesvědčilo a že by tedy bylo nelogické je stěhovat tam, odkud je předci vystěhovali. Pro zachování zvonice uvedl i důvod estetický, prý „není žádná věž tak ošklivá, aby k okrase města nepřispívala„. Také navrhoval zvýšit kolmu a ji v přiměřeném slohu střechu ozdobit. Jako vhodného architekta místo sebe navrhl právě Mockera, zaměstnaného tou dobou výstavbou thunovské hrobky v Podmoklech, který je „jeden z nejnadanějších mladých českých architektů. Již 22. prosince nabídl purkmistr Formánek dopisem do Děčína Mockerovi opravu jedné z věží a zvonice, což oslovený přijal a 31. ledna doporučil jako technického znalce děčínského tesařského políra Ignáce Holého či východočeského architekta Františka Schmoranze (vlastenečtí Kolínští si pochopitelně vybrali Schmoranze již jen z toho důvodu, aby mu osladili skutečnost, že se neobrátili přímo na něho). Již 20. března 1870 poslal Mocker hotové nákresy svého řešení zadaného úkolu. Zdůrazňoval, že je nutné, aby se při kostelní věži snesly dva sáhy zdiva, aby se opravila také okna ve spodním díle věže a uvnitř pak zazděna kvůli zesílení zdiva. U zvonice se měla zřídit pod věží kolem dokola kamenná galerie či dřevěná krytá pavlač, uvnitř měl vzniknout byt zvoníka či kostelníka. Zároveň poprosil, aby projekt co nejrychleji posoudil nějaký stavitel a aby byl vybrán nějaký místní stavitel, jenž by stavbu provedl. Zbytek roku 1870 a celý rok proběhly ve znamení shánění prostředků (například v dubnu 1871 odmítla arcibiskupská konsistoř půjčit na stavbu ze záduší částku 6000 zl.) a výběru stavitele či dodavatelů určitých profesí. Nejprve byl vybrán jako stavitel stavby

kolínský stavitel Václav Václavík (jeho rozpočet z 10. září 1870 zněl na částku 9940 zl.), ale dalším ofertním řízením z ledna 1872, tj. těsně před započatím vlastních prací purkmistrem Formánkem a radou pověřen kutnohorský stavitel Josef Gallat; realizace stavby se protahovala, a tak Mocker dopisem z 1. července 1871, datovaným v Děčíně žádal aspoň o provizorní zastřešení obou věží. Z konce října pochází Schmoranzův posudek, v němž jako konzervátor vyjádřil lítost, že pro nedostatek prostředků projekt nepočítá s vyšší bání zvonice a s bohatší výzdobou štítků. Navíc vyjádřil nesouhlas s odstraněním štítků ze spálené severní věže (vylezl prý na ni, aby zjistil, že jejich zbytky jsou původní) a vůbec ne s Mockerovou myšlenkou odstranit štítky na věži jižní, požárem nedotčené (v tom mu dal pozdější vývoj za pravdu). Také nedoporučoval ohnivzdorné opatření spočívající v oddělení střechy od jejího spodku. Vlastní práce pak proběhly v průběhu stavební sezóny v roce 1872. Podle Mockerových zpráv, jenž do Kolína jen občas dojížděl a o stavu prací byl průběžně informován Gallatem, práce na severní průčelní věži skončily v polovině října, obnova zvonice se protáhla až do poloviny následujícího měsíce. Jako poslední zlepšení navrhoval výměnu dřevěných schodů vedoucích k bytu hlásného pod bání za schody kamenné. Konečně neklamný důkaz, že stavba byla v roce 1872 dokončena, je svazek účtů, z nichž na nejpřednějším místě figuruje účet stavitele Gallata na 2275 zl., datovaný 31. prosince 1872 (SOkA Kolín, kart. 18). Stavba byla zakončena slavnostním nasazením zlacených makovic 11. listopadu 1872, kdy byla do makovice severní věže vloženy pamětní listiny (Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 52).

Oprava a rekonstrukce severní kostelní věže a zvonice přinesly navíc jedno pozitivum: zvýšený zájem kolínské veřejnosti o stav nejpřednější architektonický městské památky a dominanty, zvláště když stavební práce ukázaly někdy až kritický stav stavby, zejména západního průčelí a opěrných pilířů, jež bylo nejvíce postiženo požárem v roce 1796. Nemalou zásluhu na tom měli kromě již zmiňovaného architekta Josefa Mockera především kolínský starosta Josef Formánek a nový děkan Jan Svoboda (úřad vykonával v letech 1877-1889), jenž již předtím, v roce 1849, jako kaplan na svůj vlastní náklad opravil barokní kostnici (Mádl, Soupis památek, s. 43). Impulsem k institucionální zakotvenosti budoucí rekonstrukce celého chrámu, jejíž nákladnost byla zřejmé všem, se staly oslavy 500. výročí císaře a krále Karla IV., druhého zakladatele a stavebníka kolínského dómu, v listopadu 1878. Krátce poté, na schůzi, konané na půdě kolínského děkanství, bylo v přítomnosti

děkana Svobody, starosty Formánka, radních V. Pernera, A. Civina, V. Vrtátka, A. Kroutila a obecního tajemníka J. Ubla rozhodnuta chrám důkladně opravit a ve světle nejnovějších uměleckohistorických poznatků citlivě zrekonstruovat, a proto zde založena Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje, jež měla plnit funkci jakéhosi permanentního komitétu shromažďujícího prostředky, připravujícího, koordinujícího a posléze řídícího stavební práce. Stanovy Jednoty pak zkoncipoval advokát Civin a již 21. ledna 1879 je předložil ke schválení městské radě (SOkA Kolín, Paměti Kolína od F. Potůčka, f. 70, text stanov tamtéž, f. 396-398). V roce 1881 byl vypracováním plánů rekonstrukce pověřen kdo jiný než Mocker, jenž je dodal počátkem roku následujícího a ještě téhož roku začala pod jeho dohledem první etapa rekonstrukce trvající až do roku 1884, respektive do roku 1887, kdy byly zvnějšku obnoveny poškozené fiály a opěrné oblouky vysokého chóru (Podlaha, Posvátná místa, s. 41; Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 52). Při zpracování svého projektu obnovy chrámu vycházel prý Mocker z jeho podoby před rokem 1796. Velký zřetel kladl na uměleckou hodnotu památky a na její stavební hodnotu, nezapomínal ani na bezprostřední okolí, když kladl důraz na oproštění okolí památky od rušivých, slohově nevhodných či nepůvodních objektů. Proto také marně navrhoval odstranění kostnice, počítal ve svém projektu s vytvořením volných, přístupných prostor při jižní straně chrámu, když usiloval o odstranění pozdější zástavby v prostoru mezi dochovanými hradbami a Jungmannovou třídou v úseku od kapucínského kláštera až po zachovanou baštu v blízkosti Kouřimské brány. Tím by se otevřel ničím nerušený pohled na původní opevnění a chrám svatého Bartoloměje z jižní strany – věc však nebyla ze snadno pochopitelných důvodů (velké náklady pro vykoupení celé řady domů) realizována a zbývá než jen rozvažovat, zda se tak stalo dobře či ne. Mockerův projekt také počítal se zpřístupněním vnějšího ochozu nad věncem kaplí, odkud by se návštěvníkům otevíral velkolepý pohled na město i architektonické a kamenické detaily Parlérovy stavby; tento záměr byl naplněn, ale ochoz veřejnosti nikdy zpřístupněn nebyl. Mockerův projekt, třebaže byl nadšeně schválen, nebyl nikdy zcela realizován, protože Jednota měla od počátku potíže se sháněním finančních prostředků. Peníze, které byly zprvu k dispozici, stačily zpočátku jen na dílčí akce, vesměs se jednalo jen o nutné opravy, zpočátku, v první fázi, se jednalo o poškozené, vnějšími vlivy a povětrností, fiály, chrliče a vnější opěrný systém Parlérova vysokého chóru a také o opravu vchodu na ochoz a malého portálu na severní straně chrámu (Tkadlec, Stavebně historický vývoj, nestr.).

Bohužel dokladů o této první fázi je pomálu, jsme o ní většinou informováni jen z velmi stručných zmínek v tisku a v literatuře, nejpodrobnější údaje přináší kronika Františka Potůčka. Podle jeho zápisů bylo v roce 1881 (Pamětní kniha děkanství udává datum září 1881, kdy bylo pod vedením Aloise Kroutila postaveno lešení) postaveno přenosné lešení u 1. opěrného pilíře proti děkanství kvůli zaměření a pro snesení starých a postavení nových fiál pilířů vysokého chóru (dříví a mzdy stály 475 zl. 42 kr.). V témže roce byly sneseny první dvě fiály až po chrličce pro zjištění jejich stavu a získání rudimentů sochařských oprav k upravení modelů, odpovídajících starým formám pro kameníky (28 zl. 40 kr.). Po zhotovení detailních plánů bylo k provedení prvních dvou fiál, což se realizovalo až roku 1882. Kamenické práce byly svěřeny na doporučení Mockera pražskému kamenickému mistru Josefu Uzlovi. Za materiál byl zvolen nejlepší hořický pískovec, olovo bylo darováno, klempířské práce provedl zdarma mistr Kryštof. Cena chrliče činila 100 zl., první fiála stála 792 zl. 50 kr., druhá 894 zl., třetí 863 zl., čtvrtá 862, pátá a šestá dohromady 1701 zl. Oprava prvního a druhé opěrného oblouku stála 303 zl., třetího a čtvrtého 483 zl. V roce 1882 obdržel arch. Mocker 1000 zl., opravy prvního až čtvrtého pilíře spolu s ostatními výlohami stály 4625 zl. V roce 1883 se opravovalo okno v presbyteriu (jednalo se o jižní okno, jeho kružby a žebra, před lety vyvrácené), 5. a 6. pilíř a další opěrné oblouky, vše nákladem 3954 zl. 38 kr., v roce 1884 pak činila vydání za dohled arch. Mockera 668 zl, fiály, opěrné oblouky, opravy pilířů a jiná vydání stály celkově 7261 zl. 82 kr. Rok 1885 přinesl pak vydání 1236 zl. 47 kr. (opravy pilířů a jiné práce), rok 1886 již jen 109 zl. 20 kr. V roce 1887 bylo vydáno již pouhých 9 zl. 75 kr., prý na zbudování lešení na schodiště, ale to se již stavební práce patrně pro nedostatek peněz definitivně zastavily. Celkové náklady činily celkově 10 371 zl. 48 kr., z toho kameník Uzel obdržel 7549 zl. 79. kr., když 5000 zl. bylo vypůjčeno ze záduší starokolínského, reparticemi (veřejnými sbírkami) bylo získáno 4736 zl. Navíc během kamenických prací se vyjevily pracovníkům některé zajímavé poznatky. Například, že pískovec z původní stavby pocházel prý z okolí Štítar a Mezolez, že původní fiály byly zcela zvětralé a opršalé a hodil-li se kus starého kamene do vody, brzy se rozmělnil na písek. Výtečná byla malta, která leckdy držela zvětralý kámen pohromadě. Dle pamětníků byli na fiálách vytesáni ptáci a gryfy, ale působením času, požáry a povětrím přišli většinou nazmar, byť při bourání se objevily zbytky či známky jejich osazení. Roubíky čili železné čepy byly zality olovem, velmi mnoho jich bylo dubových, ale ty časem na vzduchu zcela ztrouchnivěly či zkrěhly. Na čtyřech nových

fiálách použit hořický pískovec, nicméně se ukázalo, že pro opracovávání příliš tvrdý, proto pro ostatní byl použit jako materiál pískovec z Vojic u Hořic, který má schopnost ještě dodatečně tvrdnout. Tři chrliče byly zhotoveny dle původních vzorů, vzory pro ostatní již zanikly. Růžice a krabole byly zcela okopírovány (SOKa Kolín, Paměti Fr. Potůčka, f. 70 – 71; SOKa Kolín, Kniha pamětní, s. 353, 362). Podle kolínského historiografa J. Vávry však náklady na tuto restaurační etapu dosáhly 15 000 zl., když sbírkami se sešlo 10 000 zl. Jejím jakýmsi závěrečným echem byla oprava malého vstupního portálu naproti budově děkanství a znovuvytvoření kulatého okénka nad ním. Téhož roku se městské zastupitelstvo rozhodlo po dobu trvání rekonstrukce chrámu věnovat na fond oprav ročně 500 zl (Vávra - Sixta, Popis a dějiny, s. 53).

Děkan Svoboda zemřel v prosinci 1889 a jeho odchod jakoby symbolicky završil první etapu rekonstrukce svatobartolomějského chrámu; při zvonění hodin za jeho duši pukl 29. prosince velký zvon Bartoloměj, ulitý kdysi ze zbytků po Vůžanovi a byl roku 1891 přelit zvonařem Pernerem a posvěcen 22. listopadu (Podlaha, Posvátná místa IV., s. 41). Nový děkan František X. Růžička (1890 – 1908) pak soustředil své úsilí na obnovu vnitřního mobiliáře a zařízení kostela, k němuž nezanedbatelnou měrou přispívali místní věřící svými zbožnými dary a odkazy. V roce 1896 došlo k oživení činnosti Jednoty pro opravu děkanského chrámu (Ant. Cívín jako předseda, děkan Růžička, Jan Vávra, dr. Vrtátka, okresní hejtman Kostka), jež se dostala do sporu s děkanem stran obnovy kaple sv. Kříže, která započala před Velikonocemi 1897; jednalo se zejména o obnovu okenních konstrukcí a o to, zda stávající barokní oltář nahradit náhradou oltářem novogotickým. Nakonec na náklady Jednoty osazeny nové sloupky a skružená okna (nejdřív za oltářem, později opraveno i postraní okno), což provedli kameník Uzel a malíř Vyschal z Kutné Hory, zaskleno byl na náklady kolínského rodáka, stavitele Aloise Bureše z Prahy. Děkan ustoupil od úmyslu starý oltář nahradit novogotikou, prosadil tedy aspoň jeho silné pozlacení, což realizováno před svatodušními svátky (SOKa Kolín, Paměti F. Potůčka, f. 399; Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s. 54). Avšak teprve na konci devadesátých let začala myšlenka dokončení rekonstrukce chrámu nabývat reálnějších tvarů, k čemuž přispělo paradoxně i předčasné úmrtí architekta Mockera 16. ledna 1899. Ten totiž ještě před smrtí přepracoval koncem října 1889 své původní plány na rekonstrukci chrámu z roku 1881, které nyní měly stát 127 000 korun. Koncem srpna 1898 je schválil zemský výbor s tím, že sám přispěje částkou

30 000 zl. (město Kolín mělo přispět 50 000 zl., sbírky vynesly 24 950 zl.), 30. prosince 1899 pak ministerstvo školství a osvěty ve Vídni přislíbilo jako státní příspěvek uhrazení třetiny nákladů, avšak až poté, co vídeňská Centrální komise pro zachování památek zamítla některé Mockerovy necitlivé návrhy jako například zbourání střední klenby příčné lodi před vítězným obloukem. Stavební sezóně v roce 1900 zdánlivě již nic nebránilo, nicméně potíže se shromažďováním peněz a technicko – organizační problémy oddálily zahájení prací o další tři roky, když navíc se připojily komplikace s děkanem Růžičkou, jenž se kvůli problémům stran zaplacení opravy varhan v roce 1903 zhroutil; k potížím duševního rázu, podrážděnosti a nesnášenlivosti, kdy postupně vyštval z fary dva své kaplany, se nakonec připojila dlouhodobá choroba, pro kterou přestal zhruba od roku 1906 vykonávat duchovní správu, kterou za něj vedl nový kaplan Václav Sixta (děkanský úřad vykonával v letech 1908 – 1929). Stavební práce tak mohly být zahájeny až na podzim 1904 a trvaly pak spolu s obnovou interiéru až do roku 1910.

Rekonstrukce a restaurace kolínského arciděkanského chrámu se stala svého času prvořadou kulturně-památkářskou událostí, která budila pozornost nejen svým regionálním. Dosahem, ale i co se týče památkářské metodologie. Na rozdíl od předešlé restaurační etapy jsme o ní poměrně dobře informováni; dochovaný stavební deník (Baubuch) obsahuje tři svazky (jeho částečnou excerpci obsahuje exkurz na konci této kapitoly). Nejdříve tedy stručně zrekapitulujeme průběh a výsledky stavebních prací, které byly slavnostně zahájeny 16. září 1904, kdy se začalo stavět lešení. Původní rozpočet stavby byl 238 813 korun (tj. 119 486 zl.), o který se rozdělily stát, země, město a Jednota pro opravu chrámu, prováděl ji podle předběžných a v některých aspektech pozměněných plánů architekta Josefa Mockera stavební rada Ludvík Lábler. Stavební dozor měl ing. Antonín Hlaváček (který psal dochovaný a velmi podrobný stavební deník s několika autentickými fotografiemi, ale především množstvím detailních nákresů; viz příloha), ze strany státu stavbu dozoroval c.k. vrchní stavební rada Rudolf Vomáčka, jenž byl přednostou odboru pro vysoké stavby místodržitelství. Na provádění stavby se podíleli pražští a kolínští podnikatelé pod vedením stavitele J. Karabáčka a práce byly prováděny za dohledu vídeňské Centrální komise. Byly rozvrženy na osm let, a proto byly bohoslužby přemístěny zprvu do kaple kostnice na východní straně kostela (lebky a hnáty byly zakryty prkny a plátnem), nicméně děkan se zde necítil dobře, a tak byly posléze přeneseny do nedalekého kapucínského kláštera.

V první stavební sezóně, zahájené, jak už jsme zmínili, v září 1904, měly být především podchyceny základy, a proto byly odkryty. Bylo zjištěno, že na severní straně jsou v hloubce pouhého půl metru, kdy spočívaly ve shnilé, čili rozvětralé rulové skále, zatímco na straně jižní byly v násypu hluboké asi dva metry. Do zimy byly proto podchyceny, shnilá skála zpevněna a nahrazena novým zdivem venku i uvnitř, což se týkalo zejména starší části chrámové. Veliké opatrnosti bylo zejména zapotřebí u severní věže, jejíž zdivo se kvůli špatným základům trhalo, proto byla později, v březnu 1907, spojena opěrným obloukem s městskou zvonicí. Současně byla otlučena vnitřní omítka, vysekáváno chatrné zdivo a nahrazováno novým. Když byly vyspraveny a obnoveny základy, přišly na řadu staré opěrné pilíře, které byly postupně a střídavě na obou stranách strženy, nově postaveny a svázány se zdivem opěrných zdí (bylo zjištěno, že původně ve starší části chrámové byly pilíře ke stěnám často jen přistavěné). Přesný časový harmonogram rekonstrukce pilířů, které trvaly do podzimu roku 1906, viz exkurz. Na podzim 1904 byla podchycena severní věž, v květnu 1905 pak věž jižní; jejich základy byly hluboké 1,2 metru a spočívaly ve hluboké skále. Když bylo takto zajištěno zdivo lodí i obou věží (například v květnu 1905 byla podchycena jižní věž, kde základy spočívaly v hloubce 1,2 m na tvrdé skále), přikročilo se počátkem srpna 1905 ke snášení štítu spočívajícího na vítězném oblouku, jenž byl z drobného a chatrného materiálu. Podle Mockerových představ se měl tento vítězný oblouk zvýšit, aby se zjednal volný výhled na klenby presbytáře, ale od toho bylo nakonec upuštěno (pro technickou obtížnost a vysoké náklady) a stávající vítězný oblouk byl zesílen klenutým cihlovým pasem, aby snesl hmotu zdiva nového, goticky zbudovaného štítu, což údajně byla technicky nejobtížnější část celé rekonstrukce. To se vykonalo během září, odlehčující cihelný pas byl dokončen koncem listopadu 1905. Ve stejné době bylo zbudováno severní schodiště na kůr, stržené v květnu, počátkem ledna 1906 bylo strženo jižní schodiště, jež pak bylo znova přivedeno na kůr v listopadu 1906. Během roku 1906 byla nově postavena schodiště na obě věže a postupně obnovena velká okna vysokého chóru. V prvním týdnu července 1906 byl dokončen vysoký štít, takže mohla být snesena střecha presbyteria, nahrazeny zde poškozené římsy a položena nová a vyšší střešní dřevěná konstrukce (hotova do půle srpna), která byla pokryta novými prejzy, což se podařilo stihnout do podzimních měsíců, kdy ukončeny také opravy oken presbyteria včetně poškozených fiál a okenních ostění. Taky pobita plechem sanktusová věžička a umístěn hromosvod. Okna pak zasklena a dokončeno také jižní schodiště. V roce

1906 (v dubnu) se také opravovala tzv. Kokovská kaple, která opatřena novou střechou, v zimě 1906/1907 bylo pracováno na úpravě vnitřních omítek a vyspravování a klínování kleneb.

Čtvrtá stavební sezóna v roce 1907 byla ve znamení snesení střechy chrámové nad trojlodím (od 6. května), položení nové římsy, sneseny byly také římsy nad kaplemi ochozu, když pak s novou římsou byly osazeny také nové chrliče (15 kusů), připravené v předstihu kameníky. To vše bylo dokončeno do září, v červenci 1907 pak byla zvýšená nová střecha nad loděmi pokryta prejzovou krytinou. V srpnu 1907 bylo započato s osazováním oken v ochozu na jižní straně, v září přišla na řadu okna na jižní straně lodi chrámové. Koncem září byla osazena okna na severní straně, mezitím oškrabávány zdi v novější části chrámu, přičemž nalezeny zbytky dávné a skvostné polychromie, v čemž se pokračovalo také během zimních měsíců, čištěny a opravovány hlavice pilířů, opravovány a vyspárovány kvádrové zdivo pilířů i stěn, klenebních žeber i klenutých pasů. Konečně v listopadu a v prosinci 1907 postavili tesaři lešení u obou věží v jejich nejhořejších poschodích, čímž se nasměrovala činnost ve stavební sezóně roku 1908.

Toho roku byly především sneseny nestejně vysoké střechy obou průčelních věží, tak od 23. května byla odstraňována stará břidlicová krytina jižní věže, z které sneseny i ony čtyři kamenné štíty, vzápětí došlo i na věž severní. Snesená bání jižní věže byla z černého plechu, v ní nic nenalezeno, zato v bání severní věže byly nalezeny mince, tiskoviny a některé písemnosti z přestavby roku 1872. Kříž snesený ze severní byl pak přizpůsoben novému kříži na věži jižní, který vyrobil zámečnický mistr Růžek a vážil 45, 8 kg. Během července a srpna 1908 zedníci osadili římsu s chrliči, vyzdili štítky, vyspárovali zdivo, a to nejdříve na jižní věži, vzápětí na věži severní, takže již koncem měsíce mohli tesaři na obou věžích vztyčit krovy, vyšší o čtyři metry než ty předešlé. Každá stěna osmibokých věží byla vyvedena ve štítek ozdobený trojlistovou kružbou a pěknou růžicí. Mezi jednotlivými štítky byl pokaždé umístěn chrlič. Zazděná okna čtyř poschodí věží byla vybourána a opravena, zdivo věží pak bylo pečlivě očištěno a vyspárováno. Na konci září 1908 byly obě věže olaťovány, vztyčeny na nich kříže a do měděných bání vloženy pamětní listiny, pohledy na chrám i opisy dokumentů z předešlých oprav v roce 1872 a 1842 (text listiny a soupis předmětů vložených do bání viz Soka Kolín, AMK, Kniha pamětní, fol. 620 – 627). Od počátku října pokrývači položili na věžích prejzovou krytinu, zakoupenou ve Vysokém Mýtě u firmy Tomášek, vázaných na latě pocínovanými

dráty a vložených do hydraulické malty. Práce ty byly ukončeny akorát do konce listopadu. Mezitím byl v březnu 1908 rozebrán větší severní portál, očíslován, zakreslen a odvezen do lapidária Národního muzea, vzápětí nahrazen volnou kopií, zhotovenou z opuky dle modelů pražského sochaře Štěpána Zálešáka, jenž vypracoval také modely pro všechny chrliče. Celá tato akce byla ukončena k uspokojení veškeré kulturní kolínské veřejnosti do 2. května.

Na jaře 1909 se hlavní práce přenesly na opravy chrámového kůru. Po odstranění omítky se vyjevil nebývalý stupeň poškození kvádrového zdiva v pilířích, klenutých pasech i žebroví, což bylo následek požáru z roku 1796, který právě západní průčelí chrámu poškodil nejvíce. Právě při čtení pasáží o těchto zdoluhavých a pracných stavebních zásazích si čtenář uvědomí, nakolik byla restaurace nutná. Zároveň probíhaly v roce 1909 práce v interiéru, byly vyspraveny štíhlé pilíře vysokého kůru, osekane roku 1799 při stavbě hlavního oltáře dovezeného z Pacova, byla položena nová žulová dlažba, z materiálu vytěženého v lomu u Světlé, bylo instalováno uvnitř kostela plynové osvětlení, bylo opravováno západní průčelí kostela, jež se však oproti původním záměrům nedočkalo celkové restaurace. Také byla zasklena všechna chrámová okna, většinou na náklad jednotlivců. Jednalo se osm oken v presbytáři, kde bylo instalováno sklo katedrální, propouštějícím do chrámových prostor množství zeleně zabarveného světla, o sedm oken kaplí ochozu a čtyři okna v lodi, která opatřena figurálními motivy dle nákresů akademických malířů Františka Urbana a Karla Klusáčka, zatímco úzká okna staré partie chrámové měla skleněné výplně ve světlých tónech s rostlinnými ornamenty. Podle protokolu pořízeného koncem září 1909 se naplánované práce blíží svému dokončení, dokončena byla restaurace vysokého chóru s ochozem kaplí, kde chybí pouze oprava soklů při sakristii, dále byla dokončena oprava vysoké lodi vně i uvnitř stejně jako obou věží a západního průčelí. Byla nahrazena úplně zničená žebroví a kružby veškerých oken, dokončeny byly restaurace portálu a rekonstrukce obou šnekových schodišť, právě se pracovalo na dokončení oprav dolních částí věží a západního průčelí. Konstatovalo se překročení rozpočtu, což mělo být především zaviněno množstvím (větším, než se předpokládalo) zabezpečovacích prací konstruktivních částí stavby, jež byla mnohem víc chatrná, než se zprvu jevílo, což se týkalo mohutných pilířů věžových, podélných a příčných pasech ve věžním travé, zejména pod i nad kruchtou a také chórových pilířů, kde bylo nutno vyměnit většinu kvádrů. Také kvádroví hladkých i profilovaných pilířů, kamenné pasy a žebroví kleneb byly

vesměs po několika požárech natolik poškozeny, že téměř podlehly zubu času. Žáru požáru lze také připočíst, že většina kamenických prvků, jako obložení pilířů, pasy, žebroví, přípony a hlavice, natolik podlehly rozkladu, že při pouhém doteku se rozsypávaly. Atd. atd. Tyto okolnosti způsobily překročení předběžného rozpočtu o 20 000 korun a staly se také příčinou zkrácení restauračních prací i toho, že rekonstrukce nebyla dotažena do plánovaného konce.

Rok 1910 se pak stal svědkem dokončování dlažby, úpravy a spárování kvádrů, čištění omítek a dalších dokončovacích a úklidových prací, pozornost se soustředila na obnovu vnitřního mobiliáře včetně nových kostelních lavic. Byly také zhotoveny nových varhany, postavené podle zvláštního konkursu a za 16 100 korun Antonínem Melzerem z Kutné Hory; obsahovaly 36 rejstříků ve třech manuálech, skříň navrhl rada Lábler, řezbářskou práci provedl Bohumil Beck rovněž z Kutné Hory. Hlavní pozornost však byla věnována hlavnímu oltáři; již v listopadu 1906 se výbor Jednoty na návrh jednatele, tehdejšího kaplana V. Sixty a z iniciativy tehdejšího starosty Antonína Sládka rozhodl iniciovat výměnu oltáře, jehož barokovost se dle tehdejšího puristického cítění do vrcholně gotického interiéru Parlérovy stavby vůbec nehodila. Bylo proto dohodnuto jeho vrácení do pacovského kláštera, který byl v nedávné době obnoven, a do kolínského sv. Bartoloměje byl v roce 1910 nainstalován novogotický oltář, zhotovený původně hořickými kameníky pro kostel ve Dvoře Králové, kam ale pro odpor místních farníků a nesouhlas vídeňské centrální komise nebyl umístěn; do Kolína byl převezen oltář na konci srpna a o měsíc později byl vztyčen v bartolomějském chrámu. K slavnostnímu vysvěcení došlo za účasti světícího biskupa Msgr. Fr. Brusáka v neděli 2. října (SUA Praha, SPS, kart. 253; SokA Kolín, AMK, Kniha pamětní, f. 606-607, 615-627; Podlaha, Posvátná místa IV., s. 42-44; Vávra – Sixta – Hlaváček, Dějiny a popis, s. 55-61, 71-74; Tkadlec, Stavebně historický vývoj, nestr; Kamarýt, Kolínský chrám, s. 18, 37).

Rokem 1910 stavební práce v kolínském děkanském kostele pomalu ustávaly, třebaže podle stavebního deníku definitivně skončily až v lednu 1911, ačkoliv byly původně naplánovány ještě na další dva roky; v posledních měsících se jednalo o opravy památného sanktuáře. Restaurace se tedy nedočkalo západní průčelí, ačkoliv se o tom hojně hovořilo. Léta před světovou válkou se nesla v duchu doplňování vnitřního zařízení kostela, jež vyvrcholilo v roce 1913 zavěšením Křížové cesty sochaře Františka Bílka, kterou děkan Sixta objednal za 1200 korun již v roce 1910 (Děkanská kronika, f. 606, 639-640). 26. července 1912 byla také zahájena

oprava zvonice, která se však omezila na očištění od omítek, vyspárování zdiva a oprava nedostatků a závad střešní krytiny a klempířských prvků; zvonice tak nabyla dnešní podoby (Děkanská kronika, f. 613; Kamarýt, Kolínský chrám, s. 18). Léta první světové války se do stavebních dějin chrámu zapsala nejen tou opravdu nejnutnější údržbou, ale především opětným rekvírováním kostelních zvonů: stalo se tak 25. ledna 1917 a z chrámu sv. Bartoloměje byly sňaty a odvezeny tři zvony: největší Bartoloměj, ulitý roku 1891 a vážící 17 q, Florián z roku 1797 (2,5 q) a Kohoutek (1797, 1 q), které byly pak nahrazeny až v roce 1927 z dílny českobudějovického zvonaře Rudolfa Pernera; nové zvony se jmenovaly Bartoloměj, Florián a Václav (Děkanská kronika, f. 644; Kamarýt, Kolínský chrám, s. 37).

Brzy po dokončení se restaurace kolínského kostela stala vděčným tématem hodnocení kunsthistoriků a katedrových památkářů, kteří na ní shledávali dlouhou řadu chyb, pochybení, ba i zločinů. Tón udal kritickým článkem zejména Zdeněk Wirth již v roce 1910, kdy upozornil, že kolínská přestavba probíhala podle zastaralých a přežitých památkářských názorů, kterému udával tón Mockerův purismus, a že necitlivě zničila celou řadu cenných a neopakovatelných architektonických prvků a detailů (Wirth, Restaurace, s. 76-77). Tento jeho velice příkrý soud byl pak často opakován, ale zdá se, že mladý teoretik, odchovaný umělecko-historickými názory Maxe Webera, ani jeho epigoni si neuvědomili, že přestavba kolínského chrámu se uskutečnila podle názorů platných v předchozí etapě vývoje, které ovládaly českou architektonickou i památkářskou teorii po celou druhou polovinu 19. století, jejichž reprezentantem byl právě Mocker, a že v kolínské provincii to ani být jinak nemohlo. Ostatně při čtení partií stavebního deníku, líčících velice špatný stavební stav chrámu zejména v jeho západních partiích, si možná řekneme: díky Bohu za ni, aspoň se nám svatý Bartoloměj zachoval, možná sice znešvařený (to ostatně dóm svatého Víta či sv. Barbora v Kutné Hoře také), ale přece jen zachoval.

Jinak byla léta první republiky charakteristická zejména zhoršováním životního prostředí, což se odrazilo zintenzivněním škodlivých povětrnostních vlivů na pískovcové prvky stavby (bylo zjištěno, že na zvýšené korozivní vlivy místního prostředí je kupodivu odolnější místní pískovec ze Štítar než pískovec hořícký, jenž byl používán při restauraci chrámu v letech 1904-1906), a pouze omezenými stavebními zásahy, jež měly charakter spíše údržby. Svatý Bartoloměj byl průběžně udržován, probíhala v něm také obvyklá výměna vnitřního mobiliáře. Tak na podzim

1928 požádal děkan Sixta pražský Státní památkový úřad o souhlas s dokončením a instalací nové novogotické kazatelny z hořické kamenické školy, která by měla za tři roky nahradit barokní kazatelnu, tvořící celek s původním oltářem, odvezeným před první světovou válkou do karmelitánského kostela v Pacově. Památkáři byli v rozpacích, zmíněný pacovský kostel se totiž dostal do držení husitské církve, a ta o kazatelnu jaksi nejevila zájem, nakonec celá záležitost zejména po úmrtí děkana Sixty upadla do zapomenutí a barokní kazatelna v kostele zůstala. V červenci 1932 ohlásil konzervátor dr. Hůla zchátralost kružby velkého jižního okna v presbyteriu, následná prohlídka zjistila, že je to pravda a že je potřeba oprava vyplněním olovem. V roce 1933 opravoval J. Opitz gotický sanktuář (SZA Praha, SPS, kart. 253). Ze stavebních akcí v areálu kostela nutno zmínit ještě důkladnou opravu kostnice v roce 1934 nákladem 69 339 Kč. V květnu 1936 jmenoval městský úřad komisi, jež měla restauraci bartolomějského chrámu dokončit, přičemž měl být zpřístupněn i parkán na jižní a východní straně kostela; nicméně zůstalo zase jen u plánů. V letech 1938-1939 jednáno o restauraci pěti oltářů a také Bílkovy křížové cesty, jež byla napadena červotočem. V roce 1941 došlo k opravě střešní krytiny, kde zatékala dešťová voda; zároveň byl oprášen starý Mockerův projekt demolice domů před hradební zdí na jih a východ od kostela, zbourána měla být i budova tzv. staré školy (dnešní muzeum), čímž se měly uvolnit nerušené pohledy na městské panorama; také tentokrát zůstalo jen u nezávazných rozprav (SUA Praha, SPS. kart. 253).

Zanedlouho se přihlásila i v Kolíně druhá světová válka, od roku 1939 zuřící po celém kontinentě. V roce 1942 byly opět rekvírovány chrámové zvony pro válečné účely, naštěstí však nebyly zničeny a přečkaly ji ve skladišti na pražských Maninách (Děkanská kronika, f. 735; Kamaryt, Kolínský chrám, s. 38). Zároveň v květnu se začala projednávat opatření ochrany chrámu v případě leteckého bombardování a v únoru byla sňata malovaná kostelní okna, včetně čtyř gotických fragmentů, které byly bezpečně uschovány v městském archivu, opravován byl rovněž nákladem 3500 korun pískovcový náhrobek měšťana Rutharda Dimuta z první poloviny 14. století v jižní chrámové lodi (SUA Praha, SPS, kart. 253). Konečně 13. dubna 1945 došlo téměř k nejhoršímu: při leteckém bombardování americkým letectvem zasáhla puma bezprostřední okolí chrámu, zničena byla budova děkanství, tlak vzduchu a střepiny poškodily fiály a opěrný systém presbytáře, postižena byla i střecha, na severní straně kostela bylo zničeno všech 13 oken severní strany a část oken na straně jižní (Děkanská kronika, f. 743-744; SUA Praha, SPS. kart. 253). Nepoškozená okna byla

ještě prostřílena 7. května 1945 během tzv. povstání českého lidu, když po střelbě na kolínské občany na náměstí přijeli němečtí vojáci také ke kostelu a střelbou se je snažili zastrašit; o uklidnění situace se zasloužil tehdejší kaplan Bareš (Kamarýt, Kolínský chrám, s. 18, 38).

Následky náletu byly odstraňovány v poválečných letech jen velmi pozvolna, zpočátku byla okna pouze prozatímně zasklena, zcela obnovena byla jen tři okna v patře presbytáře. Konkrétně se o opravě škod, to je o zasklení oken a obnově kamenických ozdob vysokého chóru, jednalo v červnu 1946, kdy bylo na zasklení tří gotických oken v horní části presbytáře a dvou menších oken sakristie určena částka 60 000 Kčs, na kamenické a zámečnické práce bylo určeno 20 000 korun, pokrývačské pak 145 000 korun. Původně byl celkový rozpočet 320 000 korun, bylo jednáno také o restauraci a případné instalaci uložených gotických vitrají, uložených pres válku v archivu ve sklepu radnice, ze sníženého rozpočtu se stát zavázal zaplatit 150 000 korun. Práce pak proběhly rychle a 18. prosince byly kolaudovány, když bylo konstatováno, že byla opravena okna sakristie a presbytáře, která po zámečnickém vyztužení byly prozatímně zasklena pláty katedrálního skla, poškozený střední prut jižního okna v presbytáři byl doplněn, opravena a doplněna byla prežzová krytina, že byly také zahájeny klempířské práce a také kamenické opravy na vysokém chóru, ty však nebyly prozatím dokončeny; z plánované částky 245 000 korun bylo do prosince proinvestováno pouze 159 079 korun. O jejich dokončení prameny mlčí, naopak již ze září 1947 pochází stížnost, že hlavní portál nebyl opraven a nyní se jeho části odlupují a opadávají. Co se týče gotických vitrají – jednalo se o zbytky vitrají ze 14. století (s motivy Ukřižovaného, Smrti P. Marie, Korunovace P. Marie a Obětování chrámu, které byly původně umístěny jednotlivě před zasklením nejzápadnějších, respektive nejvýchodnějších oken podélné lodě), ty byly roku 1952 uloženy do Městského muzea a na návrh konzervátora Jiříčka na podzim 1953 převezeny k restaurování do dílen Ústředí uměleckých řemesel. Po tahanicích, co s nimi a kdo to zaplatí, byla v říjnu 1955 poslána do Výzkumného ústavu skla v Hradci Králové, který zde zpracoval analýzu jejich chemického složení; nakonec se vitraje dostaly jako trvalá zápůjčka do Národního muzea v Praze.

Jinak po celou dobu socialismu trpěl kolínský chrám, ostatně jako většina církevních staveb, nedostatečnou údržbou a chybějícími stavebními kapacitami, které byly jen direktivně uvolňovány, na církevní památky až v nejposlednější řadě. Dovídáme se jen o drobnostech jako o instalaci rozhlasového ozvučení v roce 1948,

o restauraci Bílkovy Křížové cesty v létě 1952. V květnu 1954 byla z iniciativy kostelníka J. Kamaryta instalována mříž, zamezující vstup mezi zvonici a průčelními věžemi do zadních prostor nádvoří, které se staly cílem nekalé činnosti vandalů. V srpnu 1954 poškodila vichřice krytinu obou průčelních věží, k opravě však došlo až na podzim následujícího roku, zatímco v dalším roce byla opravována farní budova. V roce 1957 byl opravován nákladem 60 000 Kčs dlažba ochozu vysokého chóru, původně vyasfaltovaná, nyní byla zakryta plechovou krytinou a nově dlážděna (SUA Praha, SPS, kart. 253). K větším opravám pak došlo až na počátku šedesátých let 20. století. V roce 1960 byla otevřena velká krypta a započata její rekonstrukce, která trvala do příštího roku. V letech 1961-1962 byly opravovány střechy obou průčelních věží, místo prejzů byly pokryty měděným plechem. V letech 1963-1967 došlo na rekonstrukci opěrného systému vysokého chóru, kterou prováděli umělci kameníci družstva Kámen z Prahy. V roce 1964 se k tomu přidružilo postupné osazování nových oken (šlo především o nové barevné vitráže do oken v trojlodí), realizované pražskými Uměleckými řemesly, které se protáhlo až do roku 1975, kdy bylo osazeno okno vlevo od sakristie. Z roku 1965 pochází statický posudek stability základů a konstrukce opěrného systému, vyhotovený ing. Janem Ursínym, zejména však byl v tomto roce zahájen archeologický průzkum v presbytáři pod hlavním oltářem, vedený dr. Antonínem Hejnou z Archeologického ústavu ČSAV, který přinesl celou řadu zajímavých poznatků o nejstarším stavebním období chrámu a době před lokací královského města, který ale nebyl bohužel dokončen ani vědecky zveřejněn. V roce 1973 byla opravena elektroinstalace, opraveny a restaurovány varhany. V roce 1974 došlo také na zvonici, která byla opravována až do roku 1975 a kde byly restaurovány kamenické články ochozu a místo břidlice byla nasazena měděná střecha. V roce 1975 byla opravována kostnice, v roce 1977 byly obnoveny opravy kamenických prvků na ochoze presbytáře, trvající pak bez přerušení několik dalších let, což se znovu opakovalo od roku 1988. Konečně v roce 1981 byla v rámci obnovy střech všech kolínských kostelů opravena střecha a v roce 1985 bylo v kapli vpravo od sakristie osazeno nové figurální okno jako náhrada za okno s motivem Narození Páně od Fr. Urbana, zničené během březnového náletu v roce 1945 a až do té doby bylo okno jen provizorně zasklené (Kamaryt, Kolínský chrám, s. 18, 38-39).

4. EDICE PRAMENŮ A LITERATURA

PRAMENY

Státní ústřední archiv (SÚA) Praha

Stabilní katastr (SK)

sign. Kaurz. 162, 1841

Stará manipulace (SM)

sign. K 44/46, karton 1156

Státní památková správa (SPS)

Pam 30, karton 253

Státní okresní archiv (SOkA) Kolín

Archiv města Kolína (AMK)

- Paměti královského města Kolína, sepsal František Potůček, 1835-1901, rkp
- Kosten-Berechnung für die Restaurierung der St.Bartholomäus-Kirche in Kolín über die dringend noth wendigen Bauarbeiten. Josef Mocker, 30.10. 1889, rkp
- Kronika (Pamětní kniha) děkanství kolínského (Liber memorabilium) od roku 1836, I. díl (1836-1920), II. díl (od 1920), strojopisný opis pořizený J. Kamarýtem
- Spisová manipulace D (1873-1909)
Restaurace chrámu sv. Bartoloměje karton 18
- Stavební deník, pořizený Antonínem Hlaváčkem, svazek I-III, 1904 – 1911
- Pamětní kniha děkana Antonína Formandla – záznamy od roku 1733
- Knihy testamentů 1542 – 1685.
- OA Kolín: Pamětní kniha děkana Jana Swobody - záznamy od roku 1873.
- Klášter kapucínů v Kolíně – acta 1786 – 1796. A IX . 2 . 69.
- Zvonice a hlavní oltář sv. Bartoloměje B XIV . 1 . 4.
- Kostelní záležitosti sv. Bartoloměj B XIV . 1 . 5.
- Špitál a kaple P. Marie 1826 – 1849 B XIV . 4 . 29
- Sv. Bartoloměj , 1736 XXVII . č. 40.

- Pamětní kniha děkanská III, od roku 1836.
- Pamětní kniha o hřbitvech od roku 1836.

Knihy uložené na kolínském děkanství

- Starý Kolín, 1836 – 1948, farní kronika
- Memorabilienbuch der Altkoliner Pfarre vom Jahre 1836.

Kolín (Nový) :

- Liber Memorabilium ab Anno 1733 – 1796
- Hospodářská kniha děkanství kolínského podávající... děkana Jana Swobody od 1879 – 1941
- Liber Memorabilium Neu Colin 1836 – 1955
- Liber Memorabilium 1836, děkanství kolínské.
- Pamětní kniha od roku 1851, přepsané záznamy od 1681, vlepované strany, zápisy nejdou chronologicky za sebou (inventáře a odkazy kostela sv. Bartoloměje, sv.Víta, Všech Svatých, sv.Jana).
- Nezvěstná kniha (prý velmi objemná) se záznamy od 1796 – 1836, prý je v Obříství.

Archiv Archeologického ústavu ČSAV Praha

- Zpráva o výsledcích archeologického průzkumu čj. 157/ 65 z 1.7. 1965

IKONOGRAFIE

- Carlo Coppi, Kolín se zobrazením jeho opevnění a předměstí při pohledu od severovýchodu, 1640, in: J. Vávra, Dějiny Kolína I., s. 128

- Kolín v pohledu na město od severu, rytina, 1687, in: J. Kamarýt, Kolínský chrám, s. 42
- Anonymní pohled na Kolín od severu, 1777, rytina (tzv. Tábořský prospekt).
- Johann Venuto, Pohled na Kolín od severozápadu, 1800, dle obrazu J.J. Dietzlera z r. 1723 – RM Kolín
- Anonym, Chrám po požáru r. 1796, pohled od jihu, rytina z poč. 19. stol., in: Vávra – Sixta, Dějiny a popis, s.49
- Vincenc Morstadt, Pohled na město od Zálabí, 1825
- Josef Rybička, Kolínský chrám při pohledu od jihozápadu, kolorovaná rytina, 1851, in: Vávra - Sixta, Dějiny a popis, s. 23 či Podlaha, Posvátná místa IV., s. 39
- Andreas Groll, Pohled na chór kolínského chrámu od jihu, fotografie, kol. 1856
- Vincenc Morstadt, Pohled na chrám sv. Bartoloměje od severovýchodu, 1861 – RM Kolín

LITERATURA

- Bachmann, Erich: *Eine spätstaufische Baugruppe in Mittelböhmischen Raum*, Leipzig 1940
- Birnbaum. Václav: *Gotické umění. Architektura*, in: Dějepis výtvarného umění v Čechách, Praha 1931, s. 99-180.
- Braniš, Josef: *Dějiny umění středověkého v Čechách II.*, Praha 1893
- Cechner, Adolf: Josef Mocker (heslo), in: *Ottův slovník naučný XVII.*, Praha 1901, s. 485-486
- Grueber, Bernhardt: *Charakteristik der Baudenkmale Böhmens*, in: Mittheilungen der k.k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale I. Wien 1856, s. 214-215, 221
- Grueber, Bernhardt: *Die Kunst des Mittelalters in Böhmen II – III*, Wien 1874 - 1877

- Chytil, Karel: *Petr Parlér a mistři gmündští*. Praha 1886
- Chytil, Karel: *K otázce o původu mistrů Gmündských*, in: Památky archaeologické a místopisné 14, Praha 1889.
- Jelínek, Zdeněk - Helfert, Zdeněk: *Kolínsko*, Praha 1990
- Kamarýt, Jan: *Kolínské náhrobky a nápisné texty*, in: Středočeský sborník historický, 16, 1981
- Kamarýt, Jan: *Požár Kolína v roce 1796*, in: Práce muzea v Kolíně, 4, 1987
- Kamarýtové, Jan a Ladislav, *Kolínský chrám. Stavebně historický popis*, Kolín 1988
- Kroupa, Pavel: *Rostlinný ornament v Hradišti n.Jiz., Kolíně a Kouřimi ve 13.stol.* in: Památky středních Čech, 2, 1987
- Kuča, Karel: *České, moravské a slezské zvonice*, Praha 2001
- Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 3, Kolí--Mi*, Praha 1998, s. 30-44
- Kunst, H.J.: *Die Entstehung des Hallenumgangchores*, in: Marburger Jahrbuch für Kunstwissenschaft, 18, 1969
- Kuthan, Jiří: *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města - hrady - kláštery - kostely*, Vimperk 1994, s. 193-201.
- Lehner, F.J.: *Kostel sv. Bartoloměje v Kolíně n.L.*, in: Method 26, č. 5-6, Praha 1900, s. 49-56
- Líbal, Dobroslav: *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 186
- Mádl, Karel B: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kolínském*, Praha 1897, s. 19-44.
- Neuwirth, J.: *Peter Parler von Gmünd*.
- Pábíček, J.V.: *Paměti královského města Kolína*, ed.W.W.Tomek, Časopis českého museum, 1848
- Petr, Stanislav (ed.): *Pamětní kniha města Kolína od roku 1501*, in: Práce Muzea v Kolíně 3, 1984, s. 39-81.
- Podlaha, Antonín: *Posvátná místa Království českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a náboženství*, díl IV - vikariáty Kolínský a Rokycanský, Praha 1910, s. 25.
- Prášek, Vojtěch: *700 let města Kolína*, In: Kolínsko, Kolín 1957, s. 21-41.

- Schaller, Jaroslaus: *Topographie der Königreichs Böhmen X.*, Prag 1788, s. 38-41
- Sommer, Johann Gottfried: *Das Königreich Böhmen, XII.*, Prag 1847, s. 221
- Straka, František, *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940.
- Svoboda, Jan: *Postupný seznam farářů a děkanů královského města Kolína během 520 let, totiž od roku 1360 do roku 1880 a nahodilé při tom události*, in: Nebeský lékař Kristus Ježíš v zázračném svém obraze v kostele děkanském chrudimském od 5. dubna 1676 k veřejnému uctění vystavený..., Kolín 1880, s. 90-104.
- Swoboda, K.M.: *Studien zu Peter Parler*. In: *Beitrage zur Geschichte der Kunst im Sudeten – und Karpathenraum*. Brünn u. Leipzig 1939.
- Šimák, J.V., *Pronikání Němců do Čech kolonizací ve 13. a 14. století - České dějiny I. 5*, Praha 1938
- Štiková-Radová, M: *Předrománská a románská architektura Středočeského kraje*, Praha 1983
- Tkadlec, Pavel: *Stavebně-historický vývoj chrámu sv. Bartoloměje*, závěrečná písemná práce specializačního pomaturitního studia pam. péče při St. ústavu pam. péče a ochrany přírody v Praze, Kolín 1987
- Toman, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*, Praha 1936
- *Umělecké památky Čech 2*, K/O, ed. Emanuel Poche, Praha 1978, s. 82-88
- Vávra, Josef - Sixta, Václav - Hlaváček, Antonín: *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1910
- Vávra, Josef: *Dějiny královského města Kolína I.-II*, Kolín 1888
- Wirth, Zdeněk: *Renovace kolínského arciděkanského chrámu*, in: *Věstník Klubu Za starou Prahu 1*, 1910, č. 10, s. 76-77.
- Wundram, M.: *Gmünd – Prag – Kolin – Kuttendorf, Überlegungen z. Architekten Peter Parler*, in: *Veröff. D. Collegium Carolinum, Bd.70* (Festschrift F. Seibt), München 1992
- Zap, Karel Vladislav: *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, in: *Památky Archeologické IV*, 1860, s.173-184.
- Zloch, F.: *Věže kolínského chrámu, Kolínsko*. Sborník učitelstva kolínského okresu, 1957, č. 5, s. 28-30.

EXKURZ

Stavební denník restaurace kostela sv. Bartoloměje v Kolíně I-III, sepsal Ant. Hlaváček, SOkA Kolín, fond AM Kolína, zkrácený výtah (zkratky: JS - jižní strana, SS - severní strana, JV - jižní věž, SV - severní věž)

Zápis o zahájení prací na kostele sv. Bartoloměje v Kolíně 17. září 1904 (f. 1-2), kde se mj. píše, že „ofertou zadány stavební práce stavitelům Josefu Karabáčkovi (se slevou 10 %), část prací kamenických Aloisi Pražákovi (sleva 2 1/2 %), smlouvy uzavřeny 14. a 15. září, hned poté se začalo se zřizováním lešení. Služby Boží dnem 19. září v kostele zastaveny, rovněž návštěvy a vstup do chrámu (kvůli bezpečnosti), vnitřní zařízení odstrojeno, vzácné kusy uschovány na děkanství, částečně též do klenuté místnosti velké místnost ve zvonici, větší kusy jako kostelní lavice byly v obecním dvoře rozebrány a uschovány v suchých prostorách. Pro menší bohoslužby byla upravena kaple kostnice (kosti a lebky byly zakryty prkny a plátnem), jako oltář sem byl přenesen jeden z vedlejších oltářů z hlavního kostela. Dvě zadní kaple ochozu, které již byly nově upraveny a jejichž okna byla opatřena sklomalbou, byly zašalovány prkny, což se stalo i s oknem kaple křtící. Hlavní oltář, oba oltáře postranní, kazatelna a varhany byly zakryty hrubým plátnem. Kameníci měli dílnu na západní straně kostela, stavitel měl ukládat suť, než bude odvezena, stavební materiál a nástroje na jižní straně. V. Stavitel započal ihned s ohrazením staveništěm, při budově staré školy dřevěné schůdky zajišťující přístup do této budovy, zejména po zřízení lešení a vykopání základů. Po řádném zabezpečení zdi lodi bylo započato se snášením pilířů č. III. na obou stranách.

Týden 19.-25. září 1904 (f. 3): dokončeno lešení na severní straně, odkryty základy na sev. straně (SS) mezi pilíři IV a V a na jižní straně (JS) mezi pilíři I a presbyteriem. Základy na severu byly v hloubce 0,5 metru ve shnilé rulové skále, na JS v násypu hloubka 2 metrů. Odstrojení oltářů a přenesení menších předmětů do zašalované kaple za hlavním oltářem.

Týden 26. září-2. října 1904 (f. 4-5): prohloubení a podchycení základů na SS mezi pilířem IV a V. Snesen přístřešek při portálu na SS a jeho obvodové zdi rozebrány, krokve a krytina byly zcela shnilé. Při snášení obrazů ze zdi uvnitř kostela byl pod oněmi na levé a pravé straně presbyteria zavěšenými objeven nápis, a sice na levé

straně český, provedený gotickým písmem a znějící: „Toto stavení kuru počato jest lp 1360 dne 13.ledna za času nejjasnějšího knížete pana, pana Karla, z boží milosti císaře Rakouského a krále Českého, skrze mistra Petra z Brandye“.

Na pravé straně jest nápis latinský, provedený písmem tištěným v následujícím znění:

„ANNO

MCCCLXXVIII die VIII mensis octobris dedicatus est iste chorum et majus altare per Venerabilem in Christo Patrem et D.D. Hincconem Episcopum Ladimuniensem Ordinis fratrum Eremitarum S. Augustini in honorem B. Virginis et quae conditae erant rebique sunt : S. Joannis Apostoli et Evangelistae, S. Hypoliti Martyris de Statua Christi et de ligno Domini et aliorum plurimorum S.S. Martyrum.“ (Podepsáno „Labler“)

Týden 3.-9. října 1904 (f. 6): Pokračováno v podchycení základů na SS mezi pilíři IV a V, mezi pilíři I a II a II a III. Mezi pilíři II a IV shledáno, že zeď spočívá na tvrdé rulové skále nezvětralé a že zdivo je velmi dobře provedeno z tvrdého kamene. Dokončeno odstrojení oltáře a přikročeno k zakrytí kazatelny, varhan a oltáře plátnem. Čištění kamenných ozdob na postranním portále a také obou schodišť vedoucích na chór.

Týden 10.-16. října 1904 (f. 7-9): Při čištění jižního schodiště na věž zjištěno, že některé schody ve výšce asi 2 m od dlažby kostela jsou prasklé, proto podepřeny. Rovněž podepřeny pilíře na SS II a IV. Podchycení základů mezi pilířem I a presbyteria, což provedeno z lomového kamene na cementovou maltu, staré zdivo na podélné zdi vycvikováno a spáry zality cementovou maltou. Započato se zastřešováním staveniště na SS a zahájena stavba lešení ke štítu mezi hlavní lodí a presbyteria. Zaházeny základy na SS vše, na JS mezi I pilířem a presbyteriem.

Týden 17.-23. října 1904 (f. 9-11): Vycvikování starých zdí ze strany kostelní a venku mezi pilíři IV a V na JS. Při kopání v kostele na JS odkryta kamenná valená klenba mezi pilíři I-III s hrobkou, zjišťován její rozsah. Portál na SS ofotografován p. Krátkým.

Týden 24.-30. října 1904 (f. 12-15): Mj. započato s otloukáním omítky a vysekáváním chatrného zdiva, nahrazování zdivem novým na SS hlavní lodí. Dokončeno podchycení základů na JS mezi pilířem II v části od hrobky k presbyteriu. Staré základy vycvikovány, dále pokračováno v podchycení základů při severní věži kostela. Přípravy ke snesení opěrného pilíře III na SS a započato s jeho snášením -

byl ve velmi špatném stavu a z měkkého materiálu, kde malta ztratila úplně na vaznosti.

Týden 31. října-6. listopadu 1904 (f. 16): Kameníci dostali plány točitých schodů i plány kamenných futer dveří do věžních schodišť. Dokončeno snášení opěrného pilíře III na SS, přikročeno ke kopání základů pro týž pilíř, který bude nově vyzdíván novými kvádry. Pokračováno v podchycování severní věže (SV) na SS.

Týden 7.-13. listopadu 1904 (f. 17): Převzat vykopáný základ pro III. pilíř SS, jeho vyzdění tvrdým rulovým kamenem na vápennou maltu. Pilíř založen na tvrdé rulové skále, dále podchycování SV na severozápadním rohu. Zjištěny trhliny na západní straně SV, přípravy ke snesení pilíře III JS.

Týden 14.-20. listopadu 1904 (f. 18-19): Podchycování severní věže (SV) na západní straně, zjištěno, že drátěné lano hromosvodu není v zemi připevněno k měděné desce, ale uvázáno 20 cm v zemi za velký kámen. Pokračováno v podchycování na SS směrem ke schodišti na kruchtě. Úplné snesení III pilíře JS, jehož základy na zvětralé skále, zato jeho zdivo vázáno pevně do zdiva hlavní lodě, jeho materiál v dobrém stavu a s tvrdou maltou.

Týden 21.-27. listopadu 1904 (f. 20-22): Při podchycování SS severní věže vyzděna část při vchodu na kruchtě, totéž na západní straně. Pro pilíř III JS vykopán základ a pak částečně vyzděn. 25. listopadu práce zastaveny pro chumelenici a mrazy. Na pilíři III SS osazeny 3 kordonové kvádry, ale pak nastaly mrazy. Podchycení hlavní zdi v celé šíři pozdrženo, neboť zjištěno, že vnitřní pilíř má základy příliš na povrchu a bylo ho nutno podchytit.

Týden 28. listopadu-4. prosince 1904 (f. 22): Pracují pouze kameníci, ostatní profese kvůli mrazům stojí.

Týden 5.-11. prosince 1904 (f. 23): Opět vyzdívání základů III. pilíře JS, jež dokončeno, osazeny doň ihned kvádry první vrstvy a patky pilíře. Také osazování horních kvádrů pro III. pilíř SS, zde připravena skruž pro osazování klenáků.

Týden 12.-18. prosince 1904 (f. 23-24): Podchycení hlavní zdi lodě mezi pilíři III a IV z JS, pro část zbývající i ze strany vnitřní, jakož i mezi pilíři III a II na JS zbývající. Přitom podezděn třídlíný 3/4 sloup uvnitř kostela a pod něj osazena kamenná plotna (64x44x20 cm). Na pilíři III SS osazeny všechny klenáky a započato s vyzdíváním.

Týden 19.-25. prosince 1904 (f. 24): Zdivo III. pilíře SS provedeno až po druhý sešíkmený kvádr, načež práce zastaveny a skruž uvolněna, aby se zdivo před dokončením úplně sesedlo. Započato s osazováním kvádrů pilíře III JS.

Týden 26. prosince 1904-1. ledna 1905 (f. 24): Vyzdívání pilířů zastaveno, pouze kamenické práce.

Týden 2.-8. ledna 1905 (f. 24): Totéž.

Týden 9.-15. ledna 1905 (f. 25-26): Pracují jen kameníci, skica nového pilíře III na SS

Týden 16.-22. ledna 1905 (f. 27): Pouze kamenické práce.

Týden 23.-29. ledna 1905 (f. 27): Totéž.

Týden 30. ledna-5. února 1905 (f. 27): Totéž.

Týden 6.-11. února 1905 (f. 27): Totéž.

Týden 12.-19. února 1905 (f. 27): Totéž.

Týden 20.-26. února 1905 (f. 27): Totéž, panu staviteli Karabáčkovi vydán plán na lešení pro vítězný oblouk, zajištěn odvoz veškerého rumu a suti z okolí kostela, urgován termín p. Pražákovi pro dohotovení kamenických prvků.

Týden 27. února-5. března 1905 (f. 28): Kamenické práce a odvoz rumů (šest vozů).

Týden 6.-12. března 1905 (f. 28-29): Totéž, tentokrát odvezeno 14 vozů. Též stanoven program pro stavební rok 1905: 1) provést veškeré opěrné pilíře, 2) podchytit základy obou věží a pokračovat ve výměně zdiva v jejich rozích, 3) provést obě schodiště, 4) snést štíty mezi starou a novou částí kostela a pokud možno provést nové, 5) zatáhnout veškeré nutné železné kleště. Začátek stavební sezóny stanoven na 13. března.

Týden 13.-19. března 1905 (f. 29): Zednické práce na III. pilíři JS a odkrývání základů SV při západní straně, odvezeno 13 vozů suti.

Týden 20.-26. března 1905 (f. 30-31): Zadáno rozebrání a uložení varhan Josefu Pospíšilovi, staviteli varhan z Kolína. Zdění III. pilíře JS, pak ještě na III. pilíři SS, který na podzim dozděn až pod druhou ústupovou hlavu, nyní sneseny dvě kvádrové vrstvy a nahrazeny novým zděním z důvodů promrznutí zdiva. Pokračování základů severní věže na straně západní, prováděno na vápennou maltu s příměsí cement. Uvnitř kostela stavba lešení pro snesení vítězného oblouku a na provedeného štítu.

Týden 27. března-2. dubna 1905 (f. 31-33): II. pilíř SS dokončen, opěrné trámy přeneseny k pilíři V na stejné SS, pokračováno vyzdívání III. pilíře na JS. taktéž pokračování podchycení SV na západní straně. Rozebrány varhany a odvezeny do obecního dvora.

Týden 3.-9. dubna 1905 (f. 34-35): Pokračováno s vyzdíváním III. pilíře JS, ale v půli týdne práce kvůli sněžení přerušeny. Zedníci pak proráželi hlavní zdi kvůli vsazení železných kleští ve výši podlahy kruchty. Odvezeno 124 vozů rumu z obou věží. Pokračováno v podchycování SV ze západní strany zvenčí. Dokončeno lešení při štítu mezi lodí a presbytářem.

Týden 10.-16. dubna 1905 (f. 36-38): Pro kleště do věží ve výši dlažby půdy v hlavních zdech vysekány tři díry a jedna zeď přesekána. Při V. pilíři SS byly zataženy vzpěry, provedeno lešení a započato jeho snášení. Pokračováno v zednických pracích na III. pilíři JS a v podchycování SV zvenčí i uvnitř pomocí vápenné malty s příměsí cementu. Na III. pilíři SS byly vyzděny díry pro vzpěry

Protokol inspekce restauračních prací na kostele sv. Bartoloměje, konané 15. dubna 1905 (vlozeno do I. dílu Stavebního deníku): Přítomni: L. Labler, Ant. Hlaváček, Krontál, konzervátor Ústřední komise, Vomáčka, st. rada. Prohlédnuty dosavadní stavební práce a shledáno, že jeden opěrný pilíř na SS je zcela dohotoven, proti témuž stojící pilíř na JS dospívá k dokončení a současně se začíná se snášením pilíře na levé straně severního vchodu. V podchycování základů SV se postupně pokračuje a sice ze strany vnější i vnitřní. Na kruchtě vytrhána část podlahy a učiněny přípravy pro zatažení první kleště přes příč kostela a oběma věžemi. Ve vysokém chóru v obou bočních lodích zřízeno již lešení pro rekonstrukci uzavření mezi starou částí chrámovou a vysokým chórem, jakož i klenby tamtéž. Práce rekonstrukční se provádí zvolna a opatrně, vybírá, potažmo se vybourává se postupně pouze nejnutnější a v tomže postupu se nahrazují vybrané neb vybourané částky novými. Příležitostně přednesl stavbyvedoucí restauračních prací návrh, aby krytina kostela nebyla prováděna břidlicová, jak navrhováno, nýbrž prejzová, která charakterem víc odpovídá než břidlice. Břidlicová krytina také není nikterak historickými daty odůvodněna neb jest jisto, že kostel nebyl břidlicí kryt, nýbrž předtím šindelem. Břidlice by prý působila na velké ploše jednotvárně a také vyžaduje mnoho komplikovaných klempířských prací. Je také dražší. Prejzová krytina zato rozčlení velké plochy střech a bude působit monumentálně a malebně. Také přednesl záležitost kaple Kokovské mezi dvěma pilíři na JS starší části kostela přistavěné. Ta vadí značně při postupu restauračních prací a zejména rekonstrukci pilířů. Na druhé straně má však značnou historickou cenu a je nutná také pro kultovní potřeby. Jelikož však pilíře mají být rekonstruovány a ve vrchních částech k platnosti přijíti musí, navrhuje, aby střecha kaple, která má být beztak nová, byla pokud možno

v profilu zúžena, níže puštěna a směrem k zazděnému oknu valbou opatřena, čímž se docílí uvolnění vrchních částí obou pilířů a otevření dosud zazděného okna. Konzervátor a Labler tyto změny přijali, pouze změnu krytiny má ještě schválit c.k. ústřední komise (kráceno a upraveno – JU).

Týden 17.-23. dubna 1905 (f. 39-40): Podchycována SV na straně západní, staré zdivo cvikováno a nahrazeno cementovou maltou. V. pilíř SS dobourán a vykopán jeho nový základ.

Týden 24.-30. dubna 1905 (f. 40-44): Dokončeno vyzdění III. pilíře JS, dále podchycování SV na západní straně až po portál, započato s vyzdíváním základů pro V. pilíř SS. Při stavbě nových pilířů na JS byla provedena ta změna, že ty nové byly provedeny v rozměrech nových pilířů na SS. Tesaři provedli lešení u obou věží pro osazení kleští (tedy na SS a JS) a vypažili klenby a pasy pod kruchtou a na kruchtě. Při pilíři I na JS provedeno lešení, aby mohl být snesen a přikročeno k jeho bourání. Započato s vyzdíváním základů JV a shledáno, že její základy spočívají v tvrdé skále, ale jsou značně prostoupeny kořeny keřů a stromů.

Týden 1.-7. května 1905 (f. 45-46): I. pilíř na JS snesen, vybouráno zde základové zdivo a vykopány základy pro pilíř nový. Na SS práce na pilíři V, kde osazeny kvádry až po první ústupovou hlavu a započato s osazováním klenáků. Pokračováno s podchycováním JV, kde se pracovalo na podchycení západního rohu, kdežto uvnitř kostela práce na podchycení SV.

Týden 8.-14. května 1905 (f. 47-50): Na JV podchycování na straně západní a jižního rohu, dále podchycení SV zevnitř kostela až ke schodům na kůr. Vykopány základy pro I. pilíř JS a započato s vyzdíváním.

Týden 15.-21. května 1905 (f. 50-51): Pokračuje se v podchycování JV na straně západní uvnitř kostela, shledány zde základy v hloubce 1,2 m pod dlažbou kostela spočívající na tvrdé skále, zdivo zde ve spárách vyškrabáno a vycvikováno. Zednické práce na V. pilíři SS a na I. pilíři JS.

Týden 22.-28. května 1905 (f. 51-53): Práce na stejných pilířích jako minule, při schodišti na SS osazeny vzpěry, provedeno lešení a vše připraveno k jeho snesení. V kostele pod chórem na zdech na západní straně nová omítka.

Týden 29. května-4. června 1905 (f. 53-54): Vyzdívání pilíře I na JS, pilíř V. na SS dokončen. Při bourání schodiště na severní straně shledáno, že hlavní zeď věže je založena na vřetenu schodiště a značně přestřčena přes líc vnitřní zdi schodiště, z důvodu kteréhož je nutno zazdíti otvor ze schodiště na půdu věže o rozměru

1,2x0,65x1,2 m. Ve 2. patře ve věži nad hlavní římsou kostela nařízeno zatáhnouti kleště a na vylámání dřer pro ně pracovati.

Týden 5.-11. června 1905 (f. 54-58): Vyzdívání I. pilíře opěrného na JS a ve snášení schodiště na SS, zazděny také dveře vedoucí ze schodiště toho na chór o rozměrech 1x2,1x0,3 m. Odstraněno bednění za hlavním oltářem a pracováno na lešení k sanktuariu.

Týden 12.-18. června 1905 (f. 58-59): Vyzdívání opěrného pilíře I JS, snášení schodiště, které dobouráno, vykopán základ pro schodiště nové. Shledáno, že starý základ proveden z velkého kamene, takže nařízeno, aby se nevyboural, ale aby nový základ k němu přizděn za použití starých tvrdých točitých schodů.

Týden 19.-25. června 1905 (f. 59-60): Zdění I. pilíře JS, započato s bouráním II. pilíře SS, který úplně snesen. Koncem týdne započato v práci na schodišti a osazena 1. vrstva kvádrů.

Týden 26. června-2. července 1905 (f. 60-64): Dokončen I. pilíř JS, dobourán II. pilíř SS, vykopány základy pro nový, které celé v tvrdé skále, započato s jeho vyzdíváním, k němuž kameníci tesají zmenšené a zkrácené kvádry (nadpráce).

Týden 3.-9. července 1905 (f. 64-67): Vyzdívání schodiště na SS a II. pilíře SS. Ve schodišti ve výšce 1. okna osazeny 2 železné kleště pro zakotvení nového zdiva.

Týden 10.-16. července 1905 (f. 67-69): Zdění schodiště na chór na SS, kde dosaženo rovnosti pod žulovou plotnou ve schodišti při dveřích na chór. V pilíři II SS sneseny vadné kvádry a osazeny nové. Zjednání nápravy u mistra kamenického, aby urychleně dodal kvádry pro ostatní pilíře, jinak sankce.

Týden 17.-23. července 1905 (f. 69-71): Kamenický mistr Pražák hlásí, že dodá kvádry z pískovce hořického namísto kutnohorského během jednoho týdne. Přípravy pro snesení pilíře II JS, pokračováno ve zdění pilíře II SS. Na schodišti osazena kordonová římsa a dvě vrstvy kvádrů. Vyzdívání špalet pravých dveří ze schodiště do kruchty z cihel na vápennou maltu. Koncem týdne Pražák dodal 15 hrubě vytesaných schodů do věže na SS z hořického pískovce. Staviteli nařízeno, aby začal se snášením štítu a zdi na vítězném oblouku spočívajících, k čemuž budiž přibrán potřebný počet dělníků. Nelze otálet, protože přes léto nutno nahradit chatrný pas vítězného oblouku a rekonstruovat jej.

Týden 24.-30. července 1905 (f. 72-74): Zcela odbourán II. pilíř JS a přikročeno ke kopání základů pro nový pilíř a k odkopání hlavní zdi podélné lodi proti tomuto pilíři, poněvadž doposud podchycena nebyla. Pilíř II SS byl vyzděn až po 3. ústupovou

hlavu. Na schodišti na SS zaklenuty dveře vedoucí na kruchtu, zpevnění všech schodů.

Týden 31. července-6. srpna 1905 (f. 75-77): Vyzdívání základů II. pilíře JS a podchycení přilehlé části hlavní podélné zdi. Dokončení II. op. pilíře SS, přípravy na snesení IV. pilíře SS a započetí jeho bourání. Započato se snášením štítu na vítězném oblouku, snesena tašková krytina části, která bude odbourána a znovuvyzděna. Zašalování střechy nad presbyteriem.

Týden 7.-13. srpna 1905 (f. 78-79): Zednické práce na II. pilíři JS, snesení IV. pilíře SS, kdy zjištěno, že byl jen nepatrně zavázán do hlavní podélné zdi, prostě jen k ní přilípnut. Vykopány nové základy a započato se zděním a osazováním spodních kvádrů. Bourání štítu na vítězném oblouku, cihelný štít snesen úplně. Vítězný oblouk podepřen lešením uvnitř kostela.

Týden 14.-20. srpna 1905 (f. 79-82): Práce na II. pilíři JS, zatímco na IV. pilíři nepracováno, chyběl hotový sokl a další kvádry, kameník upozorněn na liknavost. Bourání štítové zdi a části zdi na podélných stranách při presbyteriu a sneseny až na výšku asi 2,3 m od římsy presbyteria měřeno dolů. Snesena též přilehlá část valeného klenutí.

Týden 21.-27. srpna 1905 (f. 82-83): Pokračováno ve zdění II. pilíře JS. Na pilíři I SS osazeny vzpěry po jedné straně a započato s jeho snášením. Na pilíři IV se dosud nepracovalo. 26. srpna kamenický mistr Pražák nedodržel lhůty na dodání dalšího kamene. Stála také práce na schodišti, pokračováno v bourání štítové zdi a podélných částí zdí presbyteria, nařízeno urychlení těchto prací.

Týden 28. srpna-3. září 1905 (f. 83-86): Dokončen II. pilíř JS, snesen I. pilíř SS, kde opět shledáno, že jeho spodní polovina nebyla vůbec svázána s hlavní zdí podélné lodě, že neměl žádné základy a spočíval na skále zde vystupující na povrch. Na IV. pilíři SS nepracováno pro nepřipravenost kvádrů, byť ty z lomu v Červených Pečkách již došly. Pokračováno v bourání štítové zdi a podélných zdí presbyteria. Při snášení obou podélných zdí presbyteria se přišlo na profilované ostění okna, které založeno pro pokračování přestavby kostela. Ve vybouraném materiálu se našly druhotně zazděné dva zbytky profilovaných klenbových žeber a kamenná ozdoba s květinovým motivem, tyto byly očištěny a uloženy.

Týden 4.-10. září 1905 (f. 86-87): Kopány základy I. pilíře SS ve velmi tvrdé skále a započato se základy. Na IV. pilíři SS se nepracovalo. Pro schodiště, na něž dodáno dalších 10 kusů hrubých kvádrů a započato s jejich opracováním. Ve snášení

štíťové zdi s horním klenebným pasem až od čtvrtka - předtím nedostatek pracovních sil. Shledáno, že vůbec nebyl svázán s oběma částmi obou zdí podélných ani se štíťovými zdmi nad vedlejšími loděmi. Započato s osazováním armatury v soklu severního rohu SV a osazováním profilovaného kvádrového soklu tamtéž.

Týden 11.-17. září 1905 (f. 88-90): Osazování kvádrů a soklů na I. pilíři SS a jeho vyzdívání lomovým kamenem - dospěno ke kordonové římse, pak pro nedostatek práce přerušena. Pokračováno se zděním IV. pilíře SS. Snášení štíťové zdi a štíťů obou postranních lodí, kde dosaženo místa, odkud se začne s vyzdíváním nových opěrných pilířů pro vítězný oblouk a obou štíťů nad postranními loděmi - byly provedeny z lomového zdiva na váp. maltu, opěrné pilíře ze zdiva cihelného na maltu nastavovanou. Pokračováno v osazování soklu na SV a jeho zdění. Opět stížnosti na dodávky kamenických prací, které měly zpoždění.

Týden 18.-24. září 1905 (f. 91-92): Pokračováno ve zdění I. pilíře SS i IV. pilíře SS. Vyzdívání severního štíťu i jižního nad postranními loděmi (lomový kámen na vápennou maltu).

Týden 25. září-1. října 1905 (f. 92-93): Práce jen na IV. pilíři, práce na I. pilíři a schodišti pro nedostatek materiálu stály, pokračováno ve zdění štíťů nad bočními loděmi.

Týden 2.-9. října 1905 (f. 93-96): Práce na obou pilířích opět vázly, dělníci použiti na vyklenování odlehčujícího pasu pod štíťovou zdí. Ale i zde práce přerušeny. Na konci týdne opět zdění IV. pilíře SS.

Týden 9.-15. října 1905 (f. 96-99): Vyzdívání opěrných pilířů I a IV SS a vyzdívání schodiště. Do schodiště osazeny železné kleště a závlače.

Týden 15.-22. října 1905 (f. 99-101): Práce na I. a IV. pilíři SS, vyzdívání schodiště, kde dosaženo výšky vchodu do pudy věže. Jelikož zde zdivo při hlavní lodi bylo velmi chatrné, bylo sneseno a nutno je znovu vyzdít. Práce tesařské na lešení pro štíť nad vítězným obloukem.

Týden 23.-29. října 1905 (f. 102-104): Dokončení IV. pilíře SS, na pilíři I SS osazena poslední ústupková hlava, práce na schodišti SS, kde dosaženo rovnosti pod bankál a kde vysekávány otvory pro kleštiny. Tesařské práce při výstavbě lešení při bočním štíťu na JS.

Týden 29.října-5. listopadu 1905 (f. 105-107): Dokončení I. pilíře SS, rovněž ukončeny zednické práce na schodišti SS, kde byl znovu překlenut cihelnou klenbou otvor do věže, když předtím sneseny staré klenutí a části zdi. Dále práce na

vyklenování odlehčujícího pasu nad vítězným obloukem a zdění přiléhajících částí podélných zdí presbyteria.

Týden 5.-12. listopadu 1905 (f. 107-109): Osazování kvádrů na obou podélných zdech presbyteria vyzdívání zdí, dále osazování kvádrů a ploten na severním štítu boční lodě, kdežto na jižním štítu byla osazena plotna římsová. Dále doplňování štítového zdiva. Pro zakotvení zdiva na severní straně presbyteria dodána klešť zasahující do oka kleště staré, osazené v okenním pilíři. Dodány chybějící schody do severního schodiště a započato s jejich osazováním.

Týden 13.-19. listopadu 1905 (f. 109-111): Pokračováno v pracích předešlého týdne, dále na vyklenování odlehčovacího pasu nad vítězným obloukem, na zdění štítu a osazování ploten při štítu boční lodi jižní. Osazování kvádrů a vyzdívání jižní podélné zdi presbyteria.

Týden 20.-26. listopadu 1905 (f. 112-113): Jako minule. Nové schodiště na chór provedené na SS dostalo provizorní zastřešení.

Týden 27. listopadu-3. prosince 1905 (f. 114-115): Dokončeno zaklenutí odlehčujícího pasu, vyzdívání obou podélných zdí presbyteria a provádění kamenného zdiva zdi štítové spočívající na právě provedeném odlehčujícím pasu.

Týden 4.-10. prosince 1905 (f. 115-116): Osazování kvádrů a vyzdívání obou podélných zdí a štítové zdi presbyteria

Týden 11.-17. prosince 1905 (f. 117): Totéž co minule, kde dosaženo rovnost pod římsou. Po urovnání zdiva kvůli přezimování. Rovněž pokračováno ve snášení staré štítové zdi v presbytáři spočívající na kvádrovém vítězném oblouku.

Týden 18.-24. prosince 1905 (f. 117-118): Vysekány a nově vyzděny patky pro nový odlehčující cihelný pas na vítězném oblouku, proto snesen rum uložený v obou patkách klenby, které k vítěznému oblouku přiléhaly. Odkryt a zajištěn pravý pilíř u presbyteria (zjištěno, že je postaven v tvrdé skále), na němž budou spočívat nový parabolický pas a odlehčující segmentový pas.

Týden 25.-31. prosince 1905 (f. 119): Zdění přerušeno, úklidové práce, přípravy k bourání schodiště při JV.

Týden 1.-7. ledna 1906 (f. 120): Snášení schodiště při JV, jinak mrazy.

Týden 8.-14. ledna 1906 (f. 120): Totéž.

Týden 15.-21. ledna 1906 (f. 123-125): Dobouráno schodiště a započaty výkopy pro základy nového.

Týden 22.-28. ledna 1906 (f. 125): Zedníci pro mrazy nepracují, pouze kamenické práce.

Týden 28. ledna-4. února 1906 (f. 125): Betonování základů pro schodiště JV, které ukončeny. Odstraňování přizdívky při soklu kaple na JS, jakož i vykopávání pro podchycení pilířů u této kaple.

Týden 4.-11. února 1906 (f. 126): Pouze kamenické práce a odvoz bouru.

Týden 12.-18. února 1906 (f. 126): Totéž.

Týden 19.-25. února 1906 (f. 126-127): Pouze kamenické práce.

Týden 26. února-3. března 1906 (f. 127): Opět totéž.

Týden 4.-11. března 1906 (f. 127-128): Započato se zděním schodišti lomovým kamenem a osazení první vrstvy kvádrů.

Protokol inspekce restauračních prací na kostele sv. Bartoloměje v Kolíně, konané 7. března 1906 (příloha k I. dílu Stavebního deníku): Přítomni a podepsáni: Labler, Vomáčka, c.k. stavební rada, Krontal, c.k. ústřední komise. Projednávané změny: 1) že c.k. ústřední komise pro zachování památek souhlasí se změnou břidlicové krytiny na prejzovou, 2) Další návrh, že v místech, kde polodřívky nástěnných fiál v připojení opěrných oblouků na obvodní zdi presbytáře s hlavní zdi se prolínají, byly provedeny masky, doporučuje se k provedení, a to z toho důvodu, že polodřívky, které by snad římsou ve fiály vybíhají a s galérií nad římsou provedenou, spojeny býti měly, při neprovedení takové takové galerie bezvýznamně zakončují, což velmi nepříznivě působí, 3) Severozápadní roh věže nalézá se ve výši od soklu k přechodu do osmibokého tvaru ve velmi špatném stavu, kterýž podchycením základu a převázáním trhlin dostatečné bezpečnosti neposkytuje. Navrženo proto, aby od rohu této věže k velké mohutné zvonici, jejíž spodní zdi jsou dva metry silné, kamenný opěrný oblouk zpeřený proveden byl. Oblouk takový, z tesaného kamene provedený, bude věž dobře vypírati a utvoří zároveň velice jednotvárný prostor mezi věžemi a zvonicí pitoreskně, aniž by starobylý ráz kostela byl porušen. Jinak konstatováno, že dosud provedené práce a sice znovuzřízení opěrných pilířů, severní schodiště, boční štíty, nadklenutí vítězného oblouku a rozhraní mezi lodí a presbytářem s připojením doplňku vysokého kůru byly shlednuty a za řádně a projektu odpovídající shledány. Na konci se také připomíná, že v letošním stavebním období proveden má býti štít mezi loděmi a presbytářem, zřízena budou hlavní římsa a střecha chóru tamtéž, dále pak bude dokončeno započaté již schodiště na JS a pokud čas postačí i některá okna vyměněna budou (kráceno).

Týden 12.-18. března 1906 (f. 128-129): Vyzdívání schodiště při JV (lícni kameny z Hranice), do zdiva zapracovány i všechny kvádry a schody získané při bourání starého.

Týden 19.-25. března 1906 (f. 129-131): Totéž až ke kordonové římse, která bude o 11 cm výše než na schodišti severním. Nivelací prahů zjištěno je o 1,02 m výš než u severního schodiště. Pak opět mrazy a zedníci přešli dovnitř kostela, kde vyzdívali štítovou zeď pod parabolickým odlehčujícím pasem. Na schodišti osazování železných kleští.

Týden 26. března-1. dubna 1906 (f. 132-133): Odkrývání základů IV. pilíře JS a jejich zabezpečení (zjištěno, že spočívají na tvrdé skále), započato snášení vrchní části IV. pilíře

Týden 2.-8. dubna 1906 (f. 133-135): Snášení taškové střešní krytiny a konstrukce nad kaplí mezi IV a V. pilířem JS. Snášení obvodových zdí kaple na výšku 40 cm. Probouráno přitom zazděné okno v hlavní zdi kostela a socha zde postavená snesena. Kopání základu pro zeď pod klenbou IV. pilíře na JS a založení jaderného zdiva tam ze starého, vybouraného kamene. Načež provedení zdiva lícovaného, z vnější strany z nového kamene, z vnitřní ze starého kamene a z cihel. Snášení horní části V. pilíře JS.

Týden 9.-15. dubna 1906 (f. 135-137): Sneseno zdivo pod pasem V. pilíře JS, jeho zdivo jen 17 cm pod zemí. Kopání nových základů a jejich zapuštění do země. Pokračující práce na schodišti při JV v její osmihranné části.

Týden 16.-22. dubna 1906 (f. 137-139): Dokončení zdění zdi pod pasem V. pilíře, pokračováno na schodišti v jižní věži.

Týden 23.-29. dubna 1906 (f. 139-141): Zednické práce na schodišti, ale jen dva dny (zavadnutí zdiva), úprava zdiva kaple a soklů IV. a V. pilíře, které se obkládaly kvádry. Sneseno 2. okno chóru na JS, vytáhnuty bankály a vše připraveno k osazování. Dokončeno lešení pro osazování kvádrů na štít vysokého chóru.

Týden 30. dubna-6. května 1906 (f. 141-145): Na schodišti osazeny jen čtyři schody, práce na jižní kapli, nahoře i dole, kde odbourána část pod novou římsoú, v rozích osazeny kvádry. Bylo zjištěno, že zdivo zde je velmi chatrné a bylo provedeno z odpadového materiálu. Chatrné zdivo bylo proto vybráno a nahrazeno. Práce na oknu vysokého chóru na JS, kde osazen bankál a spodní řada prutů. Práce na V. opěrném pilíři JS, opět nedostatek kvádrů a stížnost na mistra Pražáka.

Týden 7.-13. května 1906 (f. 146-148): Práce na schodišti a V. pilíři stály pro nedostatek materiálu. Proto hlavně zdění kaple, kde osazena římsa, pokračovalo se v osazování prutů a žeber okna vysokého chóru. Také práce na IV. pilíři JS.

Týden 14.-20. května 1906 (f. 148-149): Vyspárování starého zdiva kaple a osazování rohových kvádrů. Na IV. pilíři osazeny všechny kvádry a provedeno zdivo až pod hlavu. Rovněž vyzdívání schodiště při JV. Okno vysokého chóru na JS osazeno a vyzdívání mezer starým ostěním a novými žebry.

Týden 21.-27. května 1906 (f. 149-150): Dokončeny práce na kapli a pokračováno na schodišti při JV a na čištění dokončeného okna vysokého chóru.

Týden 28. května-3. června 1906 (f. 150): Na schodišti dosažena rovnost pod římsou kamenné střechy a práce zde ukončena až do doby, než se bude osazovat střecha, také osazeny veškeré schody. Při 2. oknu vysokého chóru postaveno lešení a započato se snášením kružeb okna (o 4 polích, tedy se 3 středními pruty). Zedníci vyzdívali štít mezi střechou hlavní lodi a vysokým chórem a dokončili jej.

Týden 4.-10. června 1906 (f. 151-152): Osazování římsových kvádrů na štítovou zeď vysokého chóru, přitom shledáno, že jsou oproti plánu značně hlubší, což neslo zvýšení váhy. Pro se musely ubírat. Dále vybourán zazděný vchod do ochozu v přízemí na JS (1,2 x 2,4 x 0,6 m) a také omítnuty vnitřní zdi schodiště na SS.

Týden 11.-17. června 1906 (f. 153-154): Osazování kvádrů na štítu vysokého chóru a žebroví a kružeb pro 2. okno vysokého chóru (chatrné části levé fiály osekány a nahrazeny). Okno dokončeno, vyspárováno a lešení v sobotu přemístěno dál.

Týden 18.-25. června 1906 (f. 154-155): Osazování kvádrů na štítu vysokého chóru, jejich spojování kramlemi. Na 2. okně vysokého chóru se vysekávaly uvnitř kostela v kvádrové vrstvě pod bankálem kapsy pro žebra. Sneseno též 3. okno a pro nové okno vsazen bankál a dvě řady prutů.

Týden 25. června-1. července 1906 (f. 156): Osazování kvádrů štítu vysokého chóru a kružeb 3. okna.

Týden 2.-8. července 1906 (f. 156-157): Dokončení štítu vysokého chóru a jeho čištění a vyspárování. Započato se snášením tašek ze střechy presbyteria, odstranění starých latí a žlabů. Vysekáno ostění 4. okna.

Týden 9.-15. července 1906 (f. 157-158): Střecha presbyteria až na vazební trámy úplně snesena, započato se snášením starých římsových kvádrů na lodi presbyteria a osazování nových. Na 4. okně v čele vysokého chóru osazovány pruty. Příprava

žlabů na střeše presbyteria, kde stanoveno, že jejich šířka bude stejná jako u starých. Kromě kameníků m. Pražáka začali pracovat též kameníci m. Uzla z Prahy.

Týden 16.-22. července 1906 (f. 159-160): Stále osazování římsy na lodi presbyteria, která skončena z poloviny. 4. okno v čele presbyteria dokončeno a v kružbách zaskleno.

Týden 23.-29. července 1906 (f. 161): Osazování římsy na lodi presbyteria.

Týden 30. července-5. srpna 1906 (f. 162): Dokončení hlavní římsa, po ní začala stavba střešní konstrukce. Vypomáhají při tom i zedníci, takže jejich práce stojí. Sneseno 5. okno na SS vysokého chóru.

Týden 6.-12. srpna 1906 (f. 162-163): Práce na střešní konstrukci vysokého chóru, v pátek započato s osazování kvádrů pod bankál 5. okna vysokého chóru na SS a s osazováním kvádrů na V. pilíři JS.

Týden 13.-19. srpna 1906 (f. 163-164): Totéž co minule.

Týden 20.-26. srpna 1906 (f. 164-166): Dokončení střešní konstrukce, postavena spodní konstrukce pro sanktusovou vížku. Dokončen i IV. pilíř JS a zhotoveno lešení k pasu v jižní postranní lodi, který ponese štítovou zeď je silně popraskaný. Dokončeno 5. okno, lešení přesunuto k 6. oknu, které ihned sneseno.

Týden 27. srpna-2. září 1906 (f. 166-170): Na střechu vysokého chóru osazeny vikýře v počtu šesti kusů při vížce, aby se mohla osadit střecha a hrotnice. Změřena celá střešní konstrukce nad vysokým chórem, sanktusová vížka, vikýře. Na sanktusovou vížku dodán kovaný kříž (2,9 m dlouhý, váha 24 kg), zedníci osazovali pruty na 6. okno vysokého chóru na SS. Klempíř Bartoň provedl žlaby na vysokém chóru a oplechoval štít.

Týden 3.-9. září 1906 (f. 170-172): Tesaři pobili střechu sanktusové vížky a lucerny. Sneseno lešení při štítu a spárování nového zdiva postranního štítu na SS a přilehlé podélné zdi vysokého chóru. Opravy zdiva uvnitř kostela pod postranním štítem na JS, osazování žeber 6. okna vysokého chóru na SS, plechování vikýřů na střeše vysokého chóru, pokrývači počali s definitivním pokládáním prejzové krytiny.

Týden 10.-16. září 1906 (f. 172-174): Osazování štítků na sanktusové věžičce, spouštění rumu z pudy vysokého chóru, kružby 6. okna vysokého chóru na SS, bání na střeše sanktusové vížky, v pátek pokrývači pro nedostatek materiálu přerušili pokrývání vysokého chóru i střechy kaple.

Týden 17.-24. září 1906 (f. 174-176): Dokončena střešní konstrukce nad kaplí na JS, zedníci snesli lešení od štítu vysokého chóru a pracovali na vyspárování 6. okna, které dokončeno a zaskleno.

Týden 24.-30. září 1906 (f. 176-178): Osazení kříže na sanktusové věžičce, snesení lešení odtud, dokončena pokrytí kaple ve vysokém chóru, zároveň zde klempířské práce (oplechování), snášení posledního 7. okna vysokého chóru a osazení nového.

Týden 1.-7. října 1906 (f. 178-179): Osazení klenebných žeber vysokého chóru, vykopána jáma pro měděnou plotnu hromosvodu, který dokončen a vyzkoušen, osazování 7. okna, dokončení krytiny vysokého chóru.

Týden 8.-14. října 1906 (f. 179-183): Osazování 7. okna vysokého chóru a také kamenných profilovaných žeber pro klenbu presbyteria, oprava pilířů vysokého chóru na ochozu, dokončení lucerny sanktusové vížky a přípravy vnitřních rekonstrukčních prací, kde ofertní řízení na opravu dlažby a výměnu ploten, na otlučení poškozené omítky, na čištění kvádrového zdiva). Změna projektu střechy nad hlavní lodí, že se bude týkat celé stavby.

Týden 15.-22. října 1906 (f. 183-184): Dokončení 7. okna, osazena žebra klenby presbytáře a započato s prováděním cihlové klenby s vyzdíváním patek, oprava pilířů vysokého chóru a panelování žeber oken tamtéž, klempíři osadili střešní roury pro vysoký chór.

Týden 22.-29. října 1906 (f. 184-185): Zasklení 7. okna, zedníci pracovali na osazování kvádrů při opravě pilířů vysokého chóru na ochozu, na osazování žeber oken vysokého chóru uvnitř kostela. Dokončení osazování měděných rour pro střechu od klempířů.

Týden 29. října-3. listopadu 1906 (f. 186): Dokončení klenby vysokého chóru a její nahození malt, osazování kvádrů pilířů vysokého chóru na ochoze.

Týden 4.-10. listopadu 1906 (f. 186-187): Dokončené osazení kvádrů pilířů vysokého chóru a žeber tamtéž, zasklení 1. okna vysokého chóru a instalace lešení.

Týden 11.-18. listopadu 1906 (f. 187-188): Doplnění okna uvnitř kostela, kde snesena stará kružba a nahrazena novou. Zedníci osazovali římsu a další kvádry pro helmu jižního schodiště.

Týden 19.-25. listopadu 1906 (f. 189-191): Osazování kvádrů na jižním schodišti a osazování žeber okna hlavní lodě na JS při schodišti.

Týden 26. listopadu-2. prosince 1906 (f. 191-192): Práce na helmě jižního schodiště, stavba štenýřovitého lešení podél ochozu (u kostnice), z kterého by se daly měřit další okna v ochozu a osazovat římsu na ochoze.

Týden 3.-9. prosince 1906 (f. 193-195): Zednické práce na helmě jižního schodiště, která osazena poslední vrstvou kvádrů a na osazování žeber a kružeb okna hlavní lodi, což dokončeno. Převazována trhlina nad ním. Osazovány žlaby pro střechu kaple na JS. Sklář zasklil 2. okno vysokého chóru.

Týden 10.-16. prosince 1906 (f. 195): Mrazy, nepracuje se (vyjma kameníků).

Týden 17.-23. prosince 1906 (f. 195): Totéž.

Týden 24.-30. prosince 1906 (f. 195): Opět totéž.

Týdny 31. prosince 1906-2. března 1907 (f. 195): Pracují pouze kameníci p. Uzla a ještě s přestávkami na chrličích pro ochoz, římsu, na severním postranním portálu a na kružbách oken.

Týden 3.-10. března 1907 (f. 196): Totéž, přípravy zedníků, stavba lešení.

Týden 11.-17. března 1907 (f. 196): Opět mrazy.

Týden 18.-24. března 1907 (f. 196): Přípravné práce.

Týden 25.-31. března 1907 (f. 197): Totéž, zedníci seškrabávali vnitřní omítky.

Týden 1.-7. dubna 1907 (f. 197-198): Započato s osazováním kvádrů pro opěrný oblouk, ale nedostatek písku, proto zedníci přešli na vnitřní omítky, při škrabání klenby hlavní lodi při vítězném oblouku bylo zjištěno, že klenba je leckde silně roztřesená, proto vyzdívky a opravy.

Týden 8.-14. dubna 1907 (f. 198-199): Škrabání kleneb a žeber v hlavní lodi a v obou postranních lodích, vybourány chatrné části, v levé lodi nadzvednuto jedno žebro v délce dvou metrů a ve třech spárách zalito olovem.

Týden 15.-21. dubna 1907 (f. 199): Totéž, přípravné práce tesařské a klempířské.

Týden 22.-28. dubna 1907 (f. 199-200): Osazování kvádrů opěrného pasu při SV, uvnitř na klenbách hlavní lodi a obou postranních v polovici přiléhající k presbyteriu (opravy, spárování), omítání štítu presbyteria.

Týden 29. dubna-5. května 1907 (f. 200): Kamenické práce a osazování kvádrového pasu při ochozu kaplí na JS, zedníci zasadili na opěrném pasu při SV.

Týden 6.-12. května 1907 (f. 201-202): Kamenické práce na chrličích pro ochoz, žebrech oken ochozu a na zábradlí. Zedníci osazovali krycí plotny na ochranném pasu při SV, uvnitř kostela škrábali žebra a kvádrové pilíře, omítali klenbu

v presbytáři. Pokrývači začali snášet taškovou krytinu ze střechy hlavní lodě, tesaři pracovali na vazbě pro hlavní loď.

Týden 13.-19. května 1907 (f. 202-203): Dokončení ochranného kvádrového pasu při levé věži, přičemž osazeny kvádry z kutnohorského pískovce, které dodal m. Uzel. Rovněž provedeno zdívo ve zvonici mezi pasem a rohem. Zedníci pracovali uvnitř na klenbě v presbytáři, otloukli omítku při hlavním portálu zevnitř i vně, dokončeno snesení taškové krytiny, kamenické práce na chrličích, žebroví oken a galerii ochozu.

Týden 20.-26. května 1907 (f. 204): Dokončení zednických prací na klenbě presbytáře, odstranění lešení a práce na pilířích. Pokračováno ve snášení střešní konstrukce.

Týden 27. května-2. června 1907 (f. 204-206): Zedníci snesli římsu z hlavní lodě na SS a vsadili hned novou, před osazením bylo nutno část hlavní zdi v celé síle na výšku asi 15 cm ubourati a znovu vyzdít. Dokončeno snesení střechy z hlavní lodi.

Týden 3.-9. června 1907 (f. 206-207): Snesení hlavní římsy na JS a osazení nové, podobně jako na severu ubourána a znovu vyzděna hlavní zeď asi o výšce 10 cm. Pak zedníci započali snášet hlavní římsu ochozu kaplí na JS v části mezi hlavní lodí a schodištěm na ochoz. Uvnitř dokončeno čištění sloupu mezi okny vysokého chóru, rozebráno lešení a započato s čištěním presbyteria od podokenní římsy dolů. Stavba lešení okolo ochozu kaplí. Odvoz rumu z tašek (15 vozů).

Týden 10.-16. června 1907 (f. 207-209): Práce na osazování římsy ochozu na JS, uvnitř škrabání stěn a sloupů v presbyteriu z visací klece. Tesaři postavili plné vazby a vaznici vazby střechy hlavní lodě, zbývá dodělat část za věžemi a osadit krokve. Stavba dalšího lešení okolo ochozu.

Týden 17.-23. června 1907 (f. 210-211): Zedníci osadili římsu ochozu na JS v části od schodiště na ochoz až ke štítu hlavní lodi a zalili je maltou. S ní osadili též čtyři chrlice. Pak započato s osazováním galerie. Kamenické práce na galerii, chrličích a oknech ochozu. Při velké vichřici v pátek (21.6.) odpoledne ve 4 hodiny srazil vichr vrchní část (dva kvádry) fiály při schodišti na ochoz, které se úplně rozbily.

Týden 24.-30. června 1907 (f. 211-213): Osazování galerie v části od schodiště ke štítu hlavní lodě, dále podezděny v celé délce pozednice na SS, rovněž začato s podezdíváním prostředních podvlaků pod vazebními trámy. Tesaři dokončili laťování a začali s osazováním vikýřů, které byly umístěny nad okny hlavní lodi a sice po čtyřech na každé straně, a to tak aby vršek prahu byl 2,2 m nad hlavní římsou

.Část střechy mezi věžemi zašalována a zakryta lepenkou z toho důvodu, že by se prejzová krytina mohla pak poškodit. Pokrývač obdržel prejzy, a tak přípravy k provizornímu zakrytí, klempíř osadil koutové plechy při štítu presbyteria.

Týden 1.-7. července 1907 (f. 214-220): Dokončeno podezdění prostředních podvlaků, dále osazována římsa ochozu v části od schodiště na ochoz směrem ke staré škole a na osazování krycích ploten na galerii. Tesaři osazovali vikýře na střeše hlavní lodi, provizorní šalování střechy mezi oběma věžemi, pokrývači vynesli háky a pokryli střechu na sucho, klempíři oplechovali štíty, kameníci dokončili chrliče pro ochoz a nadále pracovali na galerii, oknech, na severním portálu a na plotnách na krytbu ochozu.

Týden 8.-14. července 1907 (f. 220-224): Dokončeno osazení galerie a parapetních ploten v části mezi schodištěm na ochoz a štítem při hlavní lodi. Pokračováno osazování římsy a chrličů na ochoze směrem ke staré škole, kterou zedníci ihned zazdívali a po osazení a zazdění osazovali v této části též hned plotny pro krytbu ochozu. Dále spárování starého zdiva hlavní lodi na JS a dokončení zdiva na půdě. Tesaři dokončili osazení vikýřů a zašalovali střechu mezi oběma věžemi pro provizorní lepenkovou krytinu. Pokrývači pokračovali v definitivním zakrytí střechy na SS. Klempíři plechovali vikýře na SS, které dokončili, a začali na JS, ale vzápětí došel plech.

Týden 15.-22. července 1907 (f. 225-226): Pokračováno v osazování římsy v ochozu, uvnitř presbyteria omítky a škrabání kvádrů. Římsa zazděna, pak, pak osazeny plotny pro krytbu ochozu. Dokončeno pokrytí SS hlavní lodi, načež pokrývači přešli na JS. Klempíři plechovali vikýře na JS a lávky pro výstup na půdu.

Týden 22.-28. července 1907 (f. 227-229): Zedníci spárovali zdi hlavní lodě a opěrných pilířů na SS i JS, dále na omítce uvnitř presbyteria, na spárování kvádrového zdiva presbyteria mezi schodištěm na ochoz a hlavní lodí. Osadili též galerii v poli X a XI a položili dlažbu v poli XIV a XV. Sneseno okno v ochozu kaplí na JS nad východem z kostela. Pokrývání střechy na JS a dokončeno oplechování vikýřů na JS a chrličů na ochozu kaplí olověným plechem a jich opatření olověnými trubkami.

Týden 29. července-4. srpna 1907 (f. 230-233): Spárování zdiva hlavní lodi na JS a SS. Chatrné ostění oken nahrazováno ve špatných částech novým ostěním, osazení okna v ochozu nad vchodem. Tesaři postavili lávku na půdě nad hlavní lodí,

pokrývači dokončili střechu, než jim došly prejzy (nedokončená místa provizorně zakryta), klempíři osadili žlaby na JS z měděného plechu.

Týden 5.-11. srpna 1907 (f. 233-234): Totéž co minule, navíc zedníci snesli tři okna. 1. okno v ochozu kaplí dokončeno. Uvnitř oprava kvádrového pasu.

Týden 12.-18. srpna 1907 (f. 234-235): Spárování zdiva podélné zdi a pilířů SS, rovněž opravy vnitřních omítek. Kameníci vysekávali ostění 1. a 2. JS na straně severní, čištění 1. okna v ochozu kaplí na JS.

Týden 19.-25. srpna 1907 (f. 1236-238): Spárování hlavních podélných zdí, pilířů a schodišť po obou stranách kostela, dále se nepracuje, neboť nejsou osazena okna. Uvnitř kostela opravy omítek, přitom se přišlo v presbytáři na levé i pravé straně na zbytky starých maleb. Na lesenách vítězného oblouku nalezeny dva malované křížky, z nichž jeden umístěn vpravo a druhý vlevo. Při škrábání kvádrového pasu, jenž dělí levou boční zeď od ochozu, odkryt starý listový románský malovaný ornament, dobře dochovaný a prý původní. V pravé boční lodi osazeno 3. okno JS, vyčištěné a vyspárované, tamtéž dokončeno 4. okno (mezi kaplí a schodištěm), kteréž již osazeno v předešlém roce.

Týden 26. srpna-1. září 1907 (f. 238): Osazování oken hlavní lodi na JS, které zedníci dokončili a vyspárovali. Dále vyspárovali kvádrové zdivo ochozu kaplí při 1. oknu, uvnitř rovněž oprava omítek.

Týden 2.-8. září 1907 (f. 239-240): Osazení 1. a 2. okna hlavní lodi na JS a jejich vyčištění a vyspárování. Navezena hotová galerie pro ochoz kaplí a započato osazování kružeb v části IX a krycích ploten na části X a XI. Uvnitř opravy omítek a škrábání kvádrového zdiva.

Týden 9.-15. září 1907 (f. 240-242): Osazování galerie (kružby na části IX, XII-XIV) a příprava lešení k ochozu kaplí, aby se mohla osadit další římsa. Uvnitř osazování vnitřního ostění 1. okna v kaplích ochozu na JS. Také započato se snášením staré římsy na galerii ochozu a její nahrazování novou.

Týden 16.-22. září 1907 (f. 243-244): Snášení a osazování římsy na ochozu presbyteria na SS, osazena římsa také na částech XVI-XIX. Dále práce na omítkách a spárování kvádrového zdiva ochozu kaplí na JS, osazeny plotny na ochozu na části XVI.

Týden 23.-29. září 1907 (f. 244-246): Pokračováno v osazování římsy na ochozu presbyteria na SS, což dokončeno, zároveň osazeny plotny v částech XVII a XVIII. Uvnitř práce na ochozu kaplí na omítce a škrábání žeber klenby, z nichž některá byla

shledána tak spálená ohněm, že jejich nahrazení novými nanejvýš nutné. Na SS hlavní lodi sneseno 1. okno jednopolové, jehož ostění kameníci pro osazení nového ihned vysekali.

Týden 30. září-6. října 1907 (f. 247-249): Osazování galerie ochozu za části římsy XVI a XVII, kteréžto dvě pole vyjma krycích říms osazeny, pak opět chyběl kamenický materiál. Přešlo se tedy na osazování oken, jednalo se okno 1 v hlavní lodi a 2. třípolové v ochozu kaplí na JS. Sneseno staré čtyřpolové v hlavní lodi na SS (nad menším severním portálem). Na ochozu kaplí dokončena krytba ochozu. Klempíři oplechovali nově osazené chrliče (12-15) olověným plechem. Uvnitř opět práce na omítkách a škrábání zdiva a žeber v ochozu kaplí na SS, též vysekávána chatrná, ohněm poničená žebra a nahrazována novými.

Týden 7.-13. října 1907 (f. 250): Osazena 1. okno v hlavní lodi na SS a 2. okno v ochozu kaplí na JS. Za oknem 3 v ochozu kaplí na JS a 2. v hlavní lodi na SS se osekala ostění a okna tak připravena pro osazení nových žeber a kružeb. Uvnitř opravy omítek a škrábání žeber v postranní boční severní lodi, při čemž bylo nutno část chatrné klenby snést a znovu cihlami vyklenout. Zvenku spárování kvádrového zdiva ochozu kaplí a opravy chatrných fiál pod chrliči.

Týden 14.-20. října 1907 (f. 251-254): Obnoveny práce na osazování kružeb galerie v části XVII, XIX, XXI-XXIII, které osazeny úplně, na části XVIII osazeny též římsové plotny. Dokončena kamenná krytba ochozu, a to tak, že stará štítová zeď při obou štítech bočních lodí vysekána a podél obou štítů na zdi položeny kamenné plotny ze starých zhotovené. Dokončeny fiály vysokého chóru.

Týden 21.-27. října 1907 (f. 254-256): Dokončeno úplně osazení galerie a také římsových ploten (s výjimkou částí XX a XXIV). Dočištěno a dospárováno 2. okno v ochozu kaplí na JS. Všechny pracovní síly věnovány galerii. Kvůli sjezdu českých měst 27. října čištění stavby a úklid kvůli návštěvníkům a hostům sjezdu.

Týden 28. října-3. listopadu 1907 (f. 256): Úplné dokončení galerie ochozu osazením krycích říms, zedníci přešli na osazování 2. okna v hlavní lodi na SS nad menším portálem a také snášeli lešení u ochozu kaplí a spárovali kvádrové zdivo tamtéž. Sneseno 4. okno hlavní lodi na SS.

Týden 4.-10. listopadu 1907 (f. 257-259): Osazování 2. okna hlavní lodi na SS, které dokončeno, načež se přešlo na 3. okno dvoupole hlavní lodi na SS. Osazování kvádrové krytby severního schodiště. Práce omezeny kvůli mrazům.

Týden 11.-17. listopadu 1907 (f. 260-261): Práce na 3. okně hlavní lodi, kde osazena veškerá žebra až po kružbu, načež se přešlo na 4. okno hlavní lodi na SS, které se úplně osadilo. Na schodišti na SS dokončení třetí vrstvy kvádrové krytby, která přitažena železnými kleštěmi ke zdím věže. Uvnitř omítání kleneb při 4. okně hlavní lodi na SS, zvenčí zedníci spárovali zdivo 1. pilíře na SS a k němu přiléhající zdivo ochozu.

Týden 18.-24. listopadu 1907 (f. 262-263): Osazena kružba 3. okna hlavní lodi na SS, které dokončeno. Pak práce na 3. okně, čtyřdílném, v ochozu kaplí na JS, kde se osadily lavice, bankál a první řada spodních prutů. Uvnitř kostela osazována stojatá žebra klenby kopule v ochozu kaplí na JS. Započaty práce na opravě jižního pilíře vítězného oblouku. Při věžích se začalo pracovat na lešení a sice při JV, postaveno také lešení při okně v hlavním štítu na západní straně.

Týden 25. listopadu-1. prosince 1907 (f. 264-265): Silné mrazy, zednické práce zastaveny. Na schodišti na SS dokončeno osazení šesté a sedmé vrstvy kvádrové krytby. Uvnitř práce na jižním pilíři vítězného oblouku, kde osazovány hotové kvádry. Dále opravy ohněm poškozených dvou prvních pilířů (severního a jižního) při hlavním oltáři.

Týden 2.-8. října 1907 (f. 266-268): Opravy pilířů vnitřních v presbyteriu a práce na římsách a kapitelech tamtéž. Dokončeno lešení při JV. Osazování oken přerušeno.

Týden 9.-15. prosince 1907 (f. 268-271): Opravy vnitřních pilířů, vyvážení rumu a odpadků z kostela na parkán. V JV byla nejhořejší okna vybourána, též zaměření, v SV započato s vybouráváním děr pro lešení.

Týden 16.-22. prosince 1907 (f. 271-273): Stále opravy pilířů v presbyteriu, vyvážení odpadků, kamenické přípravné práce. Pokračováno v osazování 3. okna v ochozu na JS. Přípravy na lešení při SV.

Týden 23.-29. prosince 1907 (f. 273-275): Totéž co minule. Dokončení 3. okna, nemohlo však být pro mrazy očištěno.

Týden 30. prosince 1907-5. ledna 1908 (f. 275-276): Mrazy, všechny práce zastaveny, od kostela odvoz rumu a všech odpadků.

Týden 6.-12. ledna 1908 (f. 276): Pro mrazy práce stojí.

Týden 13.-19. ledna 1908 (f. 276): Pouze kamenické práce.

Týden 20.-27. ledna 1908 (f. 276-279): Započaty práce spojené s opravou pilířů.

Týden 27. ledna-2. února 1908 (f. 279-281): Oprava a čištění pilířů uvnitř kostela, čištění kapitelů a říms. Vyvážení stavebního rumu, jeho snášení z půdy hlavní lodi.

Týden 3.-9. února 1908 (f. 281-282): Totéž.

Týden 10-16. února 1908 (f. 283-284): Opět stejná činnost. Z.

Týden 16-23. února 1908 (f. 284-286): Oprava a čištění pilířů v presbyteriu, odvoz rumu, vyspárování opravených pilířů v presbyteriu na JS, od nichž lešení přeloženo do 1. kaple ochozu na JS. Sneseo třídlílné okno na SS, ostění a bankály vysekány a okno připraveno k osekání. S plánovanou stavbou lešení v hlavní lodi se nezačalo.

Týden 24. února-1. března 1908 (f. 286-287): Dokončeny oprava a čištění pilířů, osazování třídlílného okna na SS (= 5. okno) ochozu kaplí. Zedníci nadezdili vnitřní zdi při špaletě 1. okna na JS a 1. okna na SS hlavní lodi, také vyspárovali čtyřdlílné okno v ochozu kaplí na JS.

Týden 2.-8. března 1908 (f. 288-289): Osazování třídlílného okna v ochozu na SS, které dokončeno. Vystavěno lešení při čtyřpolovém okně v kapli ochozu na téže straně a jeho snesení, jakož i vysekání ostění kameníky pro nová nástěnná žebra. Tesaři snesli lešení od vítězného oblouku a od obou pasů v postranních lodích a postavili ho v hlavní lodi v celé délce mezi kruchtou a presbytářem.

Týden 9.-15. března 1908 (f. 290-291): Osazeno okno v depozitáři a započato s osazováním čtyřdlílného okna v kapli ochozu na SS. Tesaři stavěli lešení uvnitř kostela a také při hlavním štítu a obou věžích na západní straně.

Týden 16.-22. března 1908 (f. 291-293): Vyčištění a vyspárování okna v depozitáři, vnější kvádrové zdi sakristie, osazení čtyřdlílného 6. okna v kapli ochozu na SS. Tesaři dokončili vnitřní lešení až na prkenné podlahy (nedostatek prken), venku začali stavět lešení u západního štítu. Od menšího severního vchodu do kostela byly pro opravu zdiva a omítek odstraněno vnitřní zastřešení. Sneseo okno sakristie a vysekáno ostění pro umístění nového - obrazy a náčiní zde uschované byly přeneseny do děkanské budovy a Kokovské kaple.

Týden 23.-29. března 1908 (f. 293-295): Dokončení 6. okna v ochozu kaplí na SS, které vyčištěno a vyspárováno. Osazeno rovněž východní okno v sakristii a úplně dokončeno, pak přípravy k snesení zdejšího druhého okna. Uvnitř kostela práce na opravě omítek a škrábaní žeber a zdiva. Snesen severní větší portál, jeho jednotlivé části očíslovány a zakresleny a pak připraveny k odeslání do lapidária Národního muzea.

Týden 30. března-5. dubna 1908 (f. 295-299): Osazeno a dokončeno západní okno sakristie, zámečník Růžek opravoval staré mříže pro tato okna, zasklívání oken sklenářským mistrem Pecharem. Uvnitř nadále práce na vnitřních omítkách - v hlavní

lodi a v kapli na JS. Práce na převázání trhliny v severní lodi. Odkryty základy portálu na SS, vyškrabány, nahozeny maltou a osazování kamenických artefaktů na portál na SS z opuky. Uvnitř kostela čištění svorníků a kapitelů.

Týden 6.-12. dubna 1908 (f. 299-301): *Oprava omítek a čištění kvádrového zdiva uvnitř kostela, v kapli ochozu (nad postranním novým vchodem) na JS osazena kordonová římsa, osazeny kvádry v leseně (v připojení ochozu kaplí k hlavní lodi) na JS. Osazeny při spárování vnějších zdí presbyteria dva kvádry pro střední pilíř za oltářem. Dále osazován severní větší portál.*

Týden 13.-19. dubna 1908 (f. 301-302): *Vnitřní omítky a škrábání kvádrového zdiva v presbyteriu a v hlavní lodi. Na severní portál osazovány klenáky, zašalován zde tympanon a dolní část portálu kvůli nebezpečí poškození.*

Týden 20.-26. dubna 1908 (f. 303): *Jako v předešlém týdnu práce na vnitřních omítkách a škrábání kvádrového zdiva v hlavní lodi a presbyteriu, na kůru se převazovaly trhliny v SV.*

Týden 27. dubna-3. května 1908 (f. 303-306): *Opět totéž, přičemž výměna chatrných klenbových žeber, jakož i pasu ve střední hlavní lodi nad zábradlím chóru, který byl ohněm téměř úplně zničen (hořícký pískovec, dodáno m. Uzlem). Dokončení portálu na SS, kvádry zde úplně zazděny, takže se přikročilo ke snesení okna nad ním a k vysekávání ostění.*

Týden 4.-10. května 1908 (f. 307-308): *Práce na omítkách a škrábání kvádrového zdiva v hlavní lodi a v kaplích ochozu, kde se opravoval kvádrový pas u chóru, dále práce na převazování trhliny u SV, nad severním portálem se osadilo 5. okno hlavní lodi na SS, čímž byla okna v hlavní lodi i v kaplích dokončena. Na JV započato s otloukáváním vnější omítky a s čištěním kamenného ostění oken, staviteli Karabáčkovi doručen plán střešní konstrukce JV.*

Týden 11.-17. května 1908 (f. 309-310): *Opět práce na omítkách a škrábání kvádrové zdi v kapli ochozu a v hlavní lodi, kde se zároveň opravoval pravý (jižní) pilíř při kruchtě. V západním průčelí a na obou věžích převazování trhlín, v zednických pracích na JV se nepracuje, u SV dokončeno lešení v nejhořejší části.*

Týden 18.-24. května 1908 (f. 310-312): *Totéž co minule. V hlavní lodi se zároveň opravovalo chatrné kvádrové zdivo a jeho cihelné části, nahrazování novými kvádry. Převazování trhlín ve věžích, pokrývači započali se snášením břidlicové krytiny JV.*

Týden 25.-31. května 1908 (f. 312-313): Opět omítky a škrábání kvádrového zdiva, ale jen v hlavní lodi, kde navíc osazeny kamenické prvky pro klenbová žebra u chóru, pro římsy na hlavicích. Převazování trhlín na věžích, snášení břidlicové krytiny na JV.

Týden 1.-7. června 1908 (f. 313-315): Opět omítky a čištění kvádrového zdiva v hlavní lodi, výměna chatrných kvádrů. Převazování trhlín ve věžích dokončeno, započato s osazováním soklových říms na SS při menším portálu. Chatrná a cihlami vyspravená zeď napravo od menšího portálu byla nad osazeným soklem vybourána a nově vyzděna. Na JV započato se snášením kamenných štítků, na SV dokončeno snesení břidlicové krytiny. Kamenické přípravné práce na chrlicích, římsách a růžicích.

Týden 8.-14. června 1908 (f. 316-318): Pokračováno v čištění kvádrového zdiva a opravě omítek v hlavní lodi. Zároveň oprava a výměna kvádrů pilířů. Rovněž pokračováno v osazování soklové římsy v délce mezi menším severním portálem a I. pilířem. Poněvadž zde starý sokl byl osazen níže než v díle mezi oběma severními portály, byl úplně vybourán, zdivo soklové a nad novým soklem z opuky provedené do hloubky 40 cm vysekáno, sokl, nově vyzděn a soklové kvádry posazeny do stejné výše s předcházejícími. Na JV sneseny štítky. Při čištění kaplí v ochoze bylo figurální okno na SS (Kroutilovo) odbedněno. Kamenické práce na chrlicích, římsách a růžicích, sochař Štěpán Zálešák podal nabídku na zhotovení chrliců obou věží, rovněž nabídka klempířských prací pro obě věže od p. Bartoně.

Týden 15.-21. června 1908 (f. 319-321): Pokračováno v čištění kvádrového zdiva a opravě omítek v hlavní lodi, započato s čištěním klenebných žebířů a s opravou omítky v Kokovské kapli. Dokončeno osazování kvádrového soklu na SS mezi menším portálem a I. plným pilířem. Na JV spouštění rumu, tesaři připravili lešení ke snesení kříže z bání této věže. Zde převazována další trhlina.

Týden 22.-28. června 1908 (f. 322-323): Pokračováno v čištění kvádrového zdiva a opravě omítek v hlavní lodi a v Kokovské kapli, dodány kvádry z hořického pískovce (od m. Uzla) pro opravu přípor a středních pilířů, prvního pilíře na chóru na SS, také pro opravu pilíře v chóru na JS a SS. Na JV sneseno šalování střechy, rozebrány a spuštěny bání i kříž. Bání provedena z černého plechu a šířce 1 m a výšce 1,4 m, musela být proto rozstřihána, kříž byl přepilován., v bání pak žádné pamětní listiny. Dokončeno také převazování trhlín. Na portálu pracoval sochař na provedení listového ornamentu.

Týden 29. června-5. července 1908 (f. 323-325): Pokračováno v čištění kvádrového zdiva a opravě omítek v hlavní lodi. Zato v Kokovské kapli dokončeno. Též opravy

kvádrového zdiva a žeber. Na JV spouštění krovu, na portále dokončení listového ornamentu.

Týden 6.-12. července 1908 (f. 325-326): Pokračováno v čištění kvádrového zdiva a opravě omítek v hlavní lodi a nově v sakristii, která se pačokuje pražským vápnem. Opravy pilířů a klenbových žeber (přípory a pilíře střední, žebra klenby postranní jižní lodě u chóru). U klenbových žeber se podotýká, že byly i s pasem ohněm značně poškozeny, takže žebra z opuky se musela snést a úplně nově osadit, při čemž byly použity staré, zachovalé kvádry. Severní portál byl v horní části vyčištěn kameníkem. Střecha JV rozebrána a dříví spuštěno dolů. Započato též snášení pobíjení ze střechy SV, kde osazen štenýř pro snesení bání a kříže, což svěřeno klempířskému mistru Bartošovi, který také snesl veškeré měděné nároží. Hromosvod ze SV převeden na JV a zde připevněn na drát.

Týden 13.-19. července 1908 (f. 327-328): Opět čištění kvádrového zdiva a oprava omítek v hlavní lodi, v sakristii se nepracovalo. Také opravy kvádrového zdiva pilířů, klenbových žeber a pasů hořickým pískovcem od p. Uzla. U JV odbourány obvodní zdi kvůli osazení římsy. Na SV snesl Bartoš bání s botou i kříž věže s celým zakotvením a hromosvodem. V bání byly uloženy staré běžné mince, tehdejší (z roku 1872) místní noviny, Národní listy, Humoristické listy, několik privátních vizitek, soupis tesařských dělníků tehdy na věži pracujících a zbytek ohořelé listiny z předešlé, ohněm zničené věže.

Týden 20.-26. července 1908 (f. 329-330): Osazování římsy a chrličů na JV, zastaveno shazování rumu z věže, neboť poškozeno několik prežů nové střechy na hlavní lodi, byly také zde zaneseny okapové žlaby, a proto nařízeno spouštět vše v truhlících. V kostele práce na sakristii a na opravě jižního pilíře v chóru.

Týden 27. července-2. srpna 1908 (f. 330-332): Dokončeno osazování chrličů a hlavní římsy u JV, započato s prováděním štítů. Dále pokračováno na osazování kvádrového soklu hlavní podélné zdi na JS, na vybourání chatrného opukového zdiva a jeho nahrazování novým. Tesaři pracovali ve dvoře stavitele Karabáčka na vazbě krovu pro JV (sem si proto odvezli celou spodní stolicí), která byla shledána zdravá a znovu upotřebitelná. Kamenické práce na chrlicích, římsách a štítech JV a na kruhovém okně západního štítu.

Týden 3.-9. srpna 1908 (f. 332-333): Ve vyzdívání štítů JV nepokračováno. neboť pozornost soustředěna na osazování vazby střechy a přípravě lešení pro snášení kvádrové římsy SV. Z obou věží snášen nahromaděný rum. Zdivo vrchní etáže JV

očištěno od omítky a pod chrliči osazeny nové válce. Dokončena oprava zdiva hlavní lodi na JS a zdivo zde ihned vyspárováno. Tesařské práce v dílně na vazbě krovu pro JV, zámečník m. Růžek předložil nabídku na zhotovení nového kříže.

Týden 10.-16. srpna 1908 (f. 333-334): Na JV započato v nejhořejší části se spárováním zdiva, tesaři s osazováním pozednice a spodního kříže. Na SV byla ze tří polí snesena stará římsa, osazen jeden chrlič a několik římsových kvádrů. Konstrukce střechy zde podepřena špalíky. Kameníci dokončili kruhové okno západního štítu.

Týden 17.-23. srpna 1908 (f. 334-335): Na JV osazování spodního kříže, vazba horního věncem a kleštín, spárování zdiva v hořejší etáži. Na SV snášení staré římsy a osazování nové. V ochozu nad kaplemi se nanášela první vrstva asfaltu jeden centimetr silná.

Týden 24.-30. srpna 1908 (f. 336-337): Na JV pokračováno s osazováním přípor pod chrličem, tesaři pokračovali ve stavbě krovu JV, na SV dokončeno osazení hlavní římsy. Tesaři zde započali s předěláváním vazby krovu.

Týden 31. srpna-6. září 1908 (f. 338-339): Na JV nic: přípory osazeny, zdivo vyspárováno, tesaři pracovali na krovu věže, ale protože práce šly pomalu, propustil p. Karabáček 4. září okamžitě všechny z práce. Jiní tesaři dokončili vazbu střechy JV vyjma nejhořejších kleští. Klempíř Bartoš vyplechoval chrliče na SV olověným plechem. Asfaltéři dokončili asfaltování ochozu.

Týden 7.-13. září 1908 (f. 339-340): Na JV zedníci nepracovali, noví tesaři (od stavitele Galáta) začali pracovat na vazbě. Na SV započato s vyzdíváním štítů 1-8 a s výměnou chatrných přípor.

Týden 14.-20. září 1908 (f. 340-342): Na SV práce na štítech (dokončeny 4-7), které ihned vyspárovali, výměna chatrných přípor pod chrliči. Dokončena vazba krovu JV a na obě vazby krovu dány na hrotnice na znamení vyzdvižení krovů kytky a prapory. Kamenické práce na kružbách a žebrech oprav oken v nejhořejší etáži JV.

Týden 21.-27. září 1908 (f. 342-345): Zednické práce na štítcích SV, které dokončeny, nato zedníci přešli na štítky na JV, z nichž vyzdili sedmý a osmý. Dokončena výměna přípor v nejhořejší etáži SV. Na neděli stavba uklizena, neboť návštěva Klubu Za starou Prahu a majitele pacovského panství Adolfa Weisse, rytíře z Tessbachu kvůli přenesení kolínského hlavního oltáře do klášterního kostela v Pacově, jenž přijel v úterý 29. září a oltář přijal. Klempíř Bartoš dodal měděné bání, pozlacené boty a násadce pod bání.

Týden 28. září-4. října 1908 (f. 346-358): Na SV osazeny nový kříž a bání s botou, do bání vloženy ve speciálním plechovém pouzdře: a) pamětní listina, oznamující, že LP 1908 byly znovuzřízeny střechy obou věží chrámu sv. Bartoloměje (dále jsou vyjmenováni městští notáblové v letech 1904-1908 a lidé mající zásluhu o stavbu a dále její stavitelé a stavebníci (dle návrhu Jos. Mockera, za řízení stav. rady Ludvíka Láblera, pod dozorem ing. Ant. Hlaváčka, za státního dozoru stav. rady Rudolfa Vomáčky, stavbyvedoucí Josef Karabáček, stavitel z Kolína, respektive přítomní mistři řemeslníci podílející se na stavbě: Josef Uzel, stavitel a mistr kamenický ze Smíchova, Alois Pražák, mistr kamenický z Kolína, Antonín Bartoň, mistr klempířský z Kolína, Wildmann a Preis, pokrývači z Prahy, Jan Pechar, mistr sklenářský z Kolína, Alois Růžek, mistr zámečnický z Kolína, modely pro figurální ozdoby provedl sochař Štěpán Zálešák z Prahy, v kamení je provedl polír Josef Hrych, mistr kamenický; b) pohlednice, zejména pohledy na sv. Bartoloměje; c) opis ohněm poškozené listiny z roku 1842, vložené do bání při rekonstrukci a stavbě střechy na SV v roce 1872 (po požáru z 26. října 1869); d) psaní dělníků při opravě roku 1872 zúčastněných, z nichž jsou zdůrazněni František Zápotocký, tesařský polír z Nesheradice, Anton Polák, mistr zednický, a Josef Gallat, stavitel z Kutné Hory; e) vizitky zúčastněných. Jinak práce na štítcích JV (provedeny první až třetí), na osazení ostění a kružeb okna ve straně II JV. Na SV převazování trhlín uvnitř, také zde dokončeno laťování.

Týden 5.-11. října 1908 (f. 359-362): Vyzdívání štítků, z nichž provedeny IV, V a VI, čímž štítky zde dokončeny. Potom ihned vyspárovány, kdežto zevnitř nahrazeny hrubou vápennou maltou. Ve štítcích též osazeny železné kleštiny. Tesaři pak zhotovili sedla za štítky, takže vše připraveno pro pokrývačské práce, které započaly 8. října. Tesaři pak přešli na JV, kde především srovnali kříž (po prvním osazení byl nakřivo) a začali s prováděním sedel za štítky. Na obou věžích vybednili prkny stěžiště mezi štítky (za chrličí), které se musí za příčinou lepšího odtoku vody vyplechovat. Také zaměřena konstrukce střech obou věží.

Týden 12.-18. října 1908 (f. 362-363): Zednické práce na spárování kamenného zdiva v nejhořejší etáži SV, přičemž vybourali všech osm oken pod štítky. Přitom zazděno okno II (hledící k jihu, k JV), protože zde bylo zdivo velmi chatrné. Podobně zazděno okno VI na JV, ale pouze v horní části... Rovněž převazování trhlín v JV, pokračováno v krytí SV, v pátek začali pokrývat i JV - měděným plechem, ten však v JV došel, nutno použít plech nový.

Týden 19.-25. října 1908 (f. 364-365): Zedníci spárovali kamenné zdivo nejhořejší etáže SV a snášeli lešení z nejhořejších částí JV, dále práce na omítkách uvnitř kostela, a to na klenbách a stěnách obou postranních bočních lodí v částech přiléhajících k chóru, kde stálo dosud lešení. To nutno co nejdříve zbourat ve prospěch stavby lešení kolem obou věží. Stavba lešení na JV. Pokrývači kvůli mrazům (-6 stupňů Reomira) pracovali jen v pondělí. Na obou věžích klempířské práce (vyplechování úbočí, štítů, sedel za chrličí atd.), kameníci vysekávali ostění nejhořejších oken SV a kordonové římsy v JV. V presbytáři odstraněna v jedné části dlažba, aby se zjistilo, jak hluboko je položena klenba hrobky.

Týden 26. října-2. listopadu 1908 (f. 366-367): Zednické práce na obou věžích, kde se v nejhořejších etážích spárovalo zdivo. Zároveň v JV osazování kordonových říms a v SV klenby oken. Na JV spárování kamenného zdiva nižších etáží, omítky v severní postranní lodi v části k chóru. Stavba lešení při JV, pokrývají se střechy obou věží, pokrývač p. Kasparides nasadil u obou hromosvody.

Týden 2.-8. listopadu 1908 (f. 368-369): Spárování zdiva na JV v nižší části, v nejhořejší části osazována žebra v ostění a bankály. V kostele dokončení omítek postranní severní lodě přiléhající k chóru, přičemž převázány trhliny pod kamenným zábradlím chóru. Tesaři postavili lešení při JV. Pokrývači pokryli střechy u obou věží, kde 6. listopadu dokončena při mrazu SV, kdežto práce na JV přerušeny.

Týden 9.-15. listopadu 1908 (f. 369-371): Kvůli mrazům přerušeny práce na věžích, oprava asfaltového potěru na ochozu kaplí, opravy kamenické a zednické uvnitř kostela (čištění kapitelů pod kruchtou, oprava východních ostění otvoru v hlavní zdi Kokovské kaple, na opravě jižního a severního pilíře kruchty).

Týden 16.-22. listopadu 1908 (f. 371-374): Pokračování předešlých prací uvnitř kostela. Po oteplení dokončeno osazení žeber a kružeb oken v nejhořejší etáži JV, převazování trhlín ve zdích SV z vnější strany.

Týden 23.-29. listopadu 1908 (f. 374-376): Obnova a oprava obou pilířů kruchty uvnitř kostela, v nichž zejména ten severní byl ve velmi špatném stavu a všechny jeho kvádry bylo nutné vyměnit - „jsouť ohněm v pravém slova smyslu roztrhány,.. Čištění hlavic. Opět převazování trhlín v SV, pokrývači dokončili krytinu JV a opravili krytinu na střeše hlavní lodi a Kokovské kapli, aby dovnitř nepršelo.

Týden 30. listopadu-6. prosince 1908 (f. 376-378): Oprava obou pilířů u kruchty.

Týden 7.-13. prosince 1908 (f. 379-380): Totéž, převazování trhlín na kruchtě.

Týden 14.-20. prosince 1908 (f. 380-382): Totéž, konkrétně severního pilíře a nástěnného jižního u krucht uvnitř kostela, převazování trhlín SV na vnější straně.

Týden 21.-27. prosince 1908 (f. 383-384): Totéž, přibyl jen nástěnný severní pilíř u krucht. Otloukání omítky uvnitř kostela na klenbě pod kruchtou a nad kruchtou - zjištěno, že kvádrové pasy a žebra kleneb ohněm tak těžce poškozeny, takže klenby pod kruchtou nutno z velké části nahradit.

Týden 28. prosince 1908-3. ledna 1909 (f. 385-386): Opět totéž, 31. prosince všechny práce pro silné mrazy zastaveny.

Týden 4.-10. ledna 1909 (f. 387-388): Práce zahájeny opět 7. ledna, a to opravou severního a nástěnného severního pilíře uvnitř kostela.

Týden 11.-17. ledna 1909 (f. 388-390): Opravy pilířů uvnitř kostela, většinou pod a na kruchtě.

Týden 18.-24. ledna 1909 (f. 390-391): Totéž a odvoz odpadků a rumu.

Týden 25-31. ledna 1909 (f. 391): Pro velké mrazy všechny práce zastaveny, pouze odvoz staré břídlíce na obecní skladiště.

Týden 1.-7. února 1909 (f. 391-395): Změření kvádrů deponovaných u kostela p. Pražákem. Opět práce na opravě pilíře uvnitř kostela, oprava hlavic a říms na nich.

Týden 8.-14. února 1909 (f. 395-396): Opravy pilířů uvnitř, ale pak znovu mrazy.

Týden 15.-21. února 1909 (f. 397): Mrazy, pouze kamenické přípravné práce na kordonových římsách pro věže a na nových hlavicích.

Týden 22.-28. února 1909 (f. 397): Totéž.

Týden 1.-7. března 1909 (f. 397): Totéž.

Týden 8.-14. března 1909 (f. 397): Totéž.

Týden 15-21. března 1909 (f. 398-399): Začalo se pracovat v kostele. Opravy pilířů a na římsách – osazování náhradních kvádrů.

Týden 22.-28. března 1909 (f. 400-401): Opravy pilířů uvnitř kostela na kruchtě a klenebních žeber pod kruchtou.

Týden 29. března-3. dubna 1909 (f. 402-408): Zápis o inspekci, konané 30. března, kterou prováděli mj. Labler, Vomáčka, kde shledáno, že hlavní pilíře, pasy, klenby věžního travé se nacházejí ve velmi špatném stavu (který lze nazvat úplným rozpadem dotyčných částí), což bylo doposud skryto pod omítkami a mnoha vrstvami bílení. Po jejich odstranění zjištěno, že skoro veškeré nárožní kvádroví, obložení i válcové přípory západního travé jsou zcela roztrhané a rozdrcené a že se od tělesa pilířů odlupují. Stav pilířů je stejný, rovněž mohutné pasy pod kruchtou zejména ve

střední a jižní části jsou ve stavu úplného rozkladu. Tento stav byl způsoben hrozným požárem z roku 1796, kdy veškeré vnitřní zařízení shořelo a kdy velkým žárem byly kvádrové pilíře a pasy natolik rozpáleny, že pokud nepopraskaly již tehdy, stalo se tak vlivy povětrnostními v době následující. To zjištěno v roce 1908, kdy začaly být vyměňovány veškeré chatrné kvádrové obložení i přípory. Tyto práce pokračovaly tak dalece, že pod kruchtou jsou již provedeny, na kruchtě je v nich pokračováno. Výměna se však děje pozvolna a je při nich zapotřebí co největší bedlivosti a možno pouze po jednotlivých částech nahradit novými, aby se pak pokračovalo až po jejich zatvrdnutí. Zrovna tak jsou zničeny nebo vážně poškozeny jednotlivé partie žebek klenbových, a to zejména na poli jižním pod kruchtou úplně a v poli středním a severním nad kruchtou částečně. V poli jižním nad kruchtou chybí žebroví křížové klenby úplně (spadlo nejspíše již při požáru) a nutno je nahradit novým. Tyto práce však nebyly obsaženy v původním rozpočtu (důkladné opravy pilířů, pasů, kleneb a žebroví), jsou však nutné a bezodkladné a je nutno je provést na úkor ostatních prací, protože se jedná o především konstrukční zabezpečení stavby. Dále projednávány otázky zvyšujících se mzdových nároků, proto stanoveny od 1. března denní dělnické mzdy: kamenický polír 8 korun, dělník 6 korun, zednický pomocník 3,7 korun, učeň 1,85 korun, tesařský pomocník 4,4 koruny, nádeník 2,65 koruny. Rovněž zvýšení ceny odvozu fůry. Jinak práce na opravě pilířů na kruchtě, přípor pod kruchtou a čištění svorníků a hlavic pod kruchtou.

Týden 4.-11. dubna 1909 (f. 408-410): Totéž co minule. Firma Kryšpín z Prahy začala se zasklíváním figurálních oken.

Týden 12.-18. dubna 1909 (f. 411-413): Práce v režii na opravách pilířů na kruchtě a římsy pod kruchtou – zapracovány kvádry z hoříckého pískovce.

Týden 19-25. dubna 1909 (f. 413-416): Totéž, truhlářskému mistru Mrňákovi zadány dvojce dubové dveře ke schodištím na kruchtě.

Týden 26. dubna.-2. května 1909 (f. 416-418): Opět opravy pilířů na kruchtě, kamenické práce na klenebních žebrech.

Týden 3.-9. května 1909 (f. 418-420): Opravy pasů na kruchtě, kameníci totéž co minule na klenebních žebrech pod kruchtou. Na věžích se začalo s přemísťováním lešení od JV k severní (1. etáži).

Týden 10.-16. května 1909 (f. 420-422): Pokračováno v opravě pasů na kruchtě, byl přivezen vagon žulové dlažby pro hlavní loď.

Týden 17.-23. května 1909 (f. 423-425): Opravy pasů na kruchtě a věží, kde kordonová římsa pod 4. etáží na SV. Zedníci postavili lešení při čtyřpolovém okně v ochozu na JS, které se má příští týden zasklít. Došel další vagón žulové dlažby.

Týden 24.-30. května 1909 (f. 426-427): Osazování kvádrů poškozených pasů na kruchtě, opravy oken a přípor obou věží, zedníci postavili lešení k čtyřpolovému oknu v ochozu kaplí na SS.

Týden 31. května-6. června 1909 (f. 428-429): Osazování kvádrů do pasů na kruchtě bylo kvůli tvrdnutí malty přerušeno, práce na osazování žeber klenby pod kruchtou na JS. Oprava přípor na SV v 3. etáži a na opravě oken v 4. etáži tamtéž. Kameníci připravují v dílně kružby oken pro 2. etáž obou věží.

Týden 7.-13. června 1909 (f. 429-430): Osazování žeber klenby pod kruchtou na JS, které dokončeno. Na věžích osazování kordonové římsy mezi 3. a 4. etáží na obou věžích.

Týden 14.-20. června 1909 (f. 431-432): V kostele osazování hlavic a konzol ve hlavní štítové zdi (po obou stranách hlavního vchodu), kteréž nesou podélné pasy. Na věžích práce na opravě válců na JV a osazování válců a kordonové římsy na SV. Dva zedníci opravovali omítky na JV. Kamenické práce na oknech pro 2. etáž obou věží, zedníci spárovali zdivou obou věží a pracovali na lešení při hlavním štítě, které dokončeno. Osazení železných kleští do severní věže.

Týden 21.-27. června 1909 (f. 432-434): Práce v kostele na opravě jižního pasu kvádrového nad kruchtou. Na věžích oprava válců v 3. etáži JV, která dokončena, a na osazování kordonové římsy pod 3. etáží na osazování bankálů oken v 3. etáži obou věží. Jeden zedník opravoval vnitřní omítky obou věží. V obou věžích v 3. etáži vybourána tři okna v SV a v JV dvě.

Týden 28. června-4. července 1909 (f. 435-438): V kostele totéž – opravy pasu nad kruchtou, který jde z jižního pilíře do hlavní štítové zdi. Na věžích opravy ostění oken v 3. etáži SV a osazování bankálů. Ze štítu snesen kříž a některé z ploten. Pokračováno v opravách vnitřních omítek obou věží a ve spárování zdí. Na věžích zazděny okna 3. etáže vedoucí na střechu – použito starého, vybouraného zdiva. Pro osm oken hlavní lodi dodány železné rámy. Změna v dlažbě kostela: místo cementové dlažba ze žulových ploten na vápennou maltu.

Týden 5.-11. července 1909 (f. 438-439): V kostele dokončena oprava pasu, příprava lešení k přednímu pasu střední části nad kruchtou, ve věžích osazený

konsoly pod přípory, které nepřecházejí do 2. etáže, a začalo se s opravami kordonové římsy v 2. etáži SV. Opět oprava vnějších omítek ve věži.

Týden 12.-18. července 1909 (f. 440-441): *V kostele oprava spodního pasu nad kruchtou ve střední části, na věžích osazovány kordonové římsy pod 2. etáží SV a na opravě přípor.*

Týden 19.-25. července 1909 (f. 441-442): *V kostele dokončen spodní pas nad kruchtou střední části a udělány přípravy k osazení výběhu pro žebra jižní klenby pilíře pod kruchtou. Dále zamítány spodky zdí a vyspárovány pilíře pod kruchtou, všechny kvádry vyvezeny a kostel vyčištěn kvůli provedení dlažby. Vzaty do práce pilíře za sneseným hlavním oltářem, nejdříve škrábání omítek, odbourány přizděné postranice po obou stranách oltáře. Na věžích práce pouze na SV, kde dokončena oprava přípor a do oken zasazeny bankály, vysekána stará kordonová římsa a nahrazena novou.*

Týden 26. července-1. srpna 1909 (f. 443-444): *V kostele osazení žeber klenby na JS nad kruchtou, oprava středního pilíře v presbyteriu (dosazeny dva kvádry), započato s vytrháváním staré dlažby, která se – staré dlaždice byly úplně rozpadlé – vyvážela a prováděna planýrka pro novou dlažbu. Přitom odkryty dvě hrobky: v hrobce v presbyteriu shledány rakve na pohled zachovalé, ale při pokusu o jejich nadzvednutí se rozpadly, každá byla označena cínovou tabulkou se jménem nebožtíka, některé rakve vymalovány. V hrobce v hlavní lodi (před jižní řadou lavic) rozpadlé rakve se shnilými zbytky dřeva i nebožtíků. Vstupy do obou hrobek zazděny, schody zasypány rumem a překlenuty, aby se tak předešlo sesednutí nové dlažby. Na věžích opravy 2. etáží v obou věžích. Započato zasklívání (firma Kryšpín) okna p. Battisty v ochozu kaplí na JS.*

Týden 2.-8. srpna 1909 (f. 445-446): *Osazování žeber pod jižní klenbou nad kruchtou dokončeno a přípravy pro snesení a osazení předního pasu ve střední části kruchty. Na dlažbě a opravách pilířů nepracováno. Na věžích práce na opravě válců 2. etáže JV, tamtéž také osazena kordonová římsa a bankály oken. Dva zedníci pracovali na věžích na překlenutí oken ve 2. etáži, kde v klenbách značné trhliny, takže u některých oken bylo nutno snést celé klenutí a nahradit novým. Kameníci pracují v dílně na kvádrech a plotnách pro hlavní štít.*

Týden 9.-15. srpna 1909 (f. 447-448): *V kostele práce na opravě kvádrového pasu ve střední části kruchty. Ve věžích opravy žeber a kružeb oken ve 2. etáži. Zazdění přístupu k obou hrobkám, které nejprve zaměřeny a zakresleny. Kladení*

plynovodu v hlavní lodi a v presbytáři. Zasklení všech úzkých oken. Pro kladení dlažby provedeny potřebné výkopy, jimiž částečně zavezena hrobka v postranní lodi, která hlubší než hrobka v presbytáři.

Týden 16.-22. srpna 1909 (f. 449-450): V kostele úprava kvádrového pasu ve střední části nad kruchtou (dokončeno), na věžích oprava oken ve 2. etáži. Ochranné sítě k úzkým oknům hlavní lodi předělány.

Týden 23.-29. srpna 1909 (f. 451-452): V kostele přípravy pro osazení žeber klenby ve střední části nad kruchtou, na věžích dokončena okna ve 2. etáži a započato s osazováním válců v 1. etáži obou věží.

Týden 30. srpna-5. září 1909 (f. 453-454): V kostele totéž (osazování žeber střední klenby nad kruchtou), na věžích se nepracuje, nýbrž na hlavním štítu, kde osazeny kotle na obou stranách a obě patky pro zastřešení štítu, krycí plotny bývalého starého štítu vybourány a mezera vyzděna starým kamenem na vápennou maltu, čímž se nadezdívka štítu spojila se štítem původním.

Týden 6.-12. září 1909 (f. 455-456): V kostele stále totéž, ale dokončení. Na štítě pokračováno v osazování zástřešního štítu, které provedeno až na osazení tří kvádrů ve špičce, a kříže. Také odstraňování krycích ploten starého štítu, mezera takto vzniklá ihned vyzděna.

Týden 13.-19. září 1909 (f. 457-458): V kostele se nepracuje, osazená žebra nad kruchtou zůstala nezalita olovem – nebylo k dispozici. Na štítě dokonáno osazení tří kvádrů a kříže, pak se štít čistil a započato se spárováním. Na věžích opravy přípor a kleneb oken.

Týden 20.-26. září 1909 (f. 459-461): Práce na obou věžích, kde opravy přípor a kleneb oken, na SV osazena kordonová římsa pod 1. etáží a bankály všech těchto oken. Na střeše severního schodiště na věž dokončen přechod ze střechy do knoflíku a knoflík osazen. Zazdění okna VII, do něhož střecha schodiště padla, dokončeno sice starým, původním kamenem. V kostele zedníci pracovali v akordu na kladení žulové dlažby v hlavní lodi, na štítu a věžích pak spárování zdiva. Klempíř oplechoval SV měděným plechem 1/2 mm silným.

Týden 27. září-3. října 1909 (f. 462-465): Na SV osazeny bankály a započato s osazováním žeber a kružeb, na JV opravy přípor a začato s osazováním kordonové římsy pod 1. etáží. Zedníci v kostele pracovali na žulové dlažbě a na spárování kamenného zdiva na štítu a obou věžích. Zazdili také dvě okna v JV (a sice okno VI v 2. etáži a okno I v 1. etáži), do něhož padla střecha jižního schodiště na věž a

v jehož horní části ponechána částečně zachovalá stará kružba a doplněna novou. Tesaři dokončili sedlo na JV, jakož i laťování. Klempíř plechoval JV a štít na straně jižní, staré oplechování na SS zaměřeno. Pokrývači začali se zakrýváním levé strany střechy mezi věžemi. Pokračováno kladení podlahy. Zaskleny okénka v krytu obou schodišť na kruchtě.

Týden 4.-10. října 1909 (f. 466-469): Práce na obou věžích pokračovaly, na JV dokončena kordonová římsa. V hlavní lodi kladení žulové dlažby, též spárování zdiva obou věží a západního štítu, kdy vysekána zvětralá opuka ve štítě pod JV a zeď nově vyzděna. Klempíř oplechoval JV, pokrývači dokončili krytinu části střechy mezi věžemi a opravili části střechy poškozené při opravě věží.

Týden 11. -17. října 1909 (f. 470-472): Práce na obou věžích, na SV na oknech 1. etáže (dokončeno), kameníci přešli na JV, kde vysekáno ostění. Na SV dokončeny přípory v 1. etáži. V okně ve štítu vyměněny střední sloupek a bankál. V kostele vylity olovem spáry klenebných žeber nad chórem ve střední části a nadezdily se. Kladení žulové dlažby v hlavní lodi, ale to přerušeno a přestoupeno k dokončování omítek kleneb nad kroučtou (v jižní a střední části). Klempíři osadili měděné roury k oběma kotlíkům západního štítu. Pokrývači dokončili pokrytí střechy za oběma věžemi a opravili střechu nad hlavní lodí.

Týden 18.-24. října 1909 (f. 473-474): Práce na oknech 1. etáže a na kryptě sešikmeného rohu JV, v kostele práce na začistižení žeber nad kroučtou ve střední a jižní části, započaty opravy dvou pilířů v presbytáři.

Týden 25.-31. října 1909 (f. 475-476): Práce v oknech 1. etáže JV (dokončeny) a na sešikmení zdí obou věží. V kostele opravy dvou zbývajících pilířů v presbytáři. Kladení žulové dlažby v hlavní lodi.

Týden 1.-7. listopadu 1909 (f. 477-479): Práce na sešikmení rohu JV, které dokončeno, na okně v SV na kroučtě, které též dokončeno. Potom přešli zedníci a kameníci na kruhové okno v hlavním západním štítě. V presbytáři oprava pilíře. V hlavní lodi zedníci pracovali na dlažbě, spárovali zdivo obou věží a západního štítu.

Týden 8.-14. listopadu 1909 (f. 479-481): Osazení kruhového okna v západním štítě, které dokončeno, v kostele oprava pilířů. Kladení žulové dlažby v hlavní lodi, přerušeno pro nedostatek žulového materiálu. Dokončena montáž plynovodu. Spárování venkovního zdiva obou věží a západního štítu.

Týden 15.-21. listopadu 1909 (f. 482-484): Začišťování kruhového okna v západním průčelí a jeho ostění (dokončeno). V kostele oprava pilířů. Zedníci v akordu spárování zdiva západního portálu. V hlavní lodi práce na dlažbě a spárování zdiva obou věží a západního štítu.

Týden 22.-28. listopadu 1909 (f. 485-487): Opravy pilířů v presbytáři (dokončeny), uvnitř různé opravy. Pokládání žulového dláždění v hlavní lodi, spárování zdiva západního průčelí pro mrazy přerušeno. Započalo provádění dlažby v hlavní lodi na části, která bude pod lavicemi.

Týden 29. listopadu-5. prosince 1909 (f. 488-489): Kamenické opravy v celém kostele dokončeny, dále osazování přípor na pilíře v hlavní lodi, kde také osazena kazatelna. Pokládána žulová dlažba v hlavní lodi dokončeno, čištění a spárování pilířů v dolní části hlavní lodi.

Týden 6.-12. prosince 1909 (f. 490): Dokončení osazení přípor pilíře s kazatelnou. Osazování schodu a kladení žulové dlažby v presbytáři (konstatováno, že staré schody v presbytáři byly již dříve rozebrány a vyvezeny. Před kladením dlažby upravena výška dlažby presbytáře odvezením materiálu, neboť dlažba presbytáře se snížila – dříve byla o pět schodů vyšší, nyní jen o tři.

Týden 13.-19. prosince 1909 (f. 491): Kladení dlažby presbytáře, přitom osazeny krycí plotny mezi pilíři v presbytáři v prvním poli, kdy byly staré o obsahu 1 m³ odbourány a použity pro podezdění hlavního oltáře, k čemuž proveden výkop.

Týden 20.-26. prosince 1909 (f. 492): Opět kladení dlažby v presbytáři, zaměření základů pro hlavní oltář, započato s jeho vyzdíváním. Kameníci pracují na zábradlí pro kruchtu.

Týden 27.-31. prosince 1909 (f. 493-494): Opět kladení dlažby v presbytáři, které provedeno až k postranním schůdkům vedoucích z ochozu k presbytáři. Podezdívka hlavního oltáře dokončena. Kameníci pro nedostatek materiálu propuštění, zůstal jen jeden asistující při kladení dlažby, jejich polír m. Hrych odešel a nastoupil práci u jiného zaměstnavatele na Smíchově.

Týden 2.-9. ledna 1910 (f. 494-495): Započato s kladením dlažby v jižních dvou kaplích ochozu, kde dříve osazeny žulové schody, v presbytáři s dlážděním nepokračováno, neboť nebylo ještě instalováno plynové vedení a nebylo rozhodnuto, jak daleko k oltáři se dlažba provede. Truhláři se připravovali k osazení dubových prahů pro podlahu a lavic v hlavní lodi.

Týden 10.-16. ledna 1910 (f. 496): Práce zastaveny, jen truhlářské práce v hlavní lodi

Týden 17.-23. ledna 1910 (f. 496): Truhlářské práce, zedníci stojí, kameníkům došel hořický pískovec a v pátek 21. ledna začali pracovat na krycích plotnách pro presbytář.

Týden 24.-30. ledna 1910 (f. 496): Totéž.

Týden 31. ledna-6. února 1910 (f. 496): Dokončeno dláždění podlahy, započato s rozestavováním lavic.

Týden 7.-13. února 1910 (f. 497): Práce stojí, pouze oprava lavic.

Týden 14.-20. února 1910 (f. 497): Totéž.

Týden 21.-27. února 1910 (f. 498): Práce na dlažbě žulovými plotnami v presbytáři a v ochozu kaplí, také v kaplích na JS. V presbytáři se též osazovali plotny v obou druhých polích a v třetím mezi presbytářem a ochozem. Osazování lavic v hlavní lodi.

Týden 28. února-6. března 1910 (f. 498): Pokračováno v dlažbě presbytáře, odkud kvůli zachování vodorovnosti vyvezeno mnoho rumu.

Týden 7.-13. března 1910 (f. 498-499): Pokračováno v dlažbě presbytáře a ochozu, protože však došly žulové plotny, přešlo se k osazování zábradlí u chóru.

Týden 14.-20. března 1910 (f. 499-501): Omítky na spodních částech zdí v hlavní lodi, které štukovány, dále osazování zábradlí na chóru. Truhláři pokračovali v opravě a v osazení starých lavic v hlavní lodi.

Týden 21.-28. března 1910 (f. 502-503): Štukování omítek v hlavní lodi, osazování zábradlí na chóru, oprava zábradlí a římsy v presbytáři, snížení klenby hrobky pod dlažbou ochozu na SS (u sakristie), která byla pro dlažbu příliš vysoká.

Týden 28. března-3. dubna 1910 (f. 503-504): Překládání ploten mezi pilíři v presbytáři, oprava vnitřního zdiva a omítky v JV. Práce na dlažbě stále stojí kvůli nedostatku materiálu.

Týden 4.-10. dubna 1910 (f. 505): Práce na opravě omítek ve věžích a spouštění rumu povstalého z bourání oken, oprava zábradlí v presbytáři mezi zadními pilíři.

Týden 11.-17. dubna 1910 (f. 506): Dláždění, osazování kamenného soklu v západním štítu v jižní polovině, oprava zdiva a omítek SV, oprava zábradlí a osazování v presbyteriu mezi zadními pilíři.

Týden 18.-24. dubna 1910 (f. 507): Kladení dlažby v ochozu, osazování kamenného soklu na SS.

Týden 25. dubna-1. května 1910 (f. 507-508): Nedlážděno kvůli nedostatku materiálu, dokončeno osazování kamenného soklu, spárování kamenného zdiva vnějšího na JV, v dolní části opravy zdiva a omítky na JV, stavba lešení k opravě sanktuaria.

Týden 2.-8. května 1910 (f. 508-509): Nedláždí se, stavba lešení ke starému oknu na ochoze pro jeho zasklení.

Týden 9.-15. května 1910 (f. 509-510): Nedláždí se, vyspárování vnějšího zdiva na JV, podezdívání trámů na chóru a vyzdění zídky u dveří na SS, osazování kamenických záplat v presbytáři, odsekávání klenuté hrobky na SS, která pro dlažbu příliš vysoká, zasklení kruhového okna západního průčelí, započato s kladením prkenné podlahy v chóru.

Týden 16.-22. května 1910 (f. 510-511): Dokončení chórové prkenné podlahy, snášení sanktuaria, ubírání a vyrovnávání náhrobních kamenů na zadní straně, oprava plného zábradlí v presbytáři, odsekávání kruchty na JS. Dodány žulové plotny, a proto se začalo dláždit.

Týden 23.-29. května 1910 (f. 512-513): Opět se přestalo dláždit kvůli nedostatku materiálu, oprava sanktuaria, k jehož soklu použito hořického pískovce, dlažba starými pískovcovými plotnami pod oběma schodišti na kruchtě, odbourání přizděné zdi k hlavní zdi ochozu na SS venku, spárování zdiva vysokého chóru. Došla první zásilka varhan.

Týden 30. května-5. června 1910 (f. 513-514): Oprava sanktuaria, dělání prahu ke dveřím ze schodiště na chór a stupňů a na dlažbě odpočívadla tamtéž (ze starého materiálu), osazování starých náhrobků, osazování zábradlí v presbytáři.

Týden 6.-12. června 1910 (f. 514-515): Obnoveno dláždění žulovými plotnami, oprava sanktuaria, snesení křtitelnice a náhrobků v 2. kapli na SS, snesení oltáře, rozbourání podezdívky a vyvezení rumu, dělání kamenných lavic pod chór na JS.

Týden 13.-19. června 1910 (f. 515): Dokončení žulové dlažby. Jelikož zbyly nějaké žulové plotny, doobjednány další, aby se také vydláždily kaple v ochozu na JS (při kapli sv. Kříže), která byla vydlážděna cementovému dlaždicemi – těch se použije k vydláždění Kokovské kapli, která doposud dlážděna cihlami. Pokračovala oprava sanktuaria.

Týden 20.-26. června 1910 (f. 516): Zedníci ze stavby odešli, drobné kamenické práce oprava sanktuaria).

Týden 27. června-3. července 1910 (f. 516-517): Drobné kamenické práce (oprava sanktuaria), dělání kamenných laviček pod chór na SS, špicování kvádrů v soklu presbyteria, trhání cementové podlahy v pravé kapli ochozu (u kaple sv. Kříže), dláždění cementovými dlaždicemi kaple Kokovské, osazování starých náhrobků, truhlářské opravy starých oltářů, provádění cihelné podlahy v místě budoucího hlavního oltáře, která je vydlážděna

Týden 4.-10. července 1910 (f. 518-519): Drobné kamenické a zednické práce – oprava sanktuaria, příprava a osazování schodů většího severního portálu, osazování schodů v jižní kapli (první od střední), cementové cihelné dlažby pod budoucím hlavním oltářem, oprava starých dřevěných oltářů.

Týden 11.-17. července 1910 (f. 519-521): Opět většinou totéž, nově osazování válců na 1. pilíři SS v hlavní lodi (co byla kazatelna), dělání a osazování soklu na SS.

Týden 18.-24. července 1910 (f. 521-522): Opravy sanktuaria, zhotovení a osazení konzol pod válce na pilířích vítězného oblouku, oprava starých oltářů.

Týden 25.-31. července 1910 (f. 523): Začišťování schodů v jižním schodišti a v jižní kapli, dodání kvádrů do soklů a sakristie, oprava sanktuaria, opravy zpovědnice.

Týden 1.-7. srpna 1910 (f. 524): Drobné dodělávky, úklidové a začišťovací práce.

Týden 8.-14. srpna 1910 (f. 525): Totéž.

Týden 15.-21. srpna 1910 (f. 526): Opět totéž: opravy sanktuaria, dělání venkovních schodů v menším severním portálu ze starých stupňů.

Týden 22.-28. srpna 1910 (f. 526-527): Oprava a osazování sanktuaria.

Týden 29. srpna-3. září 1910 (f. 527-528): Totéž, což značí opravy sanktuaria, dělání kvádrů do soklu sakristie, skládání hlavního oltáře dovezeného ze Dvora Králového.

Týden 4.-10. září 1910 (f. 528): Totéž a stavba hlavního oltáře – pouze tři kameníci a dva zedníci.

Týden 11.-18. září 1910 (f. 529): Oprava sanktuaria, osazení kvádrů do soklu sakristie, stavba hlavního oltáře.

Týden 19.-25. září 1910 (f. 530): Jen práce na stavbě oltáře a oprava pilíře u sanktuaria.

Týden 26. září-1. října 1910 (f. 530-531): Čištění nově postaveného hlavního oltáře, dělání schodů před dveřmi jižního schodiště na kruchtu ze starých schodových stupňů a jejich osazení, pemrlicování dlažby okolo hlavního oltáře.

Týden 2.-8. října 1910 (f. 532): Kamenické práce na opravě sanktuaria a na křížové kytce pro fiálu na ochoze.

Týden 9.-15. října 1910 (f. 532-533): Opravy sanktuaria, zvětšování otvorů pro odtok vody ve sloupcích nad chrličí na ochozu, kvádry pro sokl z kutnohorského pískovce u sakristie. Celé sanktuarium opraveno až po špičky osmi štítků.

Týden 16.-22. října 1910 (f. 534): Totéž, pracují pouze tři kameníci.

Týden 23.-29. října 1910 (f. 534): Totéž.

Týden 30. října-5. listopadu 1910 (f. 535): Totéž.

Týden 6.-12. listopadu 1910 (f. 535-536): Oprava fiály, poškozené větrem na jaře a sražené na zem, opravy soklu presbytáře a sakristie na SS (proti staré škole), oprava sanktuaria.

Týden 13.-19. listopadu 1910 (f. 536-537): Totéž, tři kameníci.

Týden 20.-26. listopadu 1910 (f. 537): Osazení dvířek tabernáklu, osazování špiček a růžic na spodní štítky sanktuaria.

Týden 27. listopadu-4. prosince 1910 (f. 538): Pouze oprava sanktuaria.

Týden 5.-11. prosince 1910 (f. 538): Totéž.

Týden 12.-18. prosince 1910 (f. 538): Totéž.

Týden 19.-25. prosince 1910 (f. 539): Totéž.

Týden 26. prosince 1910-1. ledna 1911 (f. 539): Totéž.

Týden 2.-8. ledna 1911 (f. 540): Jen oprava sanktuaria.

Týden 9.-15. ledna 1911 (f. 540): Pouze opravy sanktuaria, které dokončují tři kameníci.

Týden 16.-22. ledna 1911 (f. 540): Totéž.

Týden 23.-29. ledna 1911 (f. 540): Dokončení oprav sanktuaria.

5. ROZBOR OBJEKTU

1. Celkový přehled

2. Detailní popis

---

1. Celkový přehled

Město Kolín nad Labem bylo založeno nejspíše v padesátých letech 13. století, v časném období vlády Přemysla Otakara II. Zakládací listina se nedochovala, existence města je poprvé doložena listinou z 8. září 1261, v níž dává král městu Přelouči práva Magdeburská podle vzoru měst Kolína a Kouřimi.

Děkanský chrám sv. Bartoloměje Apoštola se nachází na nejvyšším bodě historického centra města Kolína, v jeho jihovýchodní části, při městských hradbách. Byl vybudován v době založení města v 50. – 60. letech 13. století a částečně přestavěn v poslední třetině 14. století – přístavba nového chóru. Přes četné další úpravy exteriérové i interiérové, požáry, rekonstrukce a obnovy se ve své středověké podobě v podstatě zachoval dodnes.

Chrámský je orientován, v podélné ose lehce natočen jihovýchodu. Je tvořen dvěma stylově i časově odlišnými částmi – halovým trojlodím s dvojicí západních věží a vysokým chórem katedrálního typu. Celá stavba se nachází na terénním zlomu, který tvoří zhruba její podélnou osu – severní polovina je založena na rulové skále, jižní v mohutných hlinitozemitých násypech.

Chór je postaven z velkých, ne zcela pravidelných pískovcových kvádrů, neomítaný. Kolem kněžiště, sklenutého dvěma příčně obdélnými poli (a jedním neúplným směrem k západnímu štítu), v závěru pak paprscitě do čtyř stran osmiúhelníka s pilířem v podélné ose, obíhá ochoz, klenutý žebrovou klenbou v nepravidelných obdélných nebo lichoběžníkových polích, v závěru pak pěti poli

trojúhelnými. Ochoz je otevřen do šesti trojboce uzavřených kaplí, vzájemně oddělených masivními bloky zdiva o přibližně trojúhelném půdorysu a osvětlených vždy jedním širokým hrotitým oknem, vyplňujícím takřka celou závěrovou stěnu. Kaple, klenuté pravidelným čtyřpaprskem, jsou přibližně stejných rozměrů, kromě nejzápadnější kaple na jižní straně, která je poněkud menší. Jejím protějškem po straně severní není obdobná kaple, nýbrž obdélná sakristie, svým půdorysem předstupující před obvod chóru. Je sklenuta křížovou žebrovou klenbou a osvětlena dvojicí hrotitých oken v severní stěně. Nad sakristií v patře se nachází pokladnice, přístupná točitým schodištěm po západní straně. Sklenuta je nízkou, hmotnou žebrovou klenbou vybíhající z podlahy a osvětlena jedním hrotitým oknem v severní stěně. Další, dnes zazděné obdélné okénko vedlo na jih, do ochozu chóru kostela. Vnější obvod ochozu je uzavřen jedenácti stranami dvacetiúhelníka, v závěru střídavě s plnou stěnou a s hrotitým oknem. Vzájemně jsou jednotlivé stěny odděleny drobnými trojúhelnými opěráčky. Fasáda sakristie je zcela hladká, členěná pouze okny, bez opěráků. Ochoz je nahoře lemován kružbovou prolamovanou balustrádou s chrličí.

Střecha ochozu je přístupná točitým schodištěm, umístěným v masívu pilíře mezi dvojicí kaplí po jižní straně. Schodiště tvoří nepravidelně umístěný polygon, završený pavilonovou nástavbou s bohatě prolamovanou kamennou korunou. Střecha je tvořena nakloněnou rovinou, má jen velmi mírný sklon ku vnějšímu obvodu a je kryta kamennými deskami. Z ochozu vyrůstá deset opěrných pilířů vysokého chóru, jejichž hmota se na vnější straně rozvětvuje do dvojice obdélných výběžků, mezi nimiž je umístěn chrlič. Pouze dvojice nejzápadnějších pilířů má půdorys jednodušší, obdélný. Pilíře jsou završeny fiálami s křížovými kytkami. Vyrůstají z nich stoupající vzpěrné oblouky, podepírající v meziokenních pilířích stěny vysokého chóru. Ty jsou členěny osmi velkými hrotitými okny, takřka zcela vyplňujícími jednotlivá pole stěny. Pouze na západním konci chóru se nacházejí krátké úseky plné stěny, navazující na vysoký trojúhelný štít, vyplněný slepou kružbou, lemovaný kraby a završený křížovou kytkou. Sedlová střecha chóru je kryta pálenou krytinou a členěna oplechovanými vikýři. Nese sanktusníkovou věžici dřevěné konstrukce, krytou plechem.

S lodí je chór spojen po obou stranách úsekem stěny v šíři ochozu, vždy s jedním masivním opěrným pilířem obdélného půdorysu a na každé straně jedním vysokým hrotitým oknem. V jižní stěně se v tomto místě otevírá pod oknem hrotitý

portálek vedoucí do parkánu. Raně gotická loď chrámu je postavena z neomítaného lomového zdiva, pouze vnitřní pilíře a nárožní armatury jsou z pískovcových kvádrů. Je tvořena síňovým prostorem, rozděleným čtyřmi páry mohutných pilířů na loď hlavní a lodi boční. Nejvýchodnější klenební travé lodi mají zhruba dvojnásobnou hloubku, tvořící jakýsi transept. Na východní straně jsou otevřena do trojice vítězných oblouků, na něž již navazuje novostavba parléřovského chóru. Loď je klenuta křížovými žebrovými klenbami dělenými pasy, které při obvodových stěnách vybíhají z mohutných svazkových přípor, dosedajících až na podlahu chrámu. Je osvětlena nepravidelně rozmístěnými okny v bočních stěnách, velkým kruhovým oknem v západním průčelí a přístupná trojicí portálů, z nichž dva se nacházejí v severní stěně a jeden, hlavní a proto nejmonumentálnější, v západní. Klenby se nacházejí ve zhruba stejné výšce, pouze střední pole transeptu je poněkud převýšeno. Do nejzápadnějšího pole lodi je vložena kruchta, podklenutá křížovou žebrovou klenbou a přístupná dnes pouze z vnější strany kostela dvojicí schodišťových věžic, umístěných symetricky po severní i jižní straně kostelní lodi. Obě jsou ve spodní části hranolové, v horní části polygonální, kryté kamennou stříškou. Prostor kruchty je do lodi otevřen trojicí mohutných pasů, umístěných mezi dvojicí pilířů, jež jsou výrazně mohutnější než ostatní pilíře lodi. Zhruba v polovině délky lodi je ke třetímu (od záp.) klenebnímu poli připojena na jihu tzv. Kokovská kaple, přístupná z lodi hrotitým vítězným obloukem a tvořená trojboce uzavřeným polygonem, sklenutým paprscitě žebrovou klenbou, osvětlena je trojicí hrotitých oken s kružbami.

Obvodové stěny nejzápadnějšího pole lodi, stejně jako západní průčelní stěna, jsou výrazně silnější než ostatní, neboť nesou nejenom kruchtu, ale také dvojici západních věží. Jejich štíhlé, osmiboké dřívky vyrůstají ze hmoty stěn lodi v úrovni korunní římsy a jsou rozděleny do čtyř pater, tvořených neomítaným lomovým zdivem, vzájemně dělených kordonovými římsami a na nárožích lemovaných válcovými pilířky. Stěny věží pročleňují ve všech polích úzká a vysoká hrotitá okna. Nad korunní římsou završují jednotlivé stěny věží trojúhelné štítky, mezi nimiž jsou umístěny chrliče. V plochách jednotlivých štítků se nacházejí okénka ve formě trojlístů, štítky jsou završeny fiálami nesoucími křížové kytky. Obě věže jsou zastřešeny vysokými osmibokými jehlanci, krytými plechem a završeny makovicemi nesoucími kovové zdobené kříže.

Hlavní, západní průčelí chrámu působí velmi masivním dojmem, je to hladká stěna, téměř nečleněná. V ose přízemí se nachází někdejší hlavní portál, hrotitý, členěný ústupky a velmi poškozenou sochařskou výzdobou. Nad ním je velké, kruhové okno vyplněné kružbou a ještě výše sdružené okno završené dvojicí jeptišek. Střed průčelí vrcholí trojúhelným štítem lemovaným profilovanou římsou, nesoucí na vrcholu kamenný kříž. Po stranách štítu vyrůstají obě výše popsané věže. Průčelí bočních lodí je nečleněné, pouze završené dvojicí šikmých úseků stěny, tvořících přechod k oktagonům věží.

Boční fasády lodi jsou hladké, členěné pouze hrotitými okny a podepřené po obou stranách pěticí třikrát odstupněných opěráků, které jsou nevysoko nad zemí otevřeny rozpěrnými oblouky. Na jižní straně lodi je mezi první dva opěráky od západu vestavěna výše zmíněná Kokovská kaple. Celá loď je kryta jednotnou vysokou sedlovou střechou, krytou pálenými prejzy a po obou stranách členěnou čtveřicí oplechovaných vikýřů, završených drobnými jehlanci.

Následuje detailní popis stavby. Jednotlivé vnitřní prostory jsou očíslovány dle komunikačního schématu od západu k východu – viz přiložený plán.

2. Detailní popis

Hlavní (západní) průčelí: Je tvořeno hladkou, téměř nečleněnou stěnou, vyzděnou z neomítaného lomového kamene (obr. 37). Střed průčelí završuje nízký trojúhelný štít, lemovaný kamennou římsou, profilovanou pouze jedním výžlabkem a nahoře šikmo okosenou. V nejvyšším bodě štít završuje kamenný kříž, tvořený dvěma protínajícími se břevny o osmibokém průřezu s jednoduchou kamennou kytkou uprostřed a letopočtem 1886. Po obou stranách se k tomuto střednímu štítu přimykají tělesa vyšších, oktagonálních pater věží. Při styku hrany štítu s tělesem věží se nachází okapní svody, tvořené kamennými kalichovitými nádržemi pětibokého půdorysu, z jejichž kruhových patek kolmo vybíhají měděné okapní roury. Ve vzdálenosti zhruba jednoho metru pod římsou štítu je ve zdivu zřetelná šikmá spára, naznačující původní výšku štítu.

Postranní části štítu jsou završeny šikmými úseky stěny, vyrovnávajícími přechod mezi hranolovými spodky a oktogonálními patry věží. Jsou vyskládány z hladkých kamenných desek, na okrajích ohraničených římsou, profilovanou stejně jako na střední části štítu.

Nároží jsou bez opěráků, armovaná kvádry. Sokl je tvořen hladkými kamennými deskami, které nahoře lemuje obloun, vybíhající v šikmou stříšku. V pravé polovině průčelí (jižně od hlavního portálu) je sokl posazen o něco výše, což odpovídá mírnému stoupání terénu směrem k jihu.

Okna se v západním průčelí kostela nacházejí pouze dvě. Uprostřed horní části štítu je to sdružené okno, osvětlující prostor půdy nad lodí. Je tvořeno dvojicí úzkých, vysokých okének, završených hrotitou jeptiškou a oddělených hranolovým pilířkem. Profilována jsou pouze mělkým výžlabkem, ve spodní části podseknutým. Parapet tvoří vysunutá římsa, profilovaná výžlabkem a okosením, pod středním pilířkem přerušená. Okna jsou uzavřena vždy trojicí horizontálních kovových prutů.

V ose střední části průčelí se nachází velké kruhové okno, které osvětluje prostor kruchty. Jeho ostění je šikmo okosené, s jedním ústupkem, vyskládané z kvádrů. Prostor okna vyplňuje kamenná kružba, tvořená středovou růžicí o osmi lístcích, lemovaná po obvodu osmi kvadriloby v segmentových paspartách. Vnitřní profily kružby jsou profilovány jedním mělkým výžlabkem, čela jsou okosena, vnější profil je hladce zaoblen. Na vnější straně je kružba zpevněna kovovou konstrukcí, tvořenou železnými pruty. Výplň okna tvoří značně poškozená vitraj, ve středu s polopostavou sv. Cecílie a okolo stojícími figurami andělů, z nichž někteří nesou prázdné nápisové pásky.

Hlavní portál : Původní hlavní, západní portál do lodi kostela ze 13. století, dnes téměř nepoužívaný (obr 53-55). Jeho dříve velmi bohatá kamenická a sochařská výzdoba byla požáry (1349 a 1796) a erozí kamene velmi těžce poškozena. Ke vchodu vede dvojice značně sešlapaných schodů, z nichž pouze horní je na hraně profilován oblounem. Samotný portál je hrotitý, tvořený široce rozevřenou špaletou o vnější šířce 5 m a výšce téměř 6 m.. Vnitřní světlost činila původně cca 2.5 m, pozdější úpravou (14.stol) byla zúžena na dnešních cca 1.9 m. Profilaci také dodnes tvoří dva zřetelně oddělené úseky, vnější širší ze 13. století a vnitřní užší ze století 14.

Vertikální část vnější profilace dnes tvoří zbytky dvakrát osmi půlkruhových výžlabků, v nichž byly vždy ob jeden vloženy čtveřice nedochovaných sloupků s válcovými dříky. Tvar jejich patek, spočívajících na polygonálně oblomovaném soklu není znám, završeny byly hlavicemi s bohatým dekorem, z nichž se dochovaly pouze po levé vnitřní straně pozůstatky vinných listů a maska – hlava divého muže. Nad touto částí hlavic dochován zbytek krycí desky, tvořené spojenými čtvrtoblouky a profilované jedním ústupkem a okosením. Tato krycí deska tvoří zároveň patku vnější archivoly. Ta je ve své spodní části rozdělena do osmi mělkých nik, v každé z nich se dříve nacházela postava. Z těchto postav se nejzřetelnější zbytky zachovaly po pravé straně, kde je dodnes zřejmé, že šlo o čtveřici figur oděných ve splývavá roucha, z nichž dvě prostřední jsou asi o čtvrtinu vyšší než krajní. Stejně tomu nepochybně bylo po levé straně, kde je poněkud lépe dochována pouze postava při vnitřním okraji, oděná ve vertikálně zřasené roucho a snad s pozdviženými rukama. Vzhledem k tomu, že protějšková postava při pravém vnitřním okraji zřejmě držela otevřenou knihu, můžeme se domnívat že se jedná o pozůstatek scény Zvěstování. Ostatní postavy jsou již zcela nečitelné, hlava není dochována žádná. Nad postavami se původně nacházely baldachýny, nejlépe dochované u obou středních nik pravé strany a tvořené zřejmě kružbovou stříškou s vnitřní klenbičkou, po stranách flankovanou vždy dvojicí nebo trojicí drobných polygonálních věžiček se slepými hrotitými okénky ve stěnách a zřejmě špičatou stříškou.

Nad baldachýny byla vnější profilace rozdělena do sedmi pásů oddělených drobnými válcovými pruty – vždy po dvou nad jedním baldachýnem, při vnitřním baldachýnu po jednom. Stupně archivoly byly vždy ob jeden (tedy tři vnitřní) vyplněny pásovým dekorem z propletených vinných listů a akantů. Vrchol archivoly je velmi porušen, v jeho spodní části se však dochovaly záseky naznačující, že zde mohla být osazena další skulptura, možná postava Krista.

Vnitřní, mladší profilace portálu sochařskou výzdobu zcela postrádá. Je tvořena vnějším oblým prutem a na něj navazující dvojicí hruškovců, oddělených hlubokými výžlabky. Ve výšce cca 0.8 m. profilace šikmo vybíhá z hladkého, na hraně okoseného soklu a bez přerušení probíhá až k vrcholu hrotitého záklenku. Celý tento „vnitřní portál“ je do staršího vnějšího vložen druhotně a to tak, že se vrchol jeho záklenku je posunut o několik centimetrů vpravo mimo osu staršího portálu.

Vrata uzavírající portál jsou pozdně barokní, dvoukřídlá, rámové konstrukce s výplněmi. Spodní části obou křídel vyplňují desky sestavené vždy do způsobu na hranu postaveného čtverce, v sedmi řadách za sebou. V obou středních čtvercích je připevněn kovový knoflík s vroubkovanými okraji. Při vnitřních okrajích křídel dva kovové štítky zámků s bohatým rokajovým a čabrakovým dekorem. Střední krycí deska je po celé výšce zdobena motivem řady překrývajících se šupin. Obě křídla jsou vždy v pěti sloupcích pobita kovanými hřeby s kruhovými vypouklými hlavami.

Horní část vrat je od spodní oddělena směrem do středu vzhůru vzdutou římsou, profilovanou výžlabkem a dvojicí ústupků, se zaobleným vrchním krytem. Při okrajích vrat římsa obíhá vnější rám, uprostřed ji přerušuje jednoduchý klenák ukončený nahoře i dole obloukovou římsičkou a tvořící zároveň hlavici střední krycí desky. Obě křídla horní části vrat jsou tvořena dvakrát sedmi deskami sestavenými paprscitě do tvaru vějíře. I tato horní část je pokryta celkem 40 hřeby, stejnými jako v části spodní. Vnitřní strana obou křídel hladká, každé z nich pobito v celé šíři třemi kovovými táhly, při středu s liliovitým zakončením. Při stěnách táhla končí kovovými panty, vezdřenými ve špaletě. Při kraji severního křídla vrat krabicový zámek, zdobený jednoduchými čabrakami. Obě křídla vrat zevnitř vzepřena dvojicí kovaných, uprostřed několikrát překroucených prutů čtvercového profilu, které končí v okách vezdřených ve špaletě.

Před portálem stávala obdélná předsíň s diagonálními opěráky v nárožích, zbořená po požáru roku 1796. Její základy byly dle sdělení J. Kamarýta odkryty roku 1965, údajně zde byly nalezeny i zbytky náhrobků ze 13. století. Po ukončení průzkumu byly základy předsíně z iniciativy bratří Kamarýtů vyznačeny v dlažbě pískovcovými deskami, což je dnes již nezřetelné.

Exteriér bočních stěn lodi: Severní strana (obr. 41 a 43 - 48) – opět vyzděná z neomítaného lomového zdiva, členěná do šesti polí. Od záp.: hladká stěna, ukončená nahoře nejnižší kordonovou římsou polygonálních pater věže a úsekem šikmé stěny vytvářející polygon. Západní nároží armováno kvádry, nízký sokl završuje stejná římsa jako na průčelí (a na celé lodi). Přibližně ve dvou třetinách výšky stěny se nachází hrotité okno osvětlující kruchtu, lemované ostěním se šikmým okosením a vyplněné kružbou, tvořenou dvojicí jeptišek se středním prutem, ve

vrcholu se třemi propojenými trojlísty. Kružba je profilována hruškovcem, vyrůstajícím z hranolu.

Na V navazuje toto pole schodišťová věžice, pětipodlažní, ve spodních dvou etážích hranolová, ve vyšších pětiboká, krytá kamennou jehlancovou stříškou, vrcholící kamennou křížovou kytkou. Vyzděna z neomítaného řádkového zdiva, nároží armována kvádry. Hranolový spodek věžice odděluje od polygonu kordonová římsa, krytá šikmým okosem, ve spodku s půlkruhovým výžlabkem: stejně je profilována i korunní římsa pod jehlancovou střechou. Vstup do věžice je tvořen sedlovým portálkem v mělké obdélné nice, profilovaný jednoduchým okosením na patkách. Stoupá se k němu po třech jednoduchých kamenných stupních. V portálku jednokřídlé dveře svlakové konstrukce, na vnější straně s ozdobným pásovým kováním (dvojice pásků, zakončených heraldickými liliemi). Vstupuje se jimi na pravotočivé kamenné šnekové schodiště, vedoucí na kruchtu a do nejnižšího patra věžního polygonu. Stupně jsou neprofilované, boční stěny schodiště kryje hrubá šedá omítka. Osvětluje je čtveřice úzkých obdélných okének, umístěných v čelní (severní) stěně věžice – jedno ještě ve spodní hranolové části, ostatní v polygonu. Okénka mají kamenná ostění se šikmým okosením a šikmou parapetní římsou.

Dalších pět polí stěny vzájemně odděluje čtveřice opěrných pilířů, pátý stojí na jejím východním konci. Pilíře jsou dvakrát odstupněné, ve spodní části s průchody překlenutými půloblouky, stoupajícími směrem ke stěnám kostela (pouze nejvýchodnější pilíř je plný). Spodní, volně stojící část pilířů, vysoká cca 220 cm má čtvercový půdorys a stejný sokl jako stěny lodi. Těsně pod výběhem půloblouky je olemována šikmo okosenou římsou, na spodku s půlkruhovým výžlabkem. Stejně jsou profilována i čela trojice šikmých stříšek, kryjících odstupnění a vrchol každého z pilířů. Pilíře jsou vyzděny z řádkového zdiva, nároží, čela, volně stojící spodní pilířky, záklenky a stříšky z hladkých kvádrů.

Severní stěnu lodi prolamuje dvojice portálů – od východu ve 2. a 5. poli. Západnější je hrotitý, s tympanonem, třikrát odstupněný. (Jedná se o volnou kopii původního značně poškozeného raně gotického portálu, jehož originál je uložen v lapidáriu Národního muzea v Praze. Byla zhotovena sochařem Štěpánem Zálešákem v letech 1906 – 1907 – obr. 49 - 50) Ostění jsou členěna trojicí válcových sloupků s prstenci na koncích, posazených na hladkých válcových patkách. Sloupky jsou zájemně odděleny hladkými jednou odstupněnými výžlabky. Hlavičky sloupků

tvoří kalichovité útvary pokryté směsí motivů vinných listů s hrozny. Na hlavicích jsou položeny vzájemně propojené čtvercové krycí desky, jednoduše profilované. Na ně pak dosedá hrotitá archivolta, tvořená trojicí válcových prutů stejného průměru jako sloupky pod nimi. Výžlabky mezi nimi jsou vyplněny rostlinným dekorem, ve vnitřní archivoltě tvořeným palmetami se čtyřlístky a ve vnější šestilistými růžičkami propojenými zdvojenými úponky.

Vnitřní zárubeň portálu je tvořena pravoúhlým vstupem, jehož ostění je lemováno dvěma oblounky s výžlabkem. V překladu se oblouny přetínají. Na ně dosedá stejně lemovaný hrotitý tympanon, jehož výplň tvoří dvojice klečících andělů, adorujících korunovanou Bohorodičku s dítětem, trůnící pod baldachýnem tvořeným jeptiškou. Nad vrcholkem jeptišky je posazena drobná hlavička se stočenými kadeřemi. Podobná, o něco větší hlavička s poprsím a rozpuštěnými kadeřemi je položena ve výžlabku mezi vrcholkem tympanonu a vrcholkem vnitřní archivoly záklenku.

Výplň dveří tvoří jednokřídlé dveře svlakové konstrukce, zevně pobité původním zřejmě pozdně gotickým kováním, tvořeným trojicí pásů zakončených liliemi: z každé z nich vybíhá po šesti zvlněných ramenech rovněž zakončených liliemi. Pásky jsou přibité hřeby ve tvaru hvězdic. Nad středním pásem je připevněno oválné klepadlo, nesené drobnou býčí hlavičkou. Zcela vlevo se nachází štítek zámku, zdobený dvojicí stylizovaných lilií (obr.51).

K portálku vede trojice neprofilovaných žulových schodů.

Druhý, východnější portál (obr. 47), pochází ve své dnešní formě z 80. let 19. století, kdy nahradil starší portál neznámé podoby, dle popisů údajně pozdně románský. Je hrotitý, ze světlého pískovce, profilovaný trojicí oblounů a výžlabky: střední obloun přechází do dvojice vložených sloupků s kalichovitými hlavicemi pokrytými stočenými úponky. Patku lemuje dvojice oblounů, navazujících na soklovou římsu stěny.

Dveře jsou dvojkřídlé, svlakové konstrukce, zevně pobité neogotickým kováním, tvořeným čtveřicí pásků s vyrůstajícími úponky zakončenými růžicemi. Kování s klikou obdélné s vpravo připojenými vyrůstky s rozetkami, patku dveří lemuje zvlněná páska.

Ke vstupu vede trojice žulových stupňů, z nichž nejnižší je předsazen před úroveň zdiva.

Okna severní stěny lodi jsou tato (od západu) : nad západnějším z portálků, posunuté vlevo mimo osu. Hrotité, profilované výrazným pravoúhlým ústupkem a šikmo rozevřenou vnitřní archivoltou se šikmým parapetem (stejně jsou profilována všechna okna lodi). Vnitřní ostění tvoří jednoduchá jeptiška, profilovaná drobným obloučkem. V dalším poli – zcela shodné, pouze parapet sestupuje asi o 1 m níže. Další okno východněji je stejně vysoké, avšak asi 2x širší a o něco vyšší, vyplněné kružbou, tvořenou dojící půlkruh. Jeptišek se středním prutem, nesoucích dvojici trojlístů v konvexních trojúhelnících, se čtyřlístem v kruhu ve vrcholku. Další okno – nad východnějším z portálků – je opět stejné jako ta předchozí, s jeptiškou, avšak poměrně nízké : mezi jeho parapetem a vrcholem portálku je – o něco vlevo mimo osu posunuté – kruhové okno v hladké široce rozevřené špaletě, pouze při ostění jednoduše profilované ústupkem a výžlabkem. Nejvýchodnější z oken je zcela shodné s oknem ve druhém poli od západu: zvenčí před ním stojí pískovcová barokní socha sv. Jana Nepomuckého na vysokém soklu lemovaném volutami.

Jižní strana – proporčně přibližně shodná se stranou severní, ovšem bez portálů: mezi dva opěrné pilíře – první a druhý od západu je vloženo polygonální těleso tzv. Kokovské kaple. Opěráky jsou jinak zcela shodné jako na straně severní, stejně tak schodišťová věžice (obr. 56). Trojice oken v 1., 3. a 5. poli je stejná jako na severní straně – s pravoúhlou profilací a vnitřní jeptiškou: parapet nejvýchodnějšího je o něco výše než u předešlých, je pod ním ovšem patrna mladší zazdívká. Okno ve 2. poli bylo zrušeno při přistavování Kokovské kaple a jeho horní část je dnes patrna pouze z interiéru kostela (viz níže). V okně 3. pole je osazena kružba se středním prutem a dvojicí jeptišek, nesoucích ve vrcholu tři pyramidovitě seskupené trojlísty v konvexních trojúhelnících. Mezi vrcholkem tohoto okna a korunní římsou je část zdiva tvořena 15 – 17 kusy opracovaných, druhotně použitých kamenických článků (části žeber nebo římsy), profilovaných mělkým výžlabkem – zbytek je osekán. Oko ve 4. poli bylo dodatečně rozšířeno východním směrem a je dnes tedy mezi opěráky umístěno poněkud asymetricky; jeho výplň tvoří kružba tvořená dvojicí půlkruh. Jeptišek se středním sloupkem, nesoucích konvexní trojúhelník vyplněný trojicí vlevo rotujících plamének obíhajících trojlíst v kruhu (obr.57).

Exteriér Kokovské kaple tvoří neomítané stěny z lomového zdiva, na nárožích armované nepravidelně rozmístěnými, hladce přitesanými kvádry. V polygonu trojice

hrotitých oken s ostěním tvořeným hladkou šikmo rozevřenou špaletou: výplně tvoří kružby s dvojicí hrotitých jeptišek nesoucích čtyřlíst v kruhu. Kapli kryje stanová střecha s námětkem, krytá prejzy, s měděnou makovicí ve vrcholku.

Trojlodí kryje jednotná sedlová střecha, krytá pálenými prejzy. Po obou stranách je na ni posazeno po čtyřech vikýřích, pobitých měděným plechem, s obdélnými dvířky, završené na čelech šestibokými věžičkami s makovicemi.

Věže – neboli jejich vyšší patra – jsou posazeny na mohutné „sokly“, tvořené pravoúhlými nárožími západního průčelí chrámu: ta jsou v místě nasazení pater zešíkmena a obložena kamennými deskami. Osmiboká patra jsou čtyři, vzájemně oddělená profilovanými kordonovými římsami. Nároží jsou zvýrazněna válcovými sloupky, které kordonové římsy obíhají ve formě prstenců. Nad korunní římsou stěny vrcholí trojúhelnými zděnými štítky, prolomenými trojlistými okénky v odstupně profilovaných ostěních. Štítky jsou lemované okosenými římsami a završené křížovými kytkami na prstencích. Na nárožích mezi štítky jsou na korunní římsu posazeny kamenné chrliče v různých fantastických antropomorfních a zoomorfních tvarech. Střechy věží tvoří osmiboké jehlance, kryté měděným plechem a završené kovovými makovicemi s kříži (obr.224 – 232).

Okna věží jsou úzká, hrotitá, dvou základních typů – ve dvou spodních patrech jsou na čtyřech vnějších stěnách věží (severní věž – strana SV, S, SZ, a Z, jižní věž – strana Z, JZ, J a JV) poněkud širší, vyplněná kružbami se středními sloupky: všechna ostatní jsou bez kružeb, pouze s hrotitými jeptiškami ve vrcholcích. Ostění jsou šikmo okosená, členěná vždy jedním pravoúhlým ústupkem. Kružby v oknech sestávají z nejrůznějších kombinací troj – případně čtyřlístů, posazených vždy na zdvojené jeptišce. V místech, kde ke věžím přiléhají schodišťové věžice, bylo vždy jedno okno zrušeno, neboť kamenná střecha věžice do něj zasahovala: u severní věže bylo zahlazeno zcela, u jižní se nad střechou věžice dosud uplatňuje jeho zazděná horní část s trojlistou kružbou (zde je pozoruhodné zejména to, že se jedná o jedinou in situ dochovanou středověkou kružbu na celém chrámu). Okna v protilehlých stěnách obou věží byla zřejmě již ve středověku zazděna, nejspíše z požárních důvodů: stejně tak je tomu s okny ve 2. patře věží, přilehlých ke střeše lodi. Původní vnější omítka věží se dochovala pod střechou trojlodí v prostoru půdy – je bílá až světle šedá, hladce utahovaná (obr. 220 a 222).

Exteriér chóru (přístavba z let po 1360) – popis bude postupovat od severu k jihu podél jeho stěn, tj. ve směru hodinových ručiček. Nejprve bude popsána stěna ochozu, poté stěna vysokého chóru. Zdivo je ve všech případech z tesaných pískovcových kvádrů, pečlivě lícovaných a vyskládaných, neomítané, s četnými vysprávkami a doplňky – vesměs však v duchu původní stavby z 2. poloviny 14. století.

Celý chór a přilehlé části lodi obíhá cca 50 – 70 cm vysoký sokl, tvořený hladkou předsazenou plochou završenou římsou, profilovanou dvěma oblounky a výžlabkem. Ve výši podokenních parapetů obíhá celou stavbu nepřerušená římsa, tvořená šikmou stříškou s podseknutím, kterým probíhá výžlabek. Korunní římsa ochozu, pocházející stejně jako na ni posazená balustráda až z let 1906 –10, je profilována jedním velkým výžlabkem, dosedajícím na drobný oblounek a nesoucím šikmou stříšku s podseknutým čelem, na niž dosedá balustráda.

Hrotitá okna mají vesměs shodnou profilaci, tvořenou hlubokým výžlabkem, zevně lemovaným tenkým oválným prutem, odděleným drobným ústupkem.

K východnímu konci zdiva severní boční raně gotické lodi přiléhá zdivo vrcholně gotické části na spáru, takřka ve stejné rovině. Po krátkém rovném úseku zdiva následuje mohutný obdélný opěrný pilíř, neodstupněný, pročleněný pouze přibližně v polovině výšky na čele okosenou římsou. Další pole stěny vyplňuje velké okno s trojdílnou kružbou, tvořenou ve vrcholu kombinací troj – a čtyřlístů s dvojicí plamének, nesených trojicí půlkruh. jeptišek (obr.69). Pak se zdivo zalamuje v pravém úhlu stupňů k severu, aby po pár metrech opět uhnulo pravoúhle k východu – zde se k ochozu připojuje sakristie. K jejímu západnímu čelu přiléhá trojboké těleso schodiště do pokladnice, jehož hmotu opět přibližně v polovině výšky obíhá šikmo okosená římsa a zastřešuje kamenná trojboká stanová helmice. Čelní stěna schodiště je prolomena trojicí vertikálně nad sebou umístěných okének, profilovaných jednoduchým okosením (obr.68). Severní strana sakristie je prolomena trojicí oken, umístěných pyramidovitě nad sebou – dole dvojice oken sakristie s jednoprutovými kružbami tvořenými dvojicí jeptišek a čtyřlísty, uprostřed nad nimi okno pokladnice, přibližně o třetině jejich výšky, vyplněné kružbou o dvojici jeptišek nesoucích trojlíst (obr.67).

Dále se stěna v tupém úhlu (asi 35 stupňů) zalamuje k jihovýchodu, kde již bezprostředně navazuje na první z polí kaplového ochozu. Tato pole jsou od sebe

vzájemně oddělena drobnými trojúhelnými opěráky, vybíhající ze soklu a prolamující průběžnou podokenní římsu, aby je přibližně v polovině výšky přerušil úsek šikmo okosené římsy. Nad ní pokračují nepřerušeně až ke korunní římsě, v této úrovni jsou však jejich stěny prořezány mělkými nikami, nahoře hrotitě zakončenými. To způsobuje, že opěráky v této rovině působí mnohem subtilněji.

Stěny ochozu se střídají v rytmu A – B – A ...vždy jedna stěna s oknem a jedna bez okna, přičemž stěna bez okna bývá asi o 15 cm širší. Na jižní straně je polygon ochozu zakončen nepravidelným trojbokým tělesem schodiště na ochoz.

Okna v ochozu – celkem pět – vyplňují zmíněná pole stěny takřka beze zbytku. Jsou vyplněna složitými čtyřdílnými kružbami, nesoucími v záklencích složité obrazce, sestavené ze systému trojlístů, čtyř – a vícelistů a plamének. Jsou – stejně jako na celém chrámu - dílem restaurátorů chrámu z let 1904 – 1910, dle dochované dokumentace však věrně kopírují nedochované originály (obr. 62 – 66).

Trojboká schodišťová věžice (obr.60), navazující přímo na deváté pole ochozu, vystupuje z jeho hmoty poněkud neorganicky – její jihovýchodní stěna se jeví jako v půdoryse nejdelší, přičemž její hmota pohlcuje vnější ústupek profilace vpravo přilehlého okna, který z něj vystupuje pouze jako výrazý ostrý hřebínek. Čelní stěna věžice pak není otočena přímo k jihu, jak by se zdálo být logické, ale lehce k jihozápadu. Těleso věžice obíhá průběžná podokenní římsa, v polovině její výšky pak stejná římsa, která dělí trojúhelné opěráky. Nad korunní římsou se v prostoru vnějšího ochozu nachází lucernovitá vstupní nástavba, šestiboká, otevřená do všech stran v takřka celé šíři půlkruhovými okny profilovanými dvojvýžlabkem, s jeptiškami (severozápadní z nich slouží jako vstup na schodiště). Lucernu kryje nízká šestiboká kupole, na níž je posazena fantastická „koruna“, jejíž základ tvoří šest hranolových fiál, završených vimperky s kytkami. Tyto fiály vždy „ob jednu“ spojují trojúhelné vimperky s kraby a kytkami, které se navzájem prostupují a kříží, takže v půdoryse tvoří šesticípou hvězdu. Jejich paty, vyrůstající z fiál, navíc propojuje jakýsi zvlněný „věnec“. Koruna je stejně jako celá lucerna dílem restaurace z konce 19. století – zachovaly se výkresy z ruky arch. Josefa Mockera – dle dochovaných obrazových pramenů je však zřejmě věrnou kopií středověkého originálu (obr.86 -91).

Interiér lucerny je sklenut šestidílnou žebrovou klenbičkou. Žebra o profilu hruškovice se ve výběžích „zařezávají“ do obdobně profilovaných přípor, vnitřní

záklenky oken lemují hrotitá přístěnná žebra. Odtud celou věžicí sestupuje levotočivé schodiště vyskládané z kamenných stupňů.

Schodiště je osvětleno čtveřicí okének, z nichž tři se nacházejí v čelní stěně věžice, jedno (druhé odspodu) pak v pravé boční stěně. Horní tři okénka jsou profilována jednoduchým okosením, nejnižší, posazené přímo na průběžnou římsu, je profilováno oblým prutem.

Těsně nad horní římsou šikmo vystupuje z pravého nároží věžice v její čelní stěně jeden z kvádrů, a to tak, že jeho čelo je otočeno přímo k jihu. Na tomto čele jsou pak zřetelné zbytky ciferníku slunečních hodin – z polohy kvádrů je zjevné, že zde byly již od počátku (obr.61).

Západně od věžice se nachází průčelí další kaple, navazující přímo na kaple ochozové. Tvoří je okno s trojdílnou kružbou, vytvarovanou do trojlístů s liliemi a plaménků. Je z obou stran lemováno trojúhelnými opěráky, z nichž východní se „vyhýbá“ přilehlé schodišťové věžici tak, že svou hmotou zcela překrývá a částečně pohlcuje pravou profilaci zmíněného okna (obr.59).

Západně se pak stěna opět zalamuje zpět na úroveň bočních stěn lodi. Zde se v této rovině nalézají poslední z oken ochozu, s trojdílnou kružbou s rozetami a plaménky. Pod ním – pod parapetní římsou – se otevírá jediný exteriérový portál vrcholně gotické části chrámu. Je posunut lehce vlevo mimo osu okna (či spíše okno je vlastně posunuto vpravo mimo osu stěny). Je mírně hrotitý, na poměrně vysoký hladký šikmo okosený sokl (stejně výše se soklem ochozu) nasedá jemná profilace, tvořená dvojicí oblounů se středním výžlabkem a několika drobnými ústupky. Je uzavřen jednokřídlými dveřmi svlakové konstrukce, pobitými negotickým kováním – dvojice pásků s liliovitými konci, lemované stylizovaným větvořím (obr. 58).

Západně následuje mohutný hranolový opěrák – stejný jako na severní straně kostela – a pak již jen krátký úsek stěny, přiléhající na spáru ke zdivu jižní boční lodi.

Korunní římsa ochozu je po celé své délce lemována prolamovanou neogotickou balustrádou, s výplněmi tvořenými pestrou směsí kružbových motivů. Ve všech nárožích a nad opěráky z korunní římsy vyrůstají kamenné chrliče různých antropomorfních a zoomorfních tvarů, pocházející roněž z období restaurace z let 1904 – 1910.

Plocha vnějšího ochozu, lehce se svažující vždy od stěn vysokého chóru, je dlážděna čtvercovými a obdélnými kamennými deskami. Vyrůstá z ní celkem 10 mohutných opěrných pilířů, vyzděných z pískovcových kvádrů, nesoucích vzpěrné oblouky vysokého chóru. Dvojice nejzápadnějších, postavená na vrcholcích opěráků bočních stěn ochozu, je drobnější než ostatní (obr.84). Jejich boční stěny přičleňuje trojitá slepá arkáda zakončená jeptiškami, vrchol kryje kamenná sedlová stříška. Čelo pilíře prostupuje nakoso postavená fiála zakončená jehlancem s kraby a kytkou. V úrovni stříšky pilíře je do ní zasazen chrlič. Ostatní pilíře jsou členěné obdobně, s tím rozdílem, že k jejich čelům je připojena ve tvaru V vždy dvojice obdobně členěných drobnějších opěráků.

Vzpěrné oblouky vyrůstají z pilířů přibližně v polovině jejich výšky. Jejich horní šikmá čela kryjí sedlové kamenné stříšky, kryjící okapní svody. Jejich hrany jsou šikmo okoseny a lemovány výrazným výžlabkem a prutem. Spodní zakřivené části mají tvar hranolového okoseného žebra, lemovaného opět výžlabkem a prutem (obr.74 – 75).

Stěny vysokého chóru prolamuje celkem osm velkých oken. Všechna mají ostění členěná mohutným výžlabkem lemovaným dvojicí oblounů, z nichž vnější je obzvlášť výrazný. Okna rovných bočních stěn jsou šesticílná, v polygonu čtyřcílná. Vzájemně je oddělují trojúhelné pilířky, v nichž jsou v místech náběhu okenních záklenků zakončeny horní část volných opěráků. Nad nimi jsou hrany pilířků probrány půlkruhovými výžlabky pro okapní svody.

V obou bočních nárožích polygonu se ramena opěráků k pilířkům nepřipojují na osu, ale jsou lehce posunuta směrem k západu – tak, že se jejich profilace částečně protíná s vnější profilací přilehlého okna (obr.80 -81). Ještě jinak je tomu u východního osového pilířku, k němuž se tato ramena obdobným způsobem přimykají dvě, z každé strany jedno (obr.82).

Korunní římsa je tvořena výrazným výžlabkem lemovaným oblouny: trojúhelné pilířky se svody jí protínají a končí až pod střechou..

V západní části při štítu navazuje na pilířek s prutem po obou stranách úsek lomového zdiva s patrnými zazděnými vstupy ve spodní části. Horní polovina tohoto úseku zdiva je opět z kvádrů a navazuje na další trojúhelný pilířek při západním nároží chóru : stejně jako on i celý štít pochází z restaurace v letech 1904 – 10.

z těchto nárožních pilířků vyrůstá nad korunní římsou po obou stranách štítu dvojice nakoso postavených hranolových fiál zakončených jehlanci s kraby a křížovými kytkami (obr.94 a 104).

Spodní část štítové stěny – pod korunní římsou – je z řádkovaného lomového zdiva, s nárožími armovanými kvádry. Nad korunní římsou se zvedá samotný štít, vyzděný z pravidelných pískovcových kvádrů. Je lemován šikmo okosenou a odstupněně profilovanou římsou s výraznými kraby a křížovou kytkou ve vrcholu. Ke spodní části štítu přiléhá vrchol střech trojlodí, lemovaný drobnou šikmo okosenou římsou. Plocha štítu je pyramidovitě vyplněna sedmi slepými hrotitými nikami s jeptiškami ve vrcholcích. Ve dvou druhých od krajů jsou střílnovité větrací průzory, v pravé krajní nízký obdélný vstup do krovu, k němuž vedou od vikýře ve střeše trojlodí kovové schůdky (obr.72 – 73).

Kružby v oknech vysokého chóru jsou natolik pozoruhodné, že stojí za to popsat je zvlášť. Začneme od nejzápadnějšího okna na severní straně (1) a skončíme u nejzápadnějšího okna na jižní straně (8).

1 - spodní část kružby je šestidílná, vrcholící ke středu stoupajícím sledem jeptišek, z nichž dvě krajní jsou půlkruh. uzavřeny – ostatní jsou hrotité. Ve vrcholu se nachází velký kruh, v němž protisměrně rotují 3 a 3 plamínky, svírající ve středu trojlist. Dole po stranách je kruh podepřen dvěma menšími kruhy se čtyřlísty (obr.95).

2 – struktura kružby je obdobná, pouze vrcholový kruh má odlišnou výplň – ta sestává z vnějšího kruhu, tvořeného pěti vlevo rotujícími plamínky, a kruhu vnitřního, v němž ve stejném směru rotují plamínky tři (obr.96).

3 – kružba je čtyřdílná, jako všechny v polygonu závěru. Ve vrcholu se nachází po stranách dvojice čtyřlístů v šikmo položených konvexních čtvercích, mezi nimi je nepravidelný trojlist, jehož horní rameno je doplněno svěšenou stylizovanou lilií. Prostor nad ním vyplňují dva plamínky stýkající se nosy, vrchol okna pak hrotitá jeptiška (obr.97).

4 – vrchol okna vyplňuje velký hrotitý trojlist zakončený jeptiškami, který ve svém středu nese další, drobnější trojlist. Vespod po stranách jej podepírá dvojice trojlistů v konvexních trojúhelnících, lemovaných po stranách vzestupnými plaménky. Vrchol kružby vyplňuje další trojlist v kruhu (obr.98).

5 – vrchol kružby tvoří pětist v kruhu, pod nímž jsou šikmo položeny dva čtyřlísty v konvexních čtvercích : ty zase zespodu obíhají dva vstříčné plamínky, položené na jeptiškách (obr.100).

6 – zde tvoří vrchol kružby drobný čtyřist v konvexním čtverci, podložený dvojicí velkých pětistů v kruzích. Z jejich styku do prostoru pod nimi vybíhá do stran dvojice plamínků, na jejichž nosy bezprostředně navazuje dvojice trojlistů v konvexních trojúhelnících (obr.101).

7 – kružba je opět šestidílná, stejné struktury jako všechna čtyři okna v podélných stěnách chóru – velký kruh ve středu s dvěma drobnějšími po stranách, které jsou vyplněné čtyřlísty. Velký kruh je vyplněn šesti vpravo rotujícími, navzájem se překrývajícími jeptiškami, kolem středního šestilistu. Prostor mezi jejich čely při vnějšku kruhu vyplňuje šestice protisměrně rotujících plamínků (obr.102).

8 – stejná struktura, velký kruh je vyplněn šesti vlevo rotujícími plamínky kolem šestilistu. Kružba má výrazně odlišné kamenické provedení než ostatních 7 – jako jediná nepochází v současné podobě z restaurace v letech 1904 – 10, ale již z 80. let 19. století a jako jediná také nenahradila dochovaný středověký originál: v tomto okně se totiž původní kružba nedochovala (na Grollově fotografii z 50. let 19. stol. je okno prázdné) a tato tedy pochází z vlastní tvorby Josefa Mockera (obr.5, 103, HPD 1.0).

Střecha chóru je sedlová, uzavřená polygonem. Nad každým okenním polem se nachází drobná trojúhelníkový vikýř pobitý měděným plechem, s hrotitým okénkem, završený makovicí: krytina pálená, prejzová. Sanktusníková věžička šestiboká,

pobitá měděným plechem. Vysoká jehlancová střecha podložena trojúhelnými štítky s náznaky kružbových výplní, ve vrcholu makovice s křížem. V každé stěně věžičky úzké podvojně okénko vrcholící jeptiškou.

Krovy nad celým kostelem pocházejí z doby rekonstrukce v letech 1904 – 1910. Jsou prosté vaznicové konstrukce, již vícekrát obnovované a vyspravované. Z téže doby pocházejí i jehlancové krovy věží. Dřevěné konstrukce v patrech obou věží, opatřené tzv. mlynářskými schodišti, byly nově vybudovány v letech 2001 – 2003.

Interiér chrámu : zde budeme v popisu postupovat od západu k východu – nejprve prostor kruchty, trojlodí, chór a sakristie s pokladnicí.

Kruchta se nachází v nejzápadnějším poli trojlodí a zaujímá zde ve dvou podlažích prostor střední i obou bočních lodí. Má jedno podlaží, přístupné dvojicí výše popsaných schodišť; Mockermem plánované vnitřní schodiště v severozápadním koutě podkruchtí nebylo realizováno. Patro kruchty se skládá ze tří polí, odpovídajících svou šíří šíři trojlodí

Čela polí kruchty do lodi jsou hladce omítnutá, v úrovni podlahy otevřena do podkruchtí trojicí hrotitých oblouků. Zábradlí patra kruchty je ve středním poli tvořeno plným parapetem, jehož vnější čelo člení jedenáct slepých kružbových čtyřlístů. V postranních polích parapet prolamovaný vždy čtyřmi čtyřlísty a dvěma čtyřlístky v kosočtvercích po stranách. V postranních polích krycí desky parapetu kamenné s okoseným čelem, ve středním poli krycí deska dřevěná.

Klenby kruchty jsou od kleneb lodi odděleny pasy, které jsou shodné s dělicími pasy jednotlivých polí kleneb trojlodí : jsou hladké, na hranách šikmo okosené (pouze v severním poli není pas na vnitřní straně okosen), jejich středy probíhají masivní hranolová žebra s okosenými hranami. Ta u obou pilířů vybíhají z římsy, která lemuje celou jejich náběžnou hranu – je šikmo okosená a profilovaná výžlabkem – a podepřená různě zdobenými hlavicemi, s motivy lipových nebo vinných listů, opičích masek nebo akantů. Hlavice dosedají na válcové přípory. Oba pásy dělicí jednotlivá

pole klenby kruchty jsou podepřeny hladkými krychlovými hlavicemi, které dosedají na nezdobené hranolové konzoly (pouze na severním pilíři je vnitřní hlavice oblá, zdobená drobnými vinnými lístky). Nad oběma vstupními portály jsou žebra pasů podepřena pětibokými kalichovitými konzolami; severní je ještě podepřena krátkou válcovou příporkou s ostruhovitým zakončením, jižní pouze nezdobenou hranolovou konzolkou.

Jednoduše oblounem a výžlabkem profilovaná klínová žebra kleneb vybíhají z koutů mezi pasy a dosedají na válcové přípory. Jejich hlavice jsou oblé, některé zdobené různými kombinacemi vinných nebo lipových listů, některé jsou hladké, válcové. Všechny lemují neprofilované prstence. Svorníky kleneb jsou kruhové, hladké, bez ozdob. Ve středním poli přístěnná žebra – polovina běžných.

Pilíře, pasy, žebra, přípory, hlavice i svorníky ze světlého pískovce, očištěné, bez omítek a nátěrů ; z velké části pocházejí z novogotických úprav v letech 1904 – 1910.

Portálky schodišť hrotité šikmo okosené; jižní dnes nepoužíván. Oba pocházejí z novogotických úprav chrámu. Uzavřené dveřmi svlakové konstrukce, pobita novogotickým kováním tvořeným dvojicí pásků se stylizovanými liliemi. U severního vstupního portálu úsek dlažby z kamenných desek, dále čtyři dřevěné schody. Zbytek podlahy kruchty tvoří dřevěné pódium se střední částí o stupeň vyvýšenou ; podlaha z prken. Větší část prostoru kruchty vyplňuje prospekt varhan.

Vnitřní stěny patra kruchty, stejně jako klenební kápě kryje hrubá šedá utahovaná omítka.

Podkruchtí má obdobnou strukturu jako patro kruchty. Arkády vedoucí směrem do lodi jsou hrotité, stejně jako dělicí pasy. Jsou hladké, neokosené, se středními masivními hranolovými žebry. Náběžnou hranu pilířů lemuje na vnitřní straně obdobná římsa jako v patře kruchty, ve středním poli ji však koutové přípory nesoucí klenbu přerušují ; km další anomálii dochází na vnitřní straně severního pilíře, kde je výběh dělicího pasu nasazen podstatně výše než výběh arkády – do této výše je posunuta také zmíněná římsa a hlavice klenební přípory (viz foto).

Severní pole: žebrová křížová klenba, žebra stejného profilu jako v patře. Při západní stěně mají náběžní štítky. Žebra vybíhají z hlavic na válcových příporách, pouze jihozápadní cíp z úseku římsy navazující na dělicí pas. Hlavice : v SZ koutě

kalichovitá, krytá akantem, v SV koutě hlavice s palmetami, střední žebro pasu do lodi nese hlavice krytá vinnými listy, pod ní krátká příporka zakončená obráceným kuželem také pokrytým vinnými listy. Její protějšek tvoří obdobná hlavice s vinnými listy ve dvou řadách nad sebou, v JV koutě hlavice krytá dvěma řadami trojlístků. Jižní dělicí pas nese na Z prostá krychlovitá hlavice vespod lemovaná prstencem, pod nímž je krátká válcovitá přípora spočívající na nezdobené hranolové konzole. Její protějšek tvoří hlavice bohatě zdobená vinnými listy. Svorník klenby tvoří postava anděla otočená ve směru S – J, oděná ve splývavém rouchu, s poloroztaženými křídly. Pod příporkou na severní straně, ve hmotě vnější arkády, segmentový výklenek, mající v záklenku profilaci tvořenou jedním oblounem s výžlabkem na vnější straně. Jedná se o zbytek portálku na původní schodiště na kruchtě a do severní věže, zrušeného a zazděného při rekonstrukci počátkem 20. století. Pod ním přiléhá ke stěně zděná tumba, krytá obdélnou deskou s ležící postavou v brnění. Reliéf je značně sešlapaný; hrobka náleží Karlu Žerotínovi, zástavnímu pánu kolínského zámku (+ 1560)² Severní stěnu pole lemuje zděná lavice krytá kamennými deskami, vysoká cca 40 cm.

Střední pole : příčně obdélné, při západní stěně žebra vybíhají z úseků římsy lemujících dělicí pasy, na pilířích z hlavic pokrytých vinnými listy, posazených na válcových příporách zakončených prstenci. Žebra vybíhají – s výjimkou SV kouta – z náběžných štítků. Svorník klenby je oválný, pokrytý reliéfem hlavy Krista s dlouhými rozpuštěnými vlasy a vousem, který se přehrnúje přes západní okraj plochy svorníku. Střední žebro čelního pasu nese dvojice hlavic na válcových příporách – severní zdobena šesticípými květy a ratolestmi, jižní složitě splétanými palmetami. U jižního dělicího pasu spočívá střední žebro při pilíři na kalichovité hlavici zdobené na čele vinným listem a po stranách hrozny, při západní stěně je nese nezdobená krychlovitá hlavice podepřená krátkou válcovou příporou zakončenou obráceným kuželem, pokrytým vinnými listy.

Jižní pole – dnes je tato prostora nepřístupná kvůli uloženému nábytku a částem oltářů (mj. i vánoční Betlém). Klenba zde obnovena v letech 1908 – 10 podle pole severního, svorník kruhový, nezdobený. Podobu hlavic přípor a jejich členění zde není v současné době možno zjistit, jedná se však v celém rozsahu o novodobé kopie.

---

² J. a L. Kamarýtovi, 1988, s.22

Uprostřed středního pole vnitřní záklenek hlavního západního portálu – lehce rozevřené hladké špalety, segmentový záklenek.

Patky pilířů a přípor obíhá nízký sokl završený profilovanou římsou, tvořenou dvojicí čtvrtoblounů s ústupky.

Dlažba podkruchtí je stejná jako v celé lodi a koneckonců v celém chrámu – skládá se z diagonálně pokládaných kamenných čtvercových desek spárovaných maltou.

Trojlodí tvoří hala, skládající se ze čtyř travé ve směru východ – západ. Nejvýchodnější z nich je podstatně hlubší a tvoří tak jakýsi falešný transept. Lodě oddělují tři páry mohutných kvádrových pilířů, jednotlivá pole klenby dělicí pasy. Ty při obvodových stěnách dosedají na svazkové přípory, tvořené vždy trojicí prutů na obdélné podložce, dosedající na oblý, v řezu trojlístý soklík ; pouze na východním konci obou bočních lodí se nachází po jedné jednoduché koutové válcové přípoře. Klenební pole střední lodi jsou příčně obdélná, v bočních lodích téměř čtvercová ; v „transeptu“ je pole střední lodi čtvercové, v bočních lodích podélně obdélná.

Zatímco klenba hlavní, střední lodi je poměrně pravidelná, vyznačují se klenby bočních lodí poměrně výraznými nepravidelnostmi, které jsou však v obou lodích nápadně protějškově shodují ; působí tak poněkud nejasným dojmem jakéhosi záměru.

Pilíře jsou v půdorysu čtvercové (na rozdíl od pilířů nesoucích kruchtu a věže, které jsou obdélné). Jejich patky lemuje nízký sokl, profilovaný dvojicí oblounů. Válcové přípory lemují pilíře po celé výši, ve středech jednotlivých stěn – nesoucí dělicí pasy – jsou mohutnější, v nárožích – nesoucí výběhy kleneb – subtilnější. Přípory jsou završeny prstenci, na nichž jsou posazeny hlavice, dekorované množstvím nejrozumnějších motivů : především je jejich dekor tvořen vinnými listy, akanty, palmetami a květy. Vyskytují se i zajímavější motivy – na jižní straně nejzápadnějšího pilíře sev. strany hlavice s propletenými těly gryfů, na severní straně prostředního pilíře jižní strany se nachází asi ta nejzajímavější – dvojice mužů ve špičatých (tzv. židovských) kloboucích drží dobytče, pod nímž leží třetí postava s podobným kloboukem (motiv „Zlatého telete“?).

Vrcholy pilířů i hlavice přípor obíhá krycí deska, profilovaná okosem a výžlabkem (stejná jako na kruchtě). Nad hlavicemi však nabývá různých tvarů – čtverec, polygon, čtvrt – až půlkruh. Toto rozmístění je značně nepravidelné.

Dělicí pasy klenebních polí jsou hladké, na rozích okosené, uprostřed s hranolovým po stranách okoseným prutem. Klenební žebra mají stejnou profilaci jako na kruchtě.

Střední loď : západní pole - diagonální žebra vybíhají ze zaoblených úseků krycí desky, čtvrtkruhů. Střední pruty dělicích pasů bočních lodí vybíhají ze čtvercových krycích desek, prut pasu na východním okraji pole z desek půlkruhových. Svorník je kruhový, zdobený plochou růžicí.

Střední – diagonály opět vybíhají z oblých úseků krycí desky. Prut severního pasu vybíhá na západě z desky půlkruhové, na východě polygonální ; prut jižního pasu na západě z desky čtvercové, na východě polygonální. Prut východního pasu vybíhá z dvojice polygonálních desek. Svorník kruhový, s růžicí se středním terčíkem.

Východní – diagonály vybíhají ze třech oblých a jedné polygonální desky (v jihozápadním cípu). Prut severního pasu na západě z desky polygonální, na východě půlkruhové ; prut jižního pasu na západě z desky čtvercové, na východě půlkruhové. Prut východního pasu vybíhá z dvojice půlkruhových desek. Svorník opět kruhový, pokrytý vinnými listy.

Transept - diagonály vybíhají ze zaoblených úseků desky. Prut severního pasu na západě z desky půlkruhové, na východě čtvercové ; u jižního pasu je tomu stejně. Hlavice při vítězném oblouku jsou nesené krátkými válcovými příporami, ve značné výšce zakončenými obrácenými kužely, pokrytými svazky listů.

Vítězný oblouk je hladký, neprofilovaný. Ve výši hlavic jej obíhá čelo krycí desky ve formě římsy. Na východní straně se nachází po jedné válcové koutové přípoře, nesoucí vždy drobnou hlavici, pokrytou různými kombinacemi vinných listů. Z nich nad oblým úsekem krycí desky vybíhají torza klenby původního chóru – vždy jedno boční přístěnné a jedno diagonální žebro ; tyto torzální výběhy jsou ve stejné výšce jako výběhy kleneb trojlodí. Zajímavé je, že výběhy diagonálních žebor zde mají opět náběžní štítky, což jsme zatím viděli pouze v podkruchí. Také profilace žebor je poněkud odlišná.

Severní boční loď - nejzápadnější pole navazující na kruchtu je podélně poněkud hlubší než dvě následující; klenba sem byla vložena dodatečně, zřejmě v souvislosti s dostavbou věží. Její žebra mají stejný profil jako ostatní v lodi, ale poněkud jemněji zpracovaný. Z pilířů kruchty vybíhají žebra z akanty a vinnými listy zdobených hlavic na válcových příporách s prstenci ; hlavice kryjí zaoblené úseky krycí desky, stejné jako v lodi. Žebro vybíhající z pilíře lodi ovšem nevybíhá z jeho nárožní přípory, ale z přípory nesoucí dělicí pas ; nárožní přípora s akantovou hlavicí zůstala nevyužitá. Dělicí pas je zredukován přibližně na polovinu své obvyklé síly, přimyká se k němu žebro, spojující pilíř s příporou v obvodové zdi.³ Svorník je kruhový, zdobený plochou šestilistou růžicí. Hlavici svazkové přípory při severní zdi kryje dekor z drobných vinných lístků. Z ní po straně vyrůstá úsek profilované římsy, který ji výrazně přečnívá východním směrem – v celé šíři poloviny dělicího pasu, který vynáší. Klenební čelo při severní stěně lemují výběhy přístěnného žebra (stejně, dochované vcelku, se nalézají i v nejzápadnějším poli jižní lodi).

Střední – zde je již klenba víceméně pravidelná, při pilířích vybíhají žebra z rohových přípor krytých zaoblenými úseky krycí desky. Z hlavice svazkové přípory po stranách vyrůstají rovné úseky krycí desky, které vynáší celou šíři dělicího pasu. Žebra klenby vybíhají přímo ze stěny po stranách pasu (stejně je řešen výběh klenebního pasu ze stěny v tomto místě v jižní boční lodi). Toto výrazně neorganické uspořádání svědčí o změnách v projektu během stavby, mimo jiné i proto, že dělicí pasy při stěně zabíhají takřka přímo do její roviny a konzola přípory tak zůstává v podstatě nevyužitá – v některých místech se k ní střední žebro pas jakoby navrácí a pasy tak získávají tvar téměř „maurských“ oblouků.

Východní – toto pole je v podstatě shodné jako předešlé ; jinak je zde ovšem řešen výběh klenebního pasu z přípory. Pas je o něco sevřenější než předchozí, takže jeho střední žebro směřuje ke konzole přípory tak, že kdyby na ni dosedalo přímo, výrazně by ji přesahovalo. Jeho výběh je proto „zprostředkovaný“ pětibokou kalichovitou konzolou, posazenou na hlavici přípory. Po jejích stranách vyčnívají (souběžně se stěnou) obdélné, vespod okosené konzoly, na nichž teprve spočívá samotná tíha pasu. Po stranách tohoto výběhu jsou umístěny drobné jehlancovité konzolky, z nichž vybíhají diagonální žebra klenby (také toto řešení se takřka zcela

---

³ Zajímavé je, že tato anomálie se přesně zrcadlově opakuje u stejného pole v lodi jižní; bude zmíněno níže.

shodně opakuje v tomto místě jižní boční lodi). Na východní straně na toto pole navazuje severní pole

Transeptu – je sklenuto výrazně podélnou šestidílnou klenbou ; na západní straně její žebra vybíhají stejným způsobem jako u předchozího pole, na východní dosedají na konzoly posazené na koutových válcových příporách. Střední žebro, paralelní s osou transeptu, vybíhá na jihu z vrcholnice dělicího pasu, na severu při obvodové stěně dosedá na drobnou jehlancovou konzolku. Ta je umístěna značně výše než hlavice přípory v tomto úseku stěny – přípora je navíc posunuta o něco východněji a je zjevné, že byla zřízena pro zcela jiný typ klenutí. Svorník je kruhový, zdobený trojlistou růžicí ve vysokém reliéfu.

Okna severní stěny mají lehce rozevřené špalety, členěné jedním výrazným ústupkem. Kruhové okno nad východnějším z portálů má hladkou zešíkmenou špaletu bez ústupků. Oba portály mají vnitřní špalety lehce rozevřené, překlenuté segmentem ; před nimi jsou v prostoru boční lodi umístěny dřevěné prosklené předsínky s kyvnými dveřmi, pocházející v obou případech z počátku 20. století.

Jižní boční loď - členění jednotlivých polí v podstatě (s výjimkou transeptu) zrcadlově opakuje klenby lodi severní ; odlišné jsou ovšem dekorace hlavic přípor. Neobvyklá je hlavice nejzápadnější svazkové přípory v jižní stěně – jako jediná v lodi je tvořena pouze srostlicí hladkých kalichovitých útvarů bez další dekorace. Patka téže přípory je také odlišná, tvoří ji nečleněný válcovitý útvar, v němž je druhotně použit svorník s výběhy tří hruškových žeber. Vpravo od přípory je ve zdivu zasazen podlouhlý kámen, zřejmě starý náhrobek, s reliéfem latinského kříže tvořeného dvojicí reliéfních prutů; hlava kříže je položena v kruhu, který ramena kříže zčásti protínají. Druhé pole od západu je prolomeno vítězným obloukem Kokovské kaple – je hrotitý, jednoduše šikmo oboustranně okosený, vyzděný z hladce opracovaných pískovcových kvádrů; ve východní hraně jeho ostění je zasazen kámen s reliéfem v mělkém vpadlém poli horizontálně položeného latinského kříže s rozšiřujícími se rameny (v literatuře je někdy považován za druhotně použitý náhrobek). Samotná Kokovská kaple bude popsána níže.

Klenba jižního pole transeptu je v základním členění shodná s polem severním (samozřejmě zrcadlově pojato). Je ovšem pouze pětídílná, chybí zde totiž žebro

vybíhající z vrcholnice dělicího pasu směrem ke střední lodi. Také zde chybí ona „nevyužitá“ svazková přípora mezi okny⁴.

Východní čela obou bočních lodí jsou prolomena poměrně nízkými hrotitými vítěznými oblouky. V lodi **severní** je vítězný oblouk hladký, neprofilovaný, špaleta jeho záklenku je pokryta raně gotickou nástěnnou malbou – rozviliny a úponky v převažujícím purpurovém a modrém tónu. V místech výběhů záklenku vítězného oblouku je jeho špaleta předělena po obou stranách římsami profilovanými výžlabkem, které přecházejí do čtvrtkruhových krycích desek nad hlavicemi válcových přípor při východních hranách vítězného oblouku. Hlavice jsou pokryty dekorem sestávajícím z vinných listů a palmet. Z krycích desek vybíhá dvojice torzálně dochovaných diagonálních žeber s náběžnými štítky, profilovaných svazkem trojice oblých prutů. Nesou ještě torzo klenby tohoto pole, tvořící dnes mohutný nepravidelný pas nad východním okrajem vítězného oblouku.

V lodi **jižní** je vítězný oblouk dimenzován stejně, navíc jej na východní straně lemuje mohutný hrotitý pas. Z přípor po jeho východní straně se dochovaly pouze spodní části válcových sloupků, hlavice, římsy ani klenební výběhy zde dochovány nejsou. Stěna nad tímto obloukem, oddělující jižní boční loď od jižního ramene chórového ochozu, je prolomena hrotitým oknem, profilovaným okosením se středním výžlabkem. Má dodatečně (poč. 20. století) vsazenou kružbu tvořenou dvojicí jeptišek na středním prutu, nesoucích trojlist. Toto zdánlivě nelogicky umístěné okno zde bylo prolomeno roku 1525⁵, aby pomáhalo osvětlovat dřevěnou literátskou kruchtou, která stávala v jižním ramenu chrámového ochozu, shořela při požáru roku 1796 a nebyla již obnovena.

Kokovská kaple – je připojena k jižní boční lodi, v jejím druhém poli od západu. Její podlaha je o něco výše než podlaha lodi, oddělena od ní dvěma kamennými stupni; dlážděna je stejně, diagonálně položenými čtvercovými kamennými deskami. Sklenuta je jedním polem křížové žebrové klenby a v závěru dvojpaprskem. Žebra, profilovaná oblým hruškovcem, se ve vrcholu protínají přímo, bez svorníku. Dosedají na nepravidelné polygonální konzoly s krycími deskami profilovanými dvojicí ústupků. Samotné konzoly tvoří masky, pozoruhodná je zejména v jihozápadním koutě, tvořená tváří s nepravidelně posunutými očima a výrazným nosem. Jižní stěna kaple

⁴ Kamarýt uvádí (1988, s. 6) že byla odsekána v 18. století při stavbě oltáře.

⁵ Kamarýtové, 1988, s. 35

je zcela zakryt konstrukcí barokního oltáře, takže podobu dvojice konzol vynášejících závěr klenby nebylo možno zjistit. Vnitřní špalety oken jsou šikmo rozevřené, hladce omítané bílou utahovanou omítkou, stejně jako stěny a klenební kápě v kapli.

Dnešní **chór** byl vybudován Parlářovskou hutí mezi rokem 1360 a koncem 14. století. Sestává z vlastního prostoru presbytáře, otevírajícího se do ochozu osmi arkádami – dvěma páry paralelními s osou kostela a čtyřmi v polygonu – a to tak, že jeden z pilířů je umístěn přímo v ose. Pilíře, stejně jako celé zdivo chóru, jsou vyzděny z pečlivě opracovaných pískovcových kvádrů; na čelních stěnách pilířů ve vlastním prostoru presbytáře jsou velmi dobře zřetelné novodobé vysprávky – zde byly pilíře při stavbě barokních oltářů částečně osekány a při rekonstrukci počátkem 20. století doplněny. Pilíře byly tehdy pečlivě očištěny, stejně jako většina ostatních kamenických článků ; v ochozu jsou na nich při pozorné prohlídce patrné zbytky tmavočerveného nátěru. Klenby jsou cihlové, omítané bílou až krémovou hladce utahovanou omítkou, pouze v některých bočních kaplích pokrytou zbytky novogotické ornamentální malby.

Podlaha vlastního presbytáře je položena výše než v lodi a ochozu. Od západu je přístupná trojicí stupňů, mezi podélnými arkádami se nachází vysoký jednou odstupněný kamenný práh, prolomený zhruba ve čtvrtině šířky schodišti. Mezi arkádami polygonu je tento práh ještě navýšen zhruba 1 metr vysokou parapetní zídkou. Mezi dvojicí chórových pilířů, na něž nabíhá polygon, je vložena hmota mohutného novogotického oltáře, před ním, zhruba uprostřed prostoru chóru je v podlaze dlážděné čtvercovými kamennými deskami obdélný otvor zakrytý páskovou mříží, se zacementovaným okrajem ; pod ním se nachází prostor bývalé hrobky, novodobě upravený v souvislosti s archeologickým průzkumem roku 1965.

Na vítězný oblouk přímo navazuje dvojice krátkých úseků plné stěny, krytých v celé výši omítkou ; na severní straně pod barokní kazatelnou jsou zřetelné pozůstatky středověkých nástěnných maleb - nepříliš zřetelné obrysy vysoké postavy malované šedými linkami se stopami červené. Tyto úseky stěny jsou na východě zakončeny mohutnými svazkovými pilíři arkád ochozu. Dosedají na cca 1 metr vysoké šestiboké patky lemované šikmou stříškou s okrajem profilovaným okosem a výžlabkem. Z této stříšky vyrůstá vlastní těleso pilíře, velmi složitě profilované systémem hruškovců a výžlabků, vnitřní špalety arkád tvoří úzké ploché, na hranách

okosené pasy, na ně navazující profilace přechází postupně v klenby ochozu a při vnitřní stěně chóru také v přípory nesoucí vlastní klenbu chóru (stejně nebo podobně je tomu samozřejmě u všech pilířů chóru).

Klenba chóru je tvořena dvojicí příčně obdélných polí a pětipaprskem v závěru. Klenební kápě jsou cihelné, výrazně vzduté. Při stěně nad vítězným obloukem se nachází necelá polovina jednoho pravidelného pole, sestávající ze dvojice diagonálních žebor zabíhajících šikmo přímo do této stěny; byla sem doplněna až při rekonstrukci počátkem 20. století a nahradila tak původní valenou klenbu v těchto místech. Pod nimi člení západní stěnu chóru vysoký slepý hrotitý oblouk.

Přípory nesoucí klenbu jsou v úseku mezi záklenky arkád tvořeny čelním oblým prutem, lemovaným výžlabky a diagonálně vytočenými hruškovci. Nad vrcholky arkád je spojuje šikmá římsa vespod profilovaná výžlabkem, která tvoří zároveň vnitřní okenní parapet. Přímo z ní vybíhají spodní části prutů okenních kružeb a ostění ; spodní zhruba šestina výšky oken je slepá, okna jsou včetně ní uvnitř vyšší než venku – vzniká zde jakýsi náznak „triforia“. Profilovaná ostění oken se přímo propojují s profilacemi přípor a zevnitř lemují klenební kápě ; nad úrovní parapetní římsy tak ve vnitřním prostoru chóru zcela schází rovná stěna.

Klenební žebra, profilovaná hruškovcem s dvojitým výžlabkem po stranách se protínají bez svorníků. Diagonály vybíhají přímo z hruškovců lemujících válcový sloupek přípor, zatímco žebra dělící se do tohoto sloupku šikmo zařezávají. Jinak je tomu ovšem u trojpaprsku žebor v závěru, která vybíhají přímo z tohoto sloupku.

Popis jednotlivých částí ochozu začneme od západu na jeho severní straně a budeme pokračovat po směru hodinových ručiček k západnímu konci jižní strany ochozu.

Východně od vítězného oblouku severní boční lodi se ve výšce cca 160 cm v severním obvodovém zdivu nachází druhotně zazděný drobný raně gotický sanktuář, zřejmě pocházející z původního závěru. Jeho čelo je vytesáno z jednoho kusu pískovce, je hrotitý, s ostěním profilovaným výžlabkem a obloukem odděleným ústupky. Nad vrcholkem záklenku se nachází vytesaný čtyřlíst, který původně vyplňoval trojúhelný vimperk ; jeho horní část dnes schází.

Toto neúplné klenební pole je sklenuto mírně hrotitým pasem; výběhy klenebních žebor naznačují jiný záměr, svědčící o tom, že ochoz zde měl pokračovat směrem

k západu. Od dalšího pole ochozu odděleno pasovým žebrem, v jehož vrcholnici je položen krab. Toto žebro vybíhá na jihu ze svazkového arkádového pilíře, na severu při obvodové stěně dosedá na pětibokou profilovanou konzolu, jejíž spodní část má podobu masky divého muže s vypoulenýma očima a vyplazeným jazykem. Druhé pole je sklenuto křížovou žebrovou klenbou vybíhající jak z této konzoly, tak z arkádových pilířů; na severovýchodě pak dosedá na svazkovou příporu, mající stejný tvar jako přípory ve vnitřním chóru; přípora dosedá na oblou patku s kuželovitou stříškou, lemovanou na hraně dvojicí oblounků. Svořík klenby je kruhový, pokrytý stylizovanou vegetací.

Severní stěnu tohoto pole vyplňuje vysoké hrotité okno, jehož parapet pokračuje po stranách dále a tvoří římsu se šikmou stříškou a podseknutým zakončením profilovaným výžlabkem; tato římsa na východní straně končí těsně před výše popsáním druhotně vezdřeným sanktuářem a na západní straně u zmíněné svazkové přípory.

Další pole, obdobně sklenuté jako předchozí, lemuje po severní straně po celé výšce hladká slepá zeď, tvořící jižní obvodovou stěnu sakristie a pokladnice⁶. V levém dolním okraji ji prolamuje pravoúhlý portálek profilovaný trojicí oblounů s výžlabky, vyrůstajících z šikmo okoseného soklu, který má stejnou výšku jako patka přilehlé přípory. Práh portálu tvoří jeden plochý kamenný stupeň, dveře jsou jednokřídlé, z vertikálně sbitých desek, svlakové konstrukce; mají dochová původní gotický táhlový zámek, který je dosud funkční. Nalevo od jeho štítu, zdobeného na vnější straně pobytem ve tvaru zdobeného V, se nachází barokní klepadlo s oválným uchem a štítkem ve tvaru růžice.

Východně od tohoto portálu se ve výšce cca 250 – 300 cm nachází ve zdivu kamenná deska s pětiřádkovým gotickým nápisem, popisujícím vznik této části chrámu (její text je uveden v kapitole *Stavební historie*). V horní části stěny, těsně pod přilehlou klenební kápí, je zřetelný vertikálně postavený obdélný zazděný otvor – původně okénko pokladnice v patře nad sakristií.

Dalších šest polí ochozu je sklenuto žebrovými klenbami s drobnými svoříky pokrytými vegetabilními motivy. Klenby jsou ve východním závěru ochozu řešeny velmi pozoruhodným způsobem; ke trojici závěrových arkádových pilířů zde tvoří

---

⁶ Prostory sakristie a pokladnice budou popsány níže.

protějšky čtveřice svazkových přípor a tento nesoulad vyrovnává pět vzájemně provázaných polí trojdílných kleneb, typických pro parlérovskou tvorbu. Prostory mezi vnějšími příporami ochozu se otevírají do šesti trojbokých kaplí, umístěných mezi masivními trojbokými pilíři a oddělených od dlažby ochozu vždy jedním kamenným stupněm, tvořícími vnější obvod ochozu. Vnější čela jednotlivých kaplí zcela vyplňují rozměrná hrotitá okna, jejichž profilovaná ostění se plynule propojují s koutovými svazkovými příporami, posazenými na oblých válcových soklech s kuželovitými vrcholky. Výrazné šikmé vnitřní parapety oken, lemované vespod drobným oblým prutem, se na okrajích protínají s profilacemi koutových přípor. Nárožní prostoru mezi jednotlivými kaplemi zaujímají opět svazkové přípory posazené na stejně utvářených soklech. Klenby jednotlivých kaplí tvoří vždy dvojprasek vybíhající z koutových přípor a protínající se s mírně zalomeným pasovým žebrem, které odděluje prostor kaple od prostoru ochozu; protínají se zde vždy přímo, bez svorníků. Pasové žebro se ve svém výběhu vždy zařezává do oblého prutu přípory, diagonály vybíhají přímo z jejich hruškovců; v místech výběhu je na nich vždy nasazen drobný dekorativní prvek, jakoby nahrazující konzolku – většinou se jedná o drobnou stylizovanou masku nebo krab (stejně je tomu u dělicích diagonálních žebber mezi trojbokými poli ochozu). Boční stěny kaplí jsou hladké, vyzděné z pečlivě lícovaných kvádrů, při styku s klenebními kápěmi lemované přístěnnými žebry.

Pořadí kaplí v daném směru je toto :

- 1) **Kaple Pekařská a Mlynářská.** Vpravo je umístěn velký oltář z poloviny 18. století, nalevo ve stěně obdélné sanktuárium uzavřené jednoduchými dvířky se starým kovovým zámkem, s pozoruhodným vpřed reliéfně vysazeným ostěním profilovaným jedním masivním a jedním drobným oblounem s výrazným výžlabkem mezi nimi . Vnitřní obdélný prostor sanktuária je vyložen po stranách dřevěnými deskami. Boční stěny kaple pokrývá hladce utahovaná omítka, ve spodní části pokrytá modrým nátěrem, který ve výšce cca 250 cm lemuje žlutý pás se zbytky zlacených ornamentů. Koutové přípory pokrývá malba sestávající z červených a modrých vertikálních pruhů se zbytky

zlacení. Stejná malba pokrývá i klenbu; všechny malby pocházejí (stejně jako v ostatních kaplích) z doby rekonstrukce poč. 20. století a jsou ve velmi špatném stavu, zejména malby na klenbách jsou zcela nečitelné.

- 2) **Kaple Sladovnická.** Vpravo je umístěn velký novogotický Mariánský oltář z roku 1895, který zakrývá sanktuárium, obdobné jako v předchozí kapli; jeho vnější profilace je ovšem osekána. V kapli je umístěna cínová křtitelnice z roku 1495, dílo Ondřeje Ptáčka z Kutné Hory. Stěny kaple omítnuty, klenbu pokrývá nečitelná ornamentální malba (rámce kolem jednotlivých polí) se zřetelnými červenými a modrými tóny.
- 3) **Kaple Řeznická.** Takřka celou kapli vyplňuje rozměrný oltář Sv. Kříže z roku 1737, údajně dílo J.F.Pacáka z Litomyšle. Čelo kaple uzavírá kovaná, bohatě zdobená renesanční mříž, doplňovaná a opravovaná v 17. století. Stěny omítnuty, na klenbě stejné zbytky malby jako v kapli předchozí. Klenební čela lemuje žlutý pás.
- 4) **Kaple Šperlinkovská.** Po její levé straně se nachází oltář sv. Barbory z roku 1744. Na protější stěně je umístěn obdélný pískovcový náhrobek s reliéfem orlice, náležející Václavu Valkounovi z Adlaru, purkrabímu kolínského zámku v letech 1514 – 1517. Stěny kaple jsou hladce omítnuty, ve spodní části je pokrývá do výšky cca 250 cm pruh růžové malby, pokrytý červenými růžicovými ornamenty. Klenební čela lemuje žlutý pás, na klenbě zbytky červenomodrých rámců a ornamentů jako v předchozích kaplích.
- 5) **Kaple Svatojanská.** Původně se zde po levé straně nacházel oltář sv. Jana Nepomuckého, odstraněný roku 1910. Téhož roku byl na jeho místo přenesen od jednoho z pilířů lodi oltář sv.

Floriána z roku 1802. Oltář zakrývá obdobný obdélný sanktuář jako v kapli Pekařské, tentokrát je umístěný až téměř v koutě stěny, nalevo od koutové přípory. V protější stěně kaple se nachází obdélný portál, vedoucí k točitému schodišti na vnější ochoz, profilovaný dvojicí drobných prutů a výrazných výžlabků, v šikmo okoseném vpadlém poli. Profilace je posazena na šikmo okoseném hladkém soklu, majícím stejnou výšku jako bubnové patky přípor kaple – v případě portálu sokl dosahuje přibližně poloviny jeho výšky. Stěny kaple neomítané, klenební kápě pokryty světlou omítkou.

- 6) **Kaple Svatováclavská.** Kaple tvoří vlastně protějšek sakristienacházející se v severním ochozu a je v půdoryse o něco menší než všechny kaple předcházející; její okno má pouze dva kružbové pruty, zatímco všechna předešlá po třech. Po její levé straně stojí oltář Narození Páně z roku 1700, který byl původně v kapli Sladovnické. V protější stěně se nachází obdélné kamenné sanktuárium, shodné jako popsaná předešlá. Stěny kaple neomítané, klenební kápě pokrývá hladce utahovaná omítka. Ke kapli přiléhala od poč.16. století do požáru roku 1796 dřevěná literátská kruchta s malými varhanami.

Navazující pole ochozu je opět sklenuto jedním křížovým polem, které v jihozápadním cípu vybíhá ze čtyřboké konzoly zdobené stylizovanými akanty. Pod oknem tohoto pole, lehce mimo osu, se nachází hrotitý portálek na bývalý hřbitov ; byl dlouho zazděný a znovu byl otevřen roku 1906⁷. Napravo od portálku je ve zdi osazen velký deskový kamenný náhrobek s rytými postavami muže a ženy; muž se opírá o erb s vyobrazením ruky, držící rozvětvený keř. Nad nimi je majuskulový nápis „RVTHARDVS DIMVT“. Stylově se náhrobek řadí do 1. poloviny 14. století.

---

⁷ Kamarýtové, 1988, s.28

Poslední neúplné pole, přiléhající k dělicí stěně mezi chórem a lodí, je opět sklenuto mírně hrotitým valeným pasem; na žebří, které tento pas lemuje, je opět ve vrcholnici umístěn drobný vegetabilní svorníček.

V ohradní zídce chóru, naproti Pekařské kapli je vlevo při pilíři postaven vysoký hranolový sokl s okosenými rohy; tvoří zároveň schránu, uzavřenou obdélnými dřevěnými dvířky s pásovým kováním. Na tomto soklu stojí vysoký ortogonální sanktuář, pocházející původně z parléřovské huti a výrazně obnovený v letech 1910 – 11. jeho noha je kalichovitě rozevřená a její hrany lemují konkávně projmuté profilované pruty, mezi nimiž jsou umístěny tři portrétní skulptury (Kristus, Panna Maria, Mouřenín) a v ostatních polích reliéfy dubových ratolestí s žaludy. Profilované pruty přecházejí do kolmých stěn hmoty sanktuária, kde vymezují osm slepých hrotitých arkád, završených jeptiškami; pouze ve směru k oltáři jsou dvě z těchto arkád prolomeny obdélnými dvířky uzavřenými hustou kovanou mřížkou. Arkády završují vimperky s kytkami ve vrcholcích, posázené kraby. Z koutů mezi nimi vyrůstá osm vysokých hranolových věžiček završených fiálami, od nichž vedou drobné vzpěrné oblouky k masivní střední hranolové fiále, završené vysokou jehlancovou stříškou posázenou na nárožích kraby a završenou křížovou kytkou.

K ohradní zídce mezi dvěma dalšími chórovými pilíři přiléhá směrem do ochozu nízká kamenná lavice, s čelem profilovaným mohutným oblounem a drobným ústupkem. Na této lavici je posazena a k ohradní zídce přiložena obdélná kamenná schrána s hranami lemovanými výžlabkem. Její čelo vyplňují obdélná dvířka s ozdobným novogotickým kováním, tvořeným dvojicí pásků s vyrůstajícími stylizovanými větvemi. Nalevo od této schrány je na lavici položen kamenný hrotitý tympanon, nalezený roku 1910 v hrobce před sakristií⁸. Jeho střední pole je prázdné, lemované reliéfní páskou, která nese po obvodu nápis FECIT GISLEBERTVS IVDEX (zhotovil Gislebert rychtář). To tento tympanon datuje do let 1277 – 99, kdy je rychtář Gislebert v Kolíně doložen. Vrcholek tympanonu je poškozen, část chybí.

Sakristie a pokladnice – přiléhají, jak již bylo zmíněno, k severnímu chórovému ochozu. Do sakristie se vstupuje výše popsáním obdélným portálem. Je lehce obdélná sklenuta jedním polem křížové žebrové klenby s hruškovcovými žebry, protínajícími se v kruhovém svorníku, zdobeném listovým věncem. Klenba vybíhá

---

⁸ Kamarýtové, 1988,s.26

z koutových svazkových přípor, spočívajících na oblých patkách lemovaných nahoře dvojicí oblounů. Klenební čela lemují přístěnná žebra. Místnost osvětluje dvojice oken s kružbami, která jsou umístěna v koutech severní stěny tak, že jejich ostění přímo splývají s koutovými příporami. Jejich šikmé parapety přecházejí v parapetní římsu, vespod podseknutou a profilovanou výžlabkem; její okraje se v obou rozích místnosti protínají s příporami. Pod západním z oken je ve zdi výklenek s velkou pětibokou kamennou kropenkou se zaobleným dnem.

V západní stěně sakristie se vlevo nachází kamenný obdélný portál k točitému schodišti do pokladnice, shodné profilace jako výše popsaný portál vedoucí ze Svatojanské kaple ke schodišti na vnější ochoz. Tento portál uzavírají gotické, železnými pláty pobité dveře; na vnější straně jsou ještě vyzdobeny diagonálně překříženými pásky, přibitými hřeby ve tvaru drobných růžic. Dveře mají původní gotický krabicový zámek, nad nímž je umístěno zavěšené ucho srdčitého tvaru.

Napravo od tohoto portálu se v západní zdi nachází obdélné kamenné sanktuárium, s ostěním shodným jako výše popsaná sanktuária v ochozových kaplích. Je uzavřeno dvířky pobitými trojicí pásků se srdčitými zakončeními.

Výše popsaný portálek vede na pravotočivé kamenné schodiště, tvořené hranolovými stupni, na spodní straně šikmo okosenými. Schodiště je osvětleno trojicí obdélných okének, uzavřených prutovými mřížemi. Vrcholek schodiště uzavírá půlkulová klenbička, pečlivě vyskládaná z kamenných kvádrů.

Z horní části schodiště vede prostý nezdobený obdélný portálek, uzavřený jednoduchými svlakovými dveřmi, do prostoru **pokladnice** – obdélné místnosti v patře nad sakristií. Je sklenuta jedním polem křížové žebrové klenby s pozoruhodnými žebry klínového profilu, jejichž spodní profil přímo přechází do klenebních kápí. Žebra se protínají přímo, bez svorníku. Spodní část žeber vybíhá přímo z podlahy místnosti, bez patek. Místnost je osvětlena jedním hrotitým oknem s kružbou v severní stěně, jeho ostění je profilováno výrazným výžlabkem a dvojicí oblounků, výrazný šikmý parapet se nachází těsně nad úrovní podlahy. V jižní stěně se nachází obdélné okénko s okosenými svislými hranami, uzavřené jednoduchou prutovou mříží a zazděné neomítanými cihlami. V pravé části jižní západní stěny, vpravo od portálu se nachází obdélný výklenek, s hranami profilovanými jednoduchým ústupkem. Podlaha pokladnice je z cihel, k portálku na schodiště vede dolů jeden obdélný stupeň.

Pod dlažbou střední část presbyteria, lehce posunuta k jeho jižní straně se nachází velká krypta, vybudovaná kolem roku 1560. Jde o obdélný prostor, sklenutý nízkou valenou klenbou z neomítaných cihel. Jejím středem vede chodník dlážděný kamennými deskami, po jehož stranách jsou vyvýšená pódia, na nichž jsou rozmístěny rakve s ostatky významných osobností města Kolína. Do krypty se vstupuje po schodišti, jehož horní vstup se nachází ve středu transeptu chrámové lodi, před schody do chóru. podélný vstup je zakryt novodobou páskovou mříží; v současné době je krypta nepřístupná.

V celém chrámu se nachází velké množství náhrobků, z nichž byly v popisech zmíněny pouze některé; pocházejí z rozmezí 13. – 18. století a je jim věnována podrobná studie⁹. V okolí chrámu, na bývalém hřbitově a přilehlých hradebních parkánech, sloužících dnes jako děkanská zahrada, se porůznu nalézají značné množství kamenických článků z chrámu, hlavic, žeber, částí přípor, ostění, konzol a podobně. V děkanské zahradě byla autory SHP nalezena velká figurální konzola (obr. 215) která je zřejmě dílem parléřovské huti; v jejím okolí se nalézají celá řada vysoce kvalitních kamenických prvků, zejména pak originální části původního věžového sanktuária (obr. 214).

---

⁹ Kamarýt, Jan: Kolínské náhrobky a nápisné texty, in: Středočeský sborník historický, 16, 1981

6. STAVEBNÍ HISTORIE

Počátky a raně gotická fáze

Dnešní stavba děkanského kostela byla založena pravděpodobně v 60. letech 13. století, tedy v přímé souvislosti se založením města, k němuž došlo nejspíše již v letech padesátých. Existence města je prvně doložena listinou z 8. září 1261, v níž dal Přemysl Otakar II. městu Přelouči práva podle vzoru měst Kolína a Kouřimi, která byla nadána Magdeburským právem. Kostel byl stavěn poněkud excentricky, u hradeb, na nejvyšším bodě města, na místě na němž archeologický průzkum prokázal osídlení již z druhé poloviny 9. století – je dokonce možné že chrám měl staršího předchůdce, jehož stopy byly údajně při výše zmíněném průzkumu nalezeny. Výsledky průzkumu nebyly ovšem publikovány a dokumentace je v současné době nedostupná, takže se jedná spíše o hypotézu. Jisté je, že současná stavba žádné viditelné starší stopy neobsahuje.

Raně gotický chrám měl podobu halového trojlodí se západním dvojvěžím, pod nímž se nacházela tribuna. Trojlodí bylo rozčleněno do pěti polí, z nichž nejvýchodnější bylo rozšířeno do podoby jakéhosi vnitřního transeptu. Na něj navazoval závěr, jehož podobu dnes neznáme, neboť jej ve 14. století nahradila novostavba vrcholně gotického chóru. Zachovaly se z něj pouze výběhy kleneb, navazující na vítězné oblouky severní boční a hlavní lodi – v jižní boční lodi pouze spodní část jejich válcových přípor. Tyto výběhy naznačují, že klenby bočních závěrů byly výrazně nižší než klenby lodí, kdežto klenba středního závěru byla ve stejné výši jako v lodi. O podobě chóru víme pouze tolik, že se v něm nacházela krypta, jejíž existenci dokládá zápis z roku 1366 (Vávra s. 43) který hovoří o oltáři sv. Ducha v kryptě postaveném. Výše zmíněný archeologický průzkum údajně existenci krypty nepotvrdil, mělo se však prý prokázat, že chór i boční kaple měly rovný závěr (Kamarýt s. 4). Bylo zde nalezeno základové zdivo širší než 150 cm a procházející celou šířkou chóru a zasahující i do prostoru ochozů. Zde byl také nalezen portálek, popsán níže. Směrem k západu byl na tuto zeď připojen výstupek, na němž je umístěna oblá patka přípory z jemně tesaného pískovce. Zbytek tohoto zdiva jakožto i případné zbytky krypty zcela zanikly při pozdějším hloubení hrobek

v chóru. V severní boční lodi, v místech kde se na starší stavbu napojuje parléřovský chór, je v koutě za původním vítězným obloukem v novějším zdivu druhotně osazen hrotitý sanktuář zhotovený z jednoho kusu, s ploše profilovaným ostěním a reliéfním trojlístem ve vimperku. Pravděpodobně pochází z původního chóru, ze severní boční kaple.

Dalším dochovaným pozůstatkem původního presbytáře je zřejmě také mírně hrotitý tympanon portálku, nalezený roku 1910 pod dlažbou presbytáře a umístěný dnes v chrámovém ochozu. Jeho obvod lemuje plochá páska, nesoucí majuskulový nápis „FECIT GISLEBERTUS JUDEX“ (zhotovil Gislebert rychtář). Rychtář tohoto jména je skutečně v Kolíně připomínán v letech 1277 – 1299.

Z dodnes dochované západní části chrámu vysvítá, že jeho stavba probíhala poměrně dlouho a v jejím průběhu docházelo ke změnám projektu. Bylo zřejmě vytyčeno západní průčelí a chór, načež se započalo se stavbou lodi severní obvodovou zdí. V této fázi ještě nebylo uvažováno se zřízením vnitřního transeptu, o čemž svědčí svazková přípora ve středu jeho dnešní severní stěny, na níž nedosedá předpokládaný klenební výběh. Záhy poté se plán změnil a v jižní obvodové zdi se obdobná přípora v této části již nenachází.

Stavba chrámu se možná na nějaký čas přerušila v období neklidu po smrti Přemysla Otakara II. V tomto období byly zřejmě dokončeny obvodové zdi do výše korunní římsy a vyzděny v plné výši pilíře trojlodí. Je možné, že celek prozatím nebyl zaklenut a byl jen provizorně zastřešen. Z téhož období nejspíše pocházela i dvojice severních portálů (nahrazených dnes volnými kopiemi) a hlavní západní portál, dochovaný dnes v torze in situ.

Pokračování stavby se znovu rozeběhlo po několika letech koncem 13. století. Bylo dokončeno klenutí lodi, ovšem v pozměněné formě – zejména v bočních lodích je znát, že klenba má poněkud širší rozpon než měla mít původně. U obou (od západu) třetích pilířů lodi výběhy dělicích pasů bočních lodí dosedají až na těleso pilíře, zcela mimo připravenou konzolu.

Zároveň se pokračovalo se stavbou dvojice západních věží. V této souvislosti došlo zřejmě ke změně klenebního schématu (možná i k novému překlenutí) u obou nejzápadnějších polí bočních lodí. Klenební travé byla prohloubena směrem k východu, kde výběhy kleneb dosedají na střední, nikoli rohové přípory pilířů, které zůstávají prázdné. Patku nejzápadnější přízední přípory v jižní stěně lodi částečně

tvoří nedokončený svorník se zřetelnými čely hruškových žeber, který mohl být teoreticky určen pro původní zaklenutí přilehlého pole.

Tyto úpravy spolu se stavbou věží stavbu zřejmě ještě o něco protáhly, takže k jejímu dokončení došlo zřejmě až počátkem 14. století. S jejím dokončením by mohl souviset nedochovaný nápis, zmiňovaný v tzv. Pabičkově kronice (ČČM 1848). Údajně zněl :

Haec quidem a rege Joane 1313 (?) usque ad presbyterium edificata, sed a romanorum imperatore Carolo IV et rege Boemie presbyterium seu chorus in totum edificatus est.

...tedy že kostel až po presbyterium vystavěl král Jan r. 1313 (letopočet byl zřejmě špatně čitelný, mohlo se jednat o rok 1315, kdy se mladý král vracel z tažení do Uher). Je možné že nápis (který byl mladšího data, neboť uváděl i stavbu chóru císařem Karlem a zanikl zřejmě při požáru roku 1796) skutečně datoval dokončení první fáze výstavby chrámu.

V průběhu první poloviny 14. století probíhaly zřejmě jen drobné úpravy, nějakou výraznější stavební aktivitu v tomto období nelze doložit. Jediným větším zásahem z této doby je zřejmě stavba pěti párů odstupněných otevřených opěrných pilířů po stranách lodi – měly za úkol pomoci čelit zvýšenému tlaku kleneb trojlodí na obvodové zdi. Dnes jsou ovšem nahrazeny volnými kopiemi z počátku 20. století, takže z jejich dnešního tvarosloví nelze při dataci nijak vycházet.

Požár, který město velmi těžce zasáhl roku 1349, poškodil zřejmě i chrám sv. Bartoloměje, nevíme ovšem v jakém rozsahu. Byla zřejmě poškozena výzdoba západního portálu a pravděpodobně také chór. Západní portál byl zřejmě záhy opraven – byly odtesány vnitřní archivoly a nahrazeny jednoduchou zdvojenou profilací, jejíž vrcholnice poněkud vybočuje z osy staršího portálu. Při této úpravě zřejmě také zanikl původní tympanon.

Parléřovská huť v Kolíně

Po roce 1359 se stává kolínským farářem Ondřej Eberlinův z Vysokého Mýta, dříve kanovník kapituly u Všech Svatých na Hradě pražském. S jeho příchodem by mohla přímo souviset zásadní změna, která se tehdy s chrámem udála. Jak uvádí

nápisová deska na severní straně chrámového ochozu, byl nový chór založen dne 20. ledna 1360 císařem Karlem IV. a stavěn mistrem Petrem z Gmündu. Nápis zní :

**Incepta . est . hec . structura . chori . sub anno dni . m . ccc . lx . xiii kl v
februi temporibus serenissimi . principis . dni . karoli . dei . gra .
imperatoris . romanor . x . regis : bohemie per mgstr . petr de gemudia .
lapicidam .**

Petr Parlér z Gmündu tehdy již čtvrtým rokem řídil stavbu katedrály sv. Víta na Pražském Hradě. Ondřej Eberlinův, který byl jak bylo již výše uvedeno kanovníkem kapituly u Všech svatých na Hradě, mohl jeho příchod do Kolína velmi podstatně ovlivnit, neboť členové kapituly Všech Svatých, založené roku 1342, bývali voleni výhradně z mistrů Karlova vysokého učení, jednalo se tedy nepochybně o velmi vzdělaného muže, který plně pochopil Parlérův význam. Zároveň z toho také vysvítá, jaký význam císař obnově kolínského chrámu přikládal, když na ni uvolnil – byť jen částečně – hlavního stavitele dómu.

Dle mnoha indicií je z dnešního pohledu velmi pravděpodobné, že Parlér zamýšlel nahradit stávající chrám takřka v celém rozsahu novostavbou – ze starého kostela by zřejmě zbylo jen jeho nejzápadnější travé s dvojicí věží. Z neznámých důvodů nebyla tato přestavba dokončena a tak je dnešní chor vlastně jen torzem původně mnohem velkoryseji zamýšleného projektu.

Velmi záhy bylo zřejmě započato s vlastní stavbou, a to od východní strany. Nejprve se začal zřejmě stavět věnec ochozových kaplí, zatím mimo původní – dosud stojící – závěr chrámu. Ten stál nepochybně ještě roku 1368, kdy se uvádí (Podlaha 1910 s. 26) že purkmistr Franz Keser a konšel Endrlin Leinwander jakožto vykonavatelé kšaftu zemřelého Jana z Malína zřídili nadání zvláštního kněze při oltáři sv. Ducha v kryptě. Toto nadání se zde však příliš dlouho již neudrželo, Podlaha dále uvádí, že pokračující stavba nového presbytáře činila přístup po schodech do krypty a zpět vždy nepřístupnějším, a proto bylo záhy (dle Kamarýta až roku 1382) přeneseno k oltáři Božího Těla a sv. Barbory, který byl zatím zřízen v jedné z nových ochozových kaplí. Roku 1371 měšťan Pezoldus Eylawer zřizuje v jedné z kaplí nového chóru oltář sv. Šimona a Judy – svědčí to o tom, že po deseti letech novostavba značně pokročila, a to tak, že již mohly být jednotlivé kaple vysvěceny.

Stavba chóru nového kostela byla koncem 70. let 14. století dokončena do té míry, že mohla být roku 1378 slavnostně vysvěcena. O této skutečnosti informoval dnes nedochovaný nápis, zmiňovaný Schallerem r. 1788 a posléze i Lablerem r. 1904 namalovaný latinským písmem na zdi presbyteria a uvádějící, že chór a hlavní oltář chrámu byly vysvěceny 18. (u Lablera 8.) října 1378. Dle Lablerova přepisu nápis zněl:

ANNO

MCCCLXVIII DIE VIII MENSIS OCTOBRIS DEDICATUS EST ISTE CHORUS ET MAJUS ALTARE PER VENERABLEM IN CHRISTO PATREM ET D.D. HINCONEM EPISCOPUM LADIMUNIENSEM ORDINIS FRATRUM EREMITARUM S. AUGUSTINI IN HONOREM B. VIRGINIS ET QUAE CONDITAE ERANT REBIQUE SUNT: S. JOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTAE, S. HYPOLITI MARTYRIS DE STATUA CHRISTI ET DE LIGNO DOMINI ET ALIORUM PLURIMORUM SS. MARTYRUM.

Ani po vysvěcení však zcela zjevně nebyla stavba chóru zcela u konce. V městských knihách jsou zaznamenány odkazy určené na stavbu chrámu z let 1380 a 1382. Další odkazy (je jich celkem 15) pak pokračují až do roku 1401, roku 1388 je uvedeno, že dům vedle fary vlastnil kameník Michal, roku 1398 pak Myrklaus Kameník smlouval s konšeli o cihly a vápno. K roku 1395 uvádí Vávra, že v novém kůru postavil Pavel varhanář nové varhany – svědčí to o tom, že novostavba chrámu byla pozastavena a pořizovalo se zařízení. V chrámových oknech byly zřízeny krásné vitrajové výplně, z nichž se dodnes dochovaly pouze torza, uložená ve sbírkách Národní Galerie. Zbytek byl bohužel zničen při velkém požáru roku 1796, včetně vitrajového vyobrazení císaře Karla IV., které je uváděno roku 1735 (Vávra).

Je velmi pravděpodobné, - jak bylo již výše uvedeno - že bylo úmyslem stavitele pokračovat ve stavbě a napojit na novostavbu chóru i novostavbu lodi, která by nahradila stávající raně gotické halové trojlodí. Svědčí o tom výběhy kleneb ve spojích obou částí stavby – tento šev dosud působí poněkud „neupraveným“ dojmem. Nevíme, zda pokračování ve stavbě zabránily husitské války nebo zda stavba ustala již počátkem 15. století v důsledku nedostatku finančních prostředků. A tak nejspíše poslední předhusitskou součástí chrámu zůstává tzv. Kokovská kaple, jednoduchá pětiboká stavba s hrotitými okny a žebrovou paprscitou klenbou,

přistavěná k jižní stěně lodi ve třetím poli od západu nejspíše počátkem 15. století. Stavba kaple zřejmě již nesouvisí s působením Parlérovske huti – alespon její architektonické vybavení, které je poměrně skrovné, o tom rozhodně nesvědčí. Vítězný oblouk kaple byl prolomen v obvodní zdi trojlodí a boční stěny polygonu vloženy mezi dva již dříve přistavěné opěrné pilíře. Starší okno v tomto poli stěny bylo zazděno a z vnější strany překryto střechou kaple – dnes je patrné pouze z interiéru lodi.

Pohusitské období

Husitské války každopádně znamenaly na dlouhou dobu konec slibného rozvoje chrámu. S odchodem bohatých německých patricijů vyschlo i množství štědrých nadací, ustala i podpora ze strany panovníka. Město se stalo utrakvistickým a na výzdobu kostelů příliš nedbalo. První další zmínka o úpravách chrámu sv. Bartoloměje se váže až k roku 1442, kdy byl prý pro jižní věž pořízen velmi krásný a nákladný zvon, nazývaný Vóžan nebo Vůžan. O stavebních úpravách se však v této souvislosti zmínka neděje. Chrám byl na sklonku 15. století zřejmě dosti zchátralý, takže bylo nutno přistoupit k opravám a modernizacím. Roku 1494 zřídil mistr Jiřík z Prahy na severní věži hodiny (orloj). Zároveň byla opravována klenba chrámu (není bohužel specifikováno která její část a v jakém rozsahu). Opravu prováděl stavitel Pavel Šatný. Po opravě kleneb následovala rekonstrukce krovů a střešní krytiny na věžích, na lodi i na chóru („...aby nebylo zdem na kůru těžko“). Práce započaly v červnu 1497 a trvaly několik dalších let. Obě průčelní věže byly tehdy zvýšeny o dřevěné ochozy a opatřeny vysokými jehlancovými střechami, zdobenými nárožními věžičkami – tento stav je zachycen na nejstarším vyobrazení města a chrámu z roku 1772 (tzv. Tábořský prospekt). Nejvyšší patra věží zřejmě tehdy spojil dřevěný můstek, usnadňující komunikaci zvoníkům a hlásným – je také zachycen na onom výše zmíněném prospektu (je zde poněkud kuriózně popsán jako „Neyvyssi most v Cechy“).

Počátkem 16. století se ukázalo, že zdivo dvojice raně gotických průčelních věží není dimenzováno na mohutné zvony, které do nich byly zavěšovány – pohyb zvonů způsoboval silné chvění zvonových stolic, které se na něj přenášelo a zejména v severní věži se začaly objevovat trhliny. Když se roku 1500 zřítla zvonová stolice v jejím druhém patře (byl přítom rozbit zvon od zvonaře Ondřeje Ptáčka z Kutné Hory), bylo rozhodnuto zvony přenést na novou zvonici, která byla roku 1504

severozápadně od chrámu postavena (stavitelem byl mistr Bartoš, jak uvádí kamenná nápisová deska na severní stěně této zvonice). Byly na ni přeneseny zvony ze severní a částečně i z jižní věže, zvon Vůžan však zůstal na svém místě v jižní věži. Brzy poté, roku 1511 byla zachycena zmínka o opravě orloje na severní věži, kterou prováděl orlojník Ondřej z Kouřimi. Mádl uvádí (Soupis s. 20) že bylo v této době také nově postaveno schodiště na kruchtu při jižní věži – to se ovšem dnes již nedá ověřit, neboť bylo počátkem 20. století nahrazeno novostavbou.

Zřejmě na počátku 16. století byla v nejzápadnějších polích jižního ochozu, v sousedství Svatováclavské kaple, vybudována dřevěná kruchta českých literátů s varhanami. V souvislosti s ní bylo v dělicí zdi mezi jižní boční lodí a ochozem prolomeno kolem roku 1525 hrotité okno s ploše profilovaným ostěním a kružbou, které sloužilo jak k jejímu příznivějšímu osvětlení, tak ke zprostředkování vizuálního i zvukového kontaktu s kůrem latinských literátů na západní kruchtě. Dřevěná kruchta shořela roku 1796 a nebyla již obnovena, zmíněné okno bylo opraveno a kružba doplněna poč. 20. století.

Zajímavý je údaj z roku 1532, podle nějž kolínská městská rada požádala pražskou královskou komoru, aby stavitel Benedikt Ried navštívil Kolín a ujal se opravy chrámu, kterýžto „...nyní jest ke znamenité zkáze nachýlen“. Není známo zda k této návštěvě skutečně došlo, každopádně se o ní již žádné další zmínky nedějí a ve stavebním vývoji chrámu se nijak neprojevila.

30. května 1533 postihl kostel požár, když věžní z neopatrnosti zapálili krov na jižní věži, který shořel. Oheň se však naštěstí dále nerozšířil a krov byl znovu postaven pravděpodobně jako kopie původního (na vedutě města z roku 1772 jsou obě střechy věží chrámu stejné).

Po polovině 16. století, kolem roku 1560 pak bylo v chóru zřízena valeně sklenutá obdélná krypta (uváděná jako „velký sklípek“) a určená jako čestné pohřebiště významných osobností města.

17. a 18. století

K dalším opravám chrámu dochází počátkem 17. století – 13.6.1612 jednala městská rada o špatném stavu stavby a jejích střešních částí. Roku 1616 byly věže pokryty novou břidlicí, z roku 1619 pochází zpráva, že po červencové bouři byla opravována rozbitá malovaná okna. V průběhu třicetileté války byla údržba chrámu pochopitelně omezena jen na nejnutnější zásahy, které nestačily rozlehlou stavbu

dostatečně zabezpečit, takže chrám byl tak sešlý, že někdejší děkan Jindřich Hofman mu ve svém kšaftu, pořízeném roku 1646, odkázal určitou sumu, protože je prý „...ošklebený a na oči nevidomý“. Z tohoto a dalších odkazů byly v roce 1660 provedeny poměrně rozsáhlé udržovací a opravné práce, zejména na krovech, krytině a zasklení oken.

Za děkana Střebského byly roku 1705 postaveny před dvojicí severních portálů lodi postaveny jednoduché obdélné zděné předsíně, odstraněné při rekonstrukci chrámu počátkem 20. století. Dále byly v průběhu 18. století prováděny rozsáhlé změny a modernizace kostelního mobiliáře, pořizovány četné nové oltáře a obrazy, zásahy do samotné stavby však byly minimální či spíše žádné. Na krovu chóru byl vztyčen sanktusník krytý cibulovou helmicí, zachycený na výše zmíněném Tábořském prospektu. Zde je také chrám zachycen – když dosti schématicky – v podobě, v jaké se dožil konce 18. století a kdy jej potkala událost, která podstatně zasáhla do jeho budoucích dějin.

Požár roku 1796 a jeho následky

24. července 1796 vznikl ve dvoře čp. 1 na kouřimském předměstí požár, který se rozšířil do celé jižní poloviny města. Od hořících domů při kouřimské bráně chytila nejprve zvonice, z níž oheň přeskočil na severní chrámovou věž. Odsud pronikl na kruchtu, kde zničil tzv. Pabičkovy varhany z roku 1761. Jejich hořící části, které padaly do prostoru lodi, zapálily vnitřek chrámu, brzy na to vzplanul i krov nad lodí a během několika minut stál celý chrám v jednom plameni. Shořely lavice, zповědnice, hlavní oltář s Brandlovými obrazy, oltář sv. Floriána s obrazem od Ignáce Raaba, mnoho krásných kostelních i cechovních korouhví, oltáře sv. Josefa a sv. Barbory, starobylá gotická archa, která prý byla původně hlavním oltářem. Další oltáře byly poškozeny, oheň nepronikl pouze do sakristie s pokladnicí, ušetřena zůstala i Kokovská kaple a dvojice severních portálů s původními gotickými dveřmi. Jednou z největších ztrát bylo takřka úplné zničení nádherných gotických sklomaleb v chrámových oknech, dochovaly se z nich pouze zbytky v lodi.

Z výstavného chrámu zbyla ohořelá zčernalá troska, bez oken a krovů, navíc prudkým žárem vážně staticky porušená, jak se ukázalo později. Městská rada musela vyvinout neobyčejné úsilí, aby chrám zachránila. Již v prosinci téhož roku byl

dokončen nový taškami krytý krov, podstatně nižší než původní. Věže byly překryty nízkými šindelovými jehlanci. Během dalších let bylo postupně pořizováno nové zařízení, z trosek původních byly ulity nové zvony, jimiž bylo poprvé zvoněno 26. září 1797. Roku 1799 byl ze zrušeného kostela karmelitánů v Pacově koupen za 200 zl. velký barokní oltář, který nahradil původní hlavní oltář. Byl ovšem o něco větší, takže aby se do prostoru chóru vešel, musely být po jeho stranách odtesány části profilovaných gotických pilířů. V roce 1801 byly v Kutné hoře zakoupeny velké varhany, pro něž musela být kruchta „posunuta o dva sloupy vpřed“ (z popisu nevysvítá, jak přesně to bylo provedeno, tato úprava byla později odstraněna). Z pozdějších zmínek dále vysvítá, že chrámová okna byla natolik poškozena, zejména v prostoru chóru, že některé rozpadávající se kružby musely být vybourány a okna v některých případech až do polovice zazděna (zcela byla například odstraněna kružba nejzápadnějšího okna na jižní straně vysokého chóru nebo v rozetě v západním průčelí lodi). Zazděna byla také většina oken v obou průčelních věžích, pouze místy byly ponechány úzké šterbinovité průzory. Obnova chrámu probíhala v důsledku neklidné doby poměrně pomalu, projevoval se nedostatek financí, takže řada oprav měla pravděpodobně spíše charakter provizoria.

Roku 1820 byla stržena původní hřbitovní zeď s bránou na severní straně chrámu a prostor bývalého hřbitova propojen s přilehlou ulicí. Již roku 1831 musely být prováděny blíže nespecifikované opravy nového krovu, přičemž purkmistr Schecher prosadil obílení celého chrámu zvenčí – pro údajné pohoršení veřejnosti však byla tato úprava poměrně záhy zase odstraněna. Tato úprava se týkala zřejmě pouze chóru, loď a věže byly až do začátku 20. století omítnuté.

K významné změně došlo roku 1847, kdy byly nově pokryty obě průčelní věže. Stavbu umožnil zapůjčením finančních prostředků majitel kolínského panství Václav Veith. Na věžích byly vztyčeny vysoké jehlancové střechy, u paty lemované vždy čtveřicí trojúhelných zděných štítů a završené kovovými makovicemi s kříži. Krytinu tvořila břidlice. Stavba byla provedena v květnu až září t.r. stavitelem Josefem Doušou a tesařským mistrem Františkem Strupem dle nákresů c. a k. cestmistra Mauricia Zippeho.

Působení děkana Swobody

V roce 1848 přichází do Kolína osobnost, která měla velmi záhy do dějin chrámu sv. Bartoloměje velmi významně zasáhnout. Kaplanem se stal P. Jan Swoboda (od 1877 děkan), pozdější autor mnoha písemných pramenů ke stavebnímu vývoji chrámu a nesporný iniciátor jeho připravované rekonstrukce.

Kolem roku 1850 začíná Swoboda vést novou pamětní knihu (Liber memorabilium) v níž se již od počátku velmi často zmiňuje o špatném stavu chrámu. Zde je několik výňatků, které jsou velmi pozoruhodné a pro stavební dějiny chrámu důležité :

1850...dlažba byla nepořádná, stolice rozlámané, sloupce kamenné zde onde kvůli obrazům utlučené, některá okna až do polovice zazděná, okna skelná na mnoha místech prkénky zahražená...

1851...oltářček sv. Rosálie vedle sakristie se dal do vedlejší kaple...tu nalezen původní nápis ve zdi oznamující, kdy kostel byl staven...

...nad sakristií místnost byla velmi pustá. Staral jsem se o její vydláždění a upravení, kam jsem pak skříňě dal přenést. Kvůli obrazům a kastlím v předešlých staletích kamenná žebra při pilířích v kostele utloukli. Tyto jsem opět dal vypravit a obrazy jinam zavěsil...

1852 ...dolení část velkých oken v děkanském kostele nahoře kvůli přístřeší byla zazděna. Po odstranění toho přístřeší nad kaplemi dal jsem zazdívky odbourati a opět důkladně zasklít...

1853 ...poněvadž i dole více oken po ohni 1796 bylo zazděno i také do polovice, dal jsem i tyto zasklít...

... pochováváním do děkanského kostela v předešlých staletích byla dlažba velmi chatrná. Toho roku jsem se na tom ustanovil novou dlažbu provést ... dlažba byla v celém kostele provedena a schody všude odstraněny...při té příležitosti jsem navštívil hrobky: hlavní před velkým oltářem, kde děkanové a vznešené osoby

dřímají...před oltářem sv. Floriána hrobku primátorů Paroubků. Zde pro vlhkost vše shnilo. V kapli sv. Barbory hrobku Sperlinkovskou. Vchod do ní dal jsem předláždít, by tam měli pokoj navždy. Hrobky dvě s jedním otvorem před sakristií : Formandlovskou a obecní...

...zamýšleje budoucně celý kostel uvnitř obnoviti, dal jsem zadní část jeho při kladení dlažby oškrabávati (dle dalších zpráv byly omítky v chóru zčernalé a byly tudíž seškrabáním odstraněny – byly prý na nich zřetelné vysoké figury „...ve staročeském slohu důkladně vymalované“).

...na stropě v kostele visely na provázkách dosti těžká prkénka s vymalovanými hvězdami...

Za působení kaplana (a později děkana) Swobody se v pracích na obnově chrámu i nadále pokračovalo. Roku 1857 se opět opravovala dlažba kostela, 1860 se pokračovalo v opravě oken, 1865 se pracovalo na nové krytbě ochozu, tvořené pískovcovými deskami. 1868 kutnohorský varhanář Antonín Melzer přestavěl varhany a kruchta poté byla zmenšena do původní velikosti a opatřena pískovcovým zábradlím.

Povolání Josefa Mockera a založení Jednoty

26. října 1869 byl chrám opět ve velkém nebezpečí. Od hořící stodoly u dvora čp. 19 na Kouřimském předměstí se vzňal krov zvonice a od něj chytila i severní kostelní věž. Naštěstí se oheň dále nerozšířil a brzy se jej podařilo uhasit. Hasičům se podařilo zachránit i zvony. Již 26 listopadu se městská rada na svém zasedání rozhodla obnovit severní věž hned v příštím roce a co se týče osudu vyhořelé zvonice, obrátit se na odborníky, zda ji obnovit či zbourat. Žádost o toto vyjádření a konzultaci byla obrazem zaslána do Vídně architektu Josefu Hlávkoví, který dopisem ze dne 10. 12. 1869 sděluje, že z důvodu nemoci nemůže přímé pověření na obnově chrámu převzít, nicméně se vyjádřil pro zachování zvonice, což doplnil tímto pozoruhodným komentářem :

„...Tak jako stromoprázdná krajina nemůže vpravdě za krásnou považována býti, tak též nemůže město bez věží i při vší kráse domů co krásné uznáno býti a bude vždy jen smutný pohled poskytovat. Může se s určitostí říci, že není žádná věž tak ošklivá, aby celkem k okrase města nepřispívala.“

Na závěr tohoto listu Josef Hlávka uvádí :

„...An mně nyní pro mou nemoc nemožno jest slavné městské radě v tomto ohledu býti užitečným, tedy si dovoluji našeho krajana pana architekta Josefa Mockra doporučiti, který nyní při stavbě kostela a krypty pro hraběte Thuna v Podmoklích zaměstnán jest. Pan Mocker jest jeden z nejnadanějších mladších architektů a pokládal by si to zajisté za čest, když by mohl městu Kolínu posloužit.“

Městská rada se hned vzápětí, dopisem z 22.12.1869 obrátila na arch. Mockera, který ihned její nabídku přijal. 31. ledna 1870 doporučil jako technického znalce děčínského tesařského mistra Ignáce Holého nebo východočeského architekta Františka Schmoranze, kterého si kolínská rada také vybrala. Na zasedání městské rady v květnu 1870 Mocker navrhl obnovit zvonici a opatřit ji kamenným ochozem a vysokou stanovou střechou. Severní kostelní věž pak měla být obnovena podle jižní. K tomu však nakonec došlo až v roce 1872, a to v odlišné formě – věž byla pokryta osmibokým jehlancem bez štítků. Tato obnova byla dokončena 11. 11. 1872 osazením makovice s křížem.

Roku 1877 po smrti děkana Lindnera se stal novým děkanem P. Jan Swoboda. Na podzim následujícího roku uspořádal spolu s městskou radou velké oslavy 500. výročí vysvěcení kolínského chrámu a na to navazující stejné výročí smrti císaře Karla IV. 25. 12. 1878 se na půdě děkanství sešla schůze významných osobností, které děkan Swoboda svolal, aby se poradili na důkladné a komplexní obnově chrámu. Byl zde konstatován velmi špatný stav zejména chóru a jeho opěrného systému, zmíněna též chybějící kružba jižního okna vysokého chóru. Na závěr bylo usneseno ustanovit „Jednotu pro opravu chrámu sv. Bartoloměje“, jejíž stanovy vypracoval JUDr. Antonín Cívín, který je také předložil 21.1.1879 městské radě. Knížecí arcibiskupská konzistoř stanovy jednoty nakonec schválila 1. 10. 1879.

Roku 1881 konečně vlastní práce na velké rekonstrukci začaly. Vypracováním projektu byl v únoru 1881 opět pověřen Josef Mocker. Začalo se s opěrným systémem, od severní strany chóru, v září 1881. Při sakristii proti děkanství bylo postaveno lešení a po důkladném oměření byly ještě téhož roku sneseny první dva opěráky až po chrliče. Po zhotovení detailních plánů přikročeno ku zhotovení jejich replik, práce byly na Mockerovo doporučení svěřeny kamenickému mistru Josefu Uzlovi z Prahy.

Potůček uvádí, že pískovec staré stavby pocházel z okolí Štítarského a Mezolez. Původní fiály prý byly úplně zvětralé a opršelé, hozen-li kus starého kamene do vody, po nedlouhém čase bylo jej možno rozmělnit na písek. Lepší kusy byly brány na nejozdobnější součásti, a proto prý byly v o něco lepším stavu. Malta byla velmi kvalitní. Dle pamětníků byli prý na fiálách vytesáni fantastičtí ptáci, tito ovšem časem a vlivem povětrnosti a požárů zanikli – přesto při bourání byly prý shledány stopy jejich osazení. Spoje byly zality olovem, byly prý nalezeny i bukové čepy.

První opěrák byl dokončen do léta 1882 a počátkem srpna t.r. bylo započato s pracemi na druhém. Téhož roku je Josefu Mockerovi za plány vyplaceno 1000 zl. Na prvních čtyřech opěracích byl užíván hořícký pískovec, který se však prý ukázal být příliš tvrdý, takže na další již byl používán pískovec z Vojic u Hořic, který se snáze opracovává. Tři chrliče bylo možno zhotovit jako úplné kopie (bohužel není specifikováno které) ostatní byly již opadány. Dochované křížové kytky a kraby byly přesně kopírovány, na což prý bedlivě dohlížel ředitel cukrovaru p. Alois Kroutil, který byl znám jako velký znalec stavitelských slohů a starožitností vůbec.

Dle dochovaných účtů byl postup prací takovýto:

1882 – arch. Mockerovi za plány 1000 zl, za 1., 2., 3. a 4. pilíř 4625 zl

1883 – okno v presbyteriu, 5. a 6. pilíř, opěrací oblouky – 3954 zl 38 kr

1884 – za dohled arch. Mockerovi 668 zl, fiály, opěrací oblouky, opravy pilířů a jiná vydání – 7261 zl 82 kr

1885 – za opravu pilířů a jiné práce - 1236 zl 47 kr

1887 – budování lešení na schodiště 9 zl 75 kr.

Roku 1889 byl východní portálek severní stěny trojlodí nahrazen novým. Původní byl dle popisu z roku 1860 (K.V. Zap) „... ještě románský, s půlkruhovou archivoltou a hlubokým ostěním. Má po jednom polosloupku po každé straně, výzdoba jejich hlavic, jakož i tympanonu je k nepoznání otlučena.“ Nedochovalo se bohužel žádné vyobrazení tohoto portálu. Nový portál na jeho místě je zcela odlišný, hrotitý, profilovaný oblouky, s dvojicí vložených sloupků po každé straně.

V prosinci 1889 zemřel děkan Jan Swoboda. Po jeho smrti se rekonstrukce chrámu na nějaký čas zastavila, zřejmě i kvůli nedostatku finančních prostředků. Alespoň z první poloviny devadesátých let 19. století žádné zprávy o pokračování v práci nemáme. Až 24. července 1896 se dle Potůčkovy kroniky opět sešlo několik členů Výboru pro opravu chrámu. Jednáno bylo „... o nové skružení a pilíře okna kaple sv. Kříže, na jejíž opravu nejmenovaný dobrodinec daroval 300 K“. Z týchž prostředků měl být opraven i oltář v kapli.

Další schůze se konala 16. září t.r. Opět jednáno o nahrazení zchátralé „konstrukce okenní“ v kapli sv. Kříže a sv. Barbory novou. Zasklení okna uvolil se provést na svůj náklad Alois Bureš, stavitel a náměstek starosty Královských Vinohrad. Nové „sloupení a skružení“ bylo v této kapli osazeno před velikonoci 1897 a provedeno „od mistrů pražských“. Kamenické práce opět řídil mistr Uzel, kapli vymaloval malíř Vysekal z Kutné Hory. Na nové kružbě zároveň pracovali kameníci „ve vedlejším okně ku straně jižní“.

V červenci 1898 zaslal architekt Mocker Výboru plány a rozpočty na opravu celého chrámu. Tyto byly obratem odeslány c.a k. ministerstvu osvěty a vyučování za účelem dosažení podpory, nutné k provedení těchto prací. A ještě než bylo zdoluhavé jednání na ministerstvu ukončeno, umírá arch. Josef Mocker v Praze dne 16. ledna 1899.

V lednu roku 1900 konečně obdrželo město Kolín vyjádření od c. a k. okresního hejtmanství ve věci žádosti o podporu. Zní takto (zkráceně):

C. a K. okresní hejtmanství v Kolíně 21.1. 1900.

Purkmistrovskému co patronátnímu úřadu v Kolíně.

*Na základě usnesení c. a k. místodržitelství ze dne 12. 1. 1900 č. 4003 sdělují purkm. co patronátnímu úřadu že c. a k. ministerstvo osvěty a vyučování usnesením ze dne 30. 12. 1899 č. 28. 575 s ohledem na vyjádření oddělení pro vysoké stavby, jakož i na vyjádření centrální komise pro umělecké a historické památky schválilo provedení restaurování kostela sv. Bartoloměje v Kolíně na základě nových stavitelem Mockerem vypracovaných v okrouhlém nákladu v obnosu **127.000** zl. a prohlásilo zároveň, že jest srozuměno se změnou znalci navrženou tohoto restaurování ohledně provedení gallerie s fialami a podržení ploché krytby chorových kapliček dle plánu z roku 1881. (...)*

Dle zprávy purkm. úřadu ze dne 30. července 1898 č. 3548 zemský výbor pro král. České se uvolil 30.000 zl. k tomuto restaurování přispěti, měl by se ještě jednou na zemský výbor s prosbou obrátiti, aby zajištěnou zemskou subvenci s ohledem na rozšířený stavební program a tím vzešlý větší náklad zvýšiti.

C. a k. jest ochotno dotyčnou žádost vřele doporučiti. (...) Proti započetí restauračních prací počátkem stavební periody roku 1900 nestává pod tou podmínkou žádné závady, když tyto práce za přísného zřetele na prostředky po ruce jsoucí provedeny budou. (...)

Velká rekonstrukce 1904 - 1910

Financování rekonstrukce tedy bylo konečně zajištěno a mohlo se přistoupit k zahájení vlastních prací. Kvůli některým organizačním neshodám a také vážné nemoci děkana Růžičky se zahájení stavby poněkud oddálilo a započalo až v září roku 1904, kdy se začalo stavět lešení. Rekonstrukce trvala až do roku 1910 a a vedl jí dle pozměněných plánů zesnulého arch. Mockera zemský stavební rada Ludvík Lábler. Stavební dozor prováděl ing. Antonín Hlaváček, který také vedl dochovaný stavební deník (uložen v SOA Kolín) s množstvím kreseb a několika fotografiemi. Ze strany státu stavbu dozoroval c. a k. vrchní stavební rada Rudolf Vomáčka. Na stavbě se podíleli pražští a kolínští podnikatelé pod vedením stavitele J. Karabáčka , za stálého dohledu vídeňské Centrální komise.

Postup stavebních prací byl takovýto :

1904 – Září : odstrojeno vnitřní zařízení, pro menší bohoslužby upravena kaple v kostnici. Dvě již opravené kaple ochozu zašalovány prkny. Před západním průčelím kostela zřízena kamenická dílna. Po řádném zabezpečení stěn lodi se započalo se snášením opěrných pilířů. Odkryty základy lodi, přičemž bylo zjištěno že na severní straně spočívají na shnilé rulové skále v hloubce 0,5 m, na jižní v násypu hlubokém 2 m. Snesena předsíň při záp. portálku na severní straně lodi. Při snášení obrazů na zdi uvnitř kostela objevena dvojice nápisů o zahájení stavby chóru a jeho vysvěcení (viz výše).

Říjen : Podchycovány základy lodi na severní straně. Zjištěno statické narušení jižního schodiště na kůr, které bylo poté podepřeno. Zahájena byla stavba lešení ke štítu mezi hlavní lodí a chórem. Otloukána vnější omítka lodi a vysekáváno chatrné zdivo. Pokračováno se snášením opěrných pilířů.

Listopad : pokračováno ve snášení opěrných pilířů, vyzdívány základy pro nové. Zjištěny trhliny na západní straně severní věže, podchycovány její základy. Koncem měsíce práce kvůli mrazům přerušeny.

Prosinec : pracují kameníci, pokračováno s vyzdíváním nových opěrných pilířů. Poté práce opět kvůli mrazům přerušeny, pokračovaly pouze práce kamenické.

1905 – Leden : Kamenické práce.

Únor : kamenické práce, úklid a odvážení rumu z okolí stavby.

Březen : stavební sezóna zahájena 13.3. pokračováno ve stavbě opěrných pilířů a podchycování základů lodi, uvnitř kostela stavěno lešení ke snesení vítězného oblouku a štítu nad ním.

Duben : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů, rozebrány varhany a odvezeny do obecního dvora. Práce na podchycování základů, dokončeno lešení při štítu mezi lodí a chórem. Při stavbě nových opěrných pilířů provedena změna – byly provedeny ve větších rozměrech, odpovídajících novým pilířům na severní straně. Dokončeno lešení u obou věží pro osazení kleští.

Květen : pokračováno ve snášení starých opěráků a stavbě nových, vyzdívány a podchycovány základy obou věží. Stavěno bourací lešení u severního schodiště na kůr, pod kůrem nová interiérová omítka.

Červen : sneseno severní schodiště na kůr a do věže, zazděn vstup ze schodiště na půdu věže. Taktéž zazděny dveře ze schodiště na kůr. Stavěno lešení k sanktuariu v chóru. Vykopány základy nového severního schodiště, které se začalo stavět s použitím původního základu částečně z materiálu ze starého schodiště. Pokračováno ve stavbě nových opěráků.

Červenec : pokračováno ve stavbě severního schodiště, dosaženo úrovně portálku na kruchtě. Pokračovala stavba nových a snášení starých opěrných pilířů, stejně jako podchycování základů. Změna materiálu, místo kutnohorského se začal používat kvalitnější hořícký pískovec. Započaly přípravné práce na snesení štítu a dělicí zdi nad vítězným obloukem.

Srpen : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů. Započalo bourání cihelného štítu nad vítězným obloukem. Vítězný oblouk podepřen zevnitř kostela lešením, poté snesena celá štítová zeď a s ní i části podélných zdí při vysokém chóru až do výšky 2,3 m od korunní římsy vysokého chóru měřeno dolů. Snesena i přilehlá část valeného klenutí chóru. Při snášení obou podélných zdí vysokého chóru se přišlo na profilované ostění okna, které jakoby bylo založeno k pokračování přestavby kostela. Ve vybouraném materiálu se našly druhotně zazděné dva zbytky profilovaných žeber a kamenná ozdoba s květinovým motivem – tyto zbytky byly očištěny a uloženy.

Září : kopány základy nových opěrných pilířů a pokračováno v jejich stavbě. Dodán další materiál na stavbu severního schodiště. Dokončeno bourání štítu chóru a přitom zjištěno, že vůbec nebyl svázan s bočními zdmi vysokého chóru ani se štítovými zdmi nad bočními loděmi. Tyto poté taktéž sneseny. Osazován sokl na severní věži. Koncem měsíce vyzděny nové štíty nad bočními loděmi – z lomového zdiva na vápennou maltu. Započato vyklenování nového parabolického odlehčovacího pasu nad vítězným obloukem. Četné stížnosti na dodávky kamenických prací, které měly zpoždění.

Říjen : pokračováno ve stavbě opěrných pilířů a severního schodiště. Pokračovalo zdění odlehčujícího pasu nad vítězným obloukem, stavba ubouraných částí bočních zdí vysokého chóru.

Listopad : Dokončena stavba nových opěrných pilířů na severní straně kostela. Ukončeny zednické práce na severním schodišti, pokračováno ve stavbě částí bočních zdí chóru. Osazování kvádrů a ploten na obou štítech nad bočními loděmi. Dokončeno klenutí odlehčujícího pasu nad vítězným obloukem.

Prosinec : dokončováno zdění bočních zdí chóru, zdi urovnány kvůli prezimování. Pokračováno ve snášení staré štítové zdi v presbytáři, spočívající na kvádrovém vítězném oblouku. Vysekány a nově vyzděny patky pro nový odlehčující pas na vítězném oblouku. Koncem měsíce zdění přerušeno, úklidové práce, přípravy na bourání schodiště při jižní věži.

1906 – Leden : sneseno schodiště při jižní věži a započaty výkopy pro základy nového, jinak pouze kamenické práce.

Únor : betonování základů jižního schodiště, odstraňování přizdívky při soklu Kokovské kaple, výkopy pro podchycení jejích základů. Jinak pouze kamenické práce.

Březen : započato se zděním jižního schodiště, do zdiva zapracována většina kvádrů a schodnic ze schodiště původního. V interiéru kostela vyzdívána nová štítová zeď pod parabolickým odlehčujícím obloukem.

Duben : snášení střešní krytiny a krovu Kokovské kaple, obvodové zdivo kaple sneseno v celém obvodu o 40 cm. Nově obkládán sokl kaple. Probouráno zazděné okno nad kaplí do jižní boční lodi, socha zde postavená snesena. Pokračováno v demolici starých a stavbě nových opěráků na jižní straně lodi. Osazování schodnic na jižním schodišti. Dokončeno lešení pro osazování kvádrů na štít vysokého chóru. Sneseno 2.okno od západu na jižní straně vysokého chóru.

Květen : práce na Kokovské kapli, osazovány nové nárožní kvádry a nová korunní římsa. Na 2. oknu vysokého chóru osazen bankál a nová kružba, započato se snášením kružeb u 3. okna od záp. na jižní straně vysokého chóru. Pokračováno na zdění jižního schodiště, dosaženo rovnosti pod římsou.

Červen : dokončeno zdění západního štítu, započato s osazováním římsových kvádrů na štít (zjištěno že jsou hlubší než mají být a musely být ubírány). Vybourán zazděný vchod do chóru na jižní straně ochozu. Osazovány nové kružby ve třetím okně vysokého chóru, chatrné části levé fiály osekány a nahrazeny. Sneseny kružby 4. okna a připraveno osazování nových.

Červenec : dokončen štít vysokého chóru, probíhalo spárování. Snesena krytina a krovy nad vysokým chórem. Osazovány nové kružby 4. okna vysokého chóru, sneseny staré kružby v 5. okně. Snesena původní kvádrová profilovaná korunní římsa na vysokém chóru a započato s osazováním nové.

Srpen : dokončena nová korunní římsa na vysokém chóru, započato se stavbou nového krovu. Osazeny nové kružby v 5. okně, započato se snášením starých v okně 6. Práce na opěrných pilířích lodi, postaveno lešení k pasu v jižní boční lodi, který ponese štítovou zeď a je silně popraskaný. Na střechu vysokého chóru osazeny vikýře v počtu šesti kusů a nová sanktusová vížka s křížem.

Září : osazeny nové kružby v 6. okně vysokého chóru. Plechování vikýřů a nového štítu, dokončen nový krov nad Kokovskou kaplí. Sneseny staré kružby posledního 7. okna vysokého chóru a osazeny nové.

Říjen : zdění nejzápadnějšího pole klenby vysokého chóru a osazování žeber, oprava pilířů vysokého chóru na ochozu. Osazovány měděné okapy na střeše chóru.

Listopad : dokončení a omítnutí klenby vysokého chóru. osazena nová kružba v okně štítové zdi mezi jižní boční lodí a ochozem. Dokončováno jižní schodiště, stavěno lešení podél jižní strany ochozu, z něž by se dala měřit okna v kaplích ochozu a osazovat nová korunní římsa na ochozu.

Prosinec : dokončena zděná helmice jižního schodiště, osazovány nové kružby v oknech lodi. Kamenické práce.

1907 – Leden : mrazy pouze kamenické práce.

Únor : totéž.

Březen : totéž, seškrabávání vnitřních omítek.

Duben : škrabání a čištění žeber klenby hlavní lodi, vybourány chatrné části, v severní lodi nadzvednuto jedno žebro v délce dvou metrů a ve spárách zalito olovem. Při vítězném oblouku zjištěno, že klenba je velmi poškozena, proto vyzdívky a opravy. Omítání štítu presbyteria.

Květen : kamenické práce na chrličích a zábradlí a kružbách pro ochoz. Dokončeny práce na klenbě vysokého chóru. Snesena krytina a krovy z lodi, stržena stará korunní římsa a koruna zdíva ubourána po celém obvodu o 15cm a znovu vyzděna.

Červen : osazení nové korunní římsy nad bočními zdmi trojlodí. Stavba nové vazby krovu nad trojlodím. Krov olaťován a osazeny vikýře. Snesena korunní římsa na ochozu v jižní části mezi lodí a schodištěm, osazena nová i s galerií. Zahájeno snášení téže římsy a osazování nové dále k východu. Oprava, překládání a pokládání nových ploten na střeše ochozu. Kamenické práce na novém severním portálu.

Červenec : pokračováno ve snášení římsy ochozu osazování nové, kamenické práce na římsách a galeriích. Pokryta střecha nad trojlodím. Započato se snášením kružeb z oken ochozu – od jihu, pokračováno směrem východu proti směru hodinových ručiček.

Srpen : pokračováno ve výměnách kružeb oken ochozu, zároveň spárovány boční zdi kostela. V interiéru opravy omítek, přičemž se v chóru přišlo na zbytky

starých maleb (torza postav a konsekrační kříže). Nově spárováno kvádrové zdivo ochozu.

Září : osazování nové římsy na ochozu, navezeny hotové části galerie a započato s jejich osazováním. Stejně pokračováno ve výměnách okenních kružeb v ochozu a nově i v lodi. V interiéru práce na omítkách v ochozu a čištění žeber klenby, z nichž některá shledána tak spálená ohněm, že jejich výměna bude nutná.

Říjen : pokračováno v osazování galerie, která dokončena osazením krycích říms. Vyměňovány další kružby oken v ochozu i lodi. Opravy kleneb v ochozu, vysekávání ohněm poničených žeber a jejich nahrazování novými. V severním ochozu bylo nutno část chatrné klenby snést a znovu cihlami vyklenout. Dokončena oprava fiál vysokého chóru.

Listopad : práce na kružbách oken v hlavní lodi. Opravy jižního pilíře vítězného oblouku. Začalo se stavět lešení při západních věžích a na průčelní zdi ke kruhovému oknu. Opravy ohněm poškozených pilířů při hlavním oltáři.

Prosinec : pokračovaly opravy pilířů v chóru, v jižní věži vybourána nejhořejší zazděná okna. Osazování nových kružeb v oknech ochozu. Vyvážení rumu, úklidové a kamenické práce.

1908 – Leden : mrazy, kamenické práce.

Únor – dokončena oprava, čištění a spárování pilířů v chóru, pokračováno v osazování kružeb. Čištění hlavic a říms.

Březen – sneseno lešení v chóru a postaveno po celé délce lodi. Osazena nová kružba okna v depozitáři. Spárovány vnější zdi sakristie, snesena okna a připraveno osazení nových. Stavěno lešení u západního štítu.

Duben – osazen severní větší portál. Čištění hlavic a pilířů v hlavní lodi. Opravy omítek, práce na převázání trhliny v severní boční lodi.

Květen – výměna některých chatrných klenebních žeber v lodi, vyměňován ohněm vážně poničený pas nad středním polem kruchty. Dokončeno osazování oken v lodi a kaplích ochozu. Převazování trhlín v severní věži, snášení břidlicové krytiny na jižní věži.

Červen – pokračováno v čištění zdiva v hlavní lodi, výměna poškozených kvádrů. Osazována soklová římsa na severní stěně hlavní lodi, spárování a opravy vnějšího lomového zdiva. Čištění a oprava klenby v Kokovské kapli. Na jižní věži sneseny štítky a rozebrán krov.

Červenec – čištění kvádrového zdiva v lodi a nově i v sakristii, kde pačokováno pražským vápnem. Pokračováno v opravách klenby trojlodí, některá opuková žebra musela být sejmuta a znovu osazena. Osazovány kvádry soklu na jižní straně lodi. Započato se snášením krovu severní věže. Zahájeno osazování korunní římsy a chrličů na jižní věži, které dokončeno a započato se stavbou štítků.

Srpen – zdivo vrchní etáže jižní věže očištěno od omítky a pod chrličí osazeny nové přípory. Na severní věži snesena ze tří polí stará římsa, osazen jeden chrlič a několik římsových kvádrů. Dokončeno kruhové okno v západním štítu. Na jižní věži pokračováno s osazováním přípor pod chrličí, stavěn nový krov. Na severní věži dokončeno osazování korunní římsy a započaty přípravy pro výměnu krovu.

Září – na severní věži započato s vyzdíváním štítů a výměnou chatrných přípor. Dokončena vazba krovu jižní věže. Kamenické práce na oknech a kružbách jižní věže. Dokončena stavba štítů na obou věžích. Převazování dalších trhlín v severní věži.

Říjen – vyspárovány štíty na věžích, pokračováno v kamenických pracích na oknech obou věží. Započaty zde také pokrývačské práce, používán měděný plech. Práce na omítkách uvnitř kostela, v chóru odstraněna část dlažby, aby se zjistilo jak hluboko je položena klenba hrobky.

Listopad – spárování zdiva jižní věže, osazovány nové kružby oken a bankály. Převazování trhlín v jižní věži. Opravné práce v interiérech, čištění hlavic a spárování zdiva.

Prosinec – opravy trhlín na kruchtě – při odstranění omítek pod kruchtou zjištěno, že kvádrové pasy a klenební žebra jsou tak těžce poškozeny ohněm, že bude klenby kruchtly nutno z velké části strhnout a znovu vyzdít.

1909 – Leden : silné mrazy, opravy pilířů pod a na kruchtě.

Únor – pokračováno v opravách pilířů pod kruchtou, kamenické práce na římsách a hlavicích v lodi.

Březen – přezdívány klenby pod kruchtou a osazována nová žebra. Přizvaná komise konstatovala, že stav západního travé lodi s kruchtou je natolik špatný – zdivo bylo označeno jako požárem úplně rozdrcené – že bude nutno kruchtly téměř vcelku znovu postavit, což výrazně naruší původní rozpočet stavby.

Duben – opravy a vyzdívání pilířů a kleneb kruchtly. Firma Kryšpín z Prahy začala se zasklíváním figurálních oken.

Květen – vyzdívání pasů nad kruchtou, pokračováno v opravách oken a přípor obou věží.

Červen – pokračováno ve zdění pasů a kleneb kruchtly, práce na oknech, římsách a příporách věží. Dokončovány vnitřní omítky věží. Započato s dlážděním hlavní lodi – žulovými plotnami na vápennou maltu.

Červenec – pokračovaly práce na klenbách, pilířích a pasech kruchtly. Odbourány přizděné postranice k pilířům za hlavním oltářem, pilíře oškrabovány a čištěny. Na severní věži vysekána stará kordonová římsa a nahrazena novou. Vytrhána stará dlažba kostela, dvě odkryté hrobky zakresleny a poté zazděny.

Srpen – pokračováno v pracích na kruchtě, osazovány nové přípory a kružby na obou věžích. Práce na západním průčelí a štítu. Pracováno na kladení žulové dlažby v lodi i v chóru.

Září – pracuje se zejména na štítu, pokládána plotnová římsa. Dokončovány práce na opravách říms, přípor a kružeb věží. Pokračováno v kladení dlažby v lodi i v chóru. Klempířské práce na obou věžích a na štítu.

Říjen – v okně ve štítu vyměněny střední sloupek a bankál. Dokončeny klenby pod i nad kruchtou a prováděny omítky. Opravy dvou zbývajících pilířů v presbytáři, kladení žulové dlažby v lodi. Nově položena krytba zešikmeného rohu jižní věže.

Listopad – osazena nová kružba okna severního okna krucht. Dokončeno i kruhové okno v západním štítu. Spárováno zdivo obou věží a západního štítu. Dokončeno pokládání plynovodu v kostele. Dokončeny opravy pilířů v presbytáři, žulová dlažba v hlavní lodi dokončena.

Prosinec – osazeny přípory pilíře s kazatelnou. Před kladením dlažby v presbytáři upravena výška dlažby presbytáře – dříve ji od ochozu dělilo pět schodů, nyní jen tři. Započato s kladením dlažby a vyzdíváním základů nového hlavního oltáře. Kameníci pracovali na novém zábradlí pro krucht.

1910 – Leden : kladení nové dlažby v ochozu, truhlářské práce.

Únor – dlažba presbytáře, osazování lavic v hlavní lodi.

Březen – štukování omítek v lodi, osazování zábradlí na kruchtě. Snížení klenby hrobky pod dlažbou ochozu u sakristie, která byla pro novou dlažbu příliš vysoká.

Duben – oprava zábradlí v presbytáři mezi pilíři ochozu. Osazování kamenného soklu západní fasády. Dokončování osazení soklů na vnějších fasádách, spárování zdiva jižní věže. Stavba lešení k opravě sanktuária.

Květen – dokončována dlažba chóru, dokončena oprava kamenného zábradlí mezi pilíři ochozu. Zaskleno kruhové okno západního průčelí. Zahájeno snášení sanktuária. Kladení prkenné podlahy v chóru. Spárování zdiva vysokého chóru.

Červen – oprava sanktuária, osazování starých náhrobků. Dlážďeny kaple ochozu a Kokovská kaple.

Červenec – pokračuje oprava sanktuária, osazování schodů severního portálu. Zhotovení a osazení konzol pod přípory na pilířích vítězného oblouku. Oprava starých oltářů.

Srpen – dokončovací práce, opravy sanktuária, skládání hlavního oltáře dovezeného ze Dvora Králové v částech.

Dokončovací práce – hlavně oprava sanktuária – probíhaly až do ledna 1911. Mezitím byl chrám 2. října 1910 znovu slavnostně vysvěcen za účasti světícího biskupa Msgr. Františka Brusáka.

Tím byla největší rekonstrukce v dějinách chrámu dokončena. Bylo upuštěno od původně plánované rekonstrukce západního průčelí a nebyly také realizovány Mockerovy plány na zpřístupnění jižního parkánu a prolomení přilehlé hradební zdi tímto směrem. Před první světovou válkou – v roce 1912 – byla ještě provedena úprava zvonice, odstranění jejích omítek a vyspárování zdiva.

1914 - současnost

První světová válka všechny práce zastavila a takáž ve 30. letech se přikročilo k rekonstrukci barokní kostnice.

Koncem 2. světové války chrámu opět hrozila zkáza. 15. 3. 1945 letecká puma jen těsně minula severní stěnu chóru a zničila část budovy děkanství. Tlaková vlna a střepiny těžce staticky poškodily opěrný systém chóru, vysypala se všechna okna na severní straně a některá i na jižní. Poškozena byla i střecha chóru. okna byla ještě v téže roce provizorně zasklena a opěrný systém pak až v letech 1963 – 67.

V roce 1960 byla otevřena hrobka před hlavním oltářem, v rámci připravovaného archeologického průzkumu. Ten byl zahájen roku 1965 a jeho osud

je zmíněn v úvodu této kapitoly. Hrobka byla vyčištěna, dřevěné malované rakve zde nalezené částečně zrestaurovány a znovu zde uloženy.

Roku 1965 byla původní prejzová krytina na obou západních věžích nahrazena měděným plechem.

Roku 1977 byly obnoveny nedokončené rekonstrukční práce na opěrném systému chóru a trvaly s přestávkami až do konce 80. let. Zatím poslední fáze oprav pak byla zahájena v roce 2000 a v jejím rámci byly zatím opraveny pláště obou západních věží, jejich střechy a znovu vybudovány jejich konstrukce pater. Práce v současné době stále pokračují.

7. UMĚLECKOHISTORICKÉ HODNOCENÍ

Pokusíme li se o uměleckohistorické zhodnocení tak významné stavby, jakou je chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem, musíme si na samém počátku uvědomit, že je nutné jej rozčlenit do nejméně tří různých pohledů, které se až v samém závěru spojí v jeden celek. Tyto pohledy nám zároveň vyjadřují hlavní fáze vývoje stavby, a to takto :

- 1) fáze raně gotická, tj. dnešní trojlodí se západním dvojvěžím
- 2) fáze vrcholně gotická, tj. dnešní chór
- 3) fáze z přelomu 19. a 20. století – celková úprava chrámu do dnešní podoby

K těmto třem je pak nezbytné připojit pohled čtvrtý, který hodnotí stavbu jako harmonický celek, soulad (případně nesoulad) tří výše uvedených fází.

- 1) Charakterizovat raně gotické halové trojlodí chrámu jakožto jednu ucelenou fázi není právě snadné. Z jeho stavebního vývoje je zjevné, že tato stavba vznikala poměrně velmi dlouho, nejspíše od 60. let 13. století (obvodové stěny a pilíře v trojlodí) až do počátku století 14., nejspíše až do jeho 2. desetiletí (dokončení věží). Celkově pro tuto architekturu nalezneme jen stěží v měšťanském prostředí této doby obdobu, vychází zcela jednoznačně ze saských vzorů (Merseburg, Naumburg) a huť, která kolínské trojlodí stavěla, zřejmě také přišla z této oblasti. Stavba vyniká jak svým skutečně velkorysým pojetím, tak kvalitou zpracování kamenických detailů a bohatostí výzdoby hlavic pilířů i přípor. Bohatou výzdobou vynikala také dvojice vstupních portálů, z nichž je dnes dochován v torze in situ pouze západní: severní portál, také značně poškozený, byl roku 1906 nahrazen volnou kopií a torzo originálu uloženo v Lapidáriu Národního muzea v Praze.

K zaklenutí trojlodí došlo až po určité stavební pauze, což je dosud zjevné. Jednotlivá klenební pole jsou poněkud nepravidelně provedena, klenební výběhy nedosedají přesně na připravené konzoly a rovněž kamenická práce již nemá onu výše popsanou kvalitu. Klenby byly navíc těžce poškozeny při

požárech v letech 1349 a 1796, takže jejich dnešní stav pochází do značné míry z rekonstrukce v letech 1904 – 1911.

Naprosto ojedinělým prvkem v českém prostředí je však zcela jednoznačně západní dvojvěží. Dvojice vysokých štíhlých oktogonálních věží bohatě vyzdobených nárožními sloupky, profilovanými kordonovými římsami a chrličí je také prvkem jednoznačně příšlým z dolnosaské oblasti, u nás již další obdobné následovníky nenalezl a zůstává dosud jednou z nejcharakterističtějších dominant města Kolína.

Dosud nerozřešenou otázkou je podoba původního závěru chrámu – J. Kuthan usuzuje, že mohl být podobný trojdílnému polygonu u kostela sv. Štěpána v blízké Kouřimi. E. Bachmann zase upozornil na obdobu této dispozice v chrámu sv. Urbana ve francouzském Troyes, jehož východní část pochází z let 1262 – 1266. Archeologický průzkum z roku 1965 na tuto otázku jednoznačnou odpověď nedal, jeho originál je dnes navíc nedostupný: z dochovaných torz klenebních výběhů je možno pouze usuzovat na trojdílný závěr (což je logické, vzhledem k trojlodí) s dvojicí nižších bočních prostor a středním chórem ve výši lodi. Z písemných pramenů víme, že pod chórem byla krypta s oltáři – její existenci navíc dokládá portálek, datovaný nápisem do konce 13 století, nalezený roku 1910 v hrobce pod dnešním chórem. Víc o její podobě ovšem nevíme a její celková podoba, stejně jako podoba závěru chrámu, zůstává dnes pouze předmětem více či méně věrohodných spekulací. Celkově je možno k raně gotické podobě kolínského chrámu říci, že velmi výrazně převyšoval soudobé stavby, dochované ve srovnatelném prostředí. Jeho skutečně velkorysé pojetí a kvalita provedení je ve své době u nás dosti vyjimečné a plně odpovídá významu, jaký tehdy královské město Kolín mělo.

- 2) Význam raně gotické fáze výstavby chrámu ještě převýšila fáze vrcholně gotická, již datujeme počínaje rokem 1360. Jde o dnešní vysoký chór, navazující na raně gotické halové trojlodí, které mělo být s největší pravděpodobností stejně jako původní závěr zbořeno a nahrazeno novostavbou (zřejmě s výjimkou západního dvojvěží).

Novostavbu zahájil v lednu 1360 pod přímou císařskou patronací stavitel pražského dómu Petr Parléř ze Švábského Gmündu: již to, že stavba byla

svěřena hlavnímu dvornímu staviteli, svědčí o mimořádném významu, přiřádanému Kolínu samotným císařem.

Půdorysné schéma nového chrámu nemá v „parléřovských“ realizacích přímého předchůdce a je samo o sobě jedinečným unikátem. Užití mohutných trojúhelníkových „pilířů“ jakožto výplní stěny ochozu mezi chórovými kaplemi zanechává na vnějším obvodu stavby stopu ve formě „prázdných“ úseků stěny, které Parlér úmyslně ponechává nezdobené – zcela mimořádně se tím podtrhuje funkce ochozu jako jakéhosi „soklu“, na nějž nasedá odlehčeně působící vysoký chór se subtilně působícím opěrným systémem.

Také v řešení vnitřního prostoru je parlérův kolínský chrám v mnohém ojedinělý. Je zde velmi zřetelná inspirace jinými proslulými stavbami parléřovského okruhu¹⁰, ani jednu z nich však přímo nenapodobuje; originální je například užití osového pilíře chóru, které svůj jediný vzor nachází v chóru freiburského münsteru, zde je však osový pilíř užit v ochozu kaplí. Za zmínku stojí také užití systému trojdílných kleneb v závěru ochozu, který Erich Bachmann¹¹ klade do přímé souvislosti s klenbou jižní předsíně Svatovítského dómu v Praze. Podoba je zde skutečně nápadná, celek je pouze zrcadlově otočen a doplněn o dvojici postranních polí, která jsou sem jakoby „přesunuta“ z čela klenby. Neobyčejně je zde kvalitní i technické provedení stavby, zejména co se týče kamenické práce – ta je skutečně téměř dokonalá, sesazení přípor a složitých výběhů s klenbou nevykazuje žádné viditelné nedostatky či posuny – celek působí velmi harmonicky a svědčí o skutečně mistrovské ruce tvůrce. Vysokou kvalitou sochařsko – kamenické práce se vyznačují všechny kamenické prvky exteriéru i interiéru chóru – nad jiné pak vyniká kamenná „koruna“ na vrcholu schodiště na ochoz (dnes přesná kopie od Josefa Mockera z 80. let 19. století) a následně také věžové pastoforium v chóru se zbytky vysoce kvalitní sochařské výzdoby (také ono nahrazeno z velké části přesnou kopií v letech 1909 – 11).

---

¹⁰ Chór münsteru ve Freiburgu im Breisgau nebo kostel sv. Kříže ve Švábském Gmündu

¹¹ Erich BACHMANN: Zu einer Analyse des Prager Veitsdoms. In: Beiträge zur Geschichte der Kunst im Sudeten- und Karpathenraum, Band 2. Brünn 1939

3) Třetí významnou fází je rozsáhlá rekonstrukce chrámu, která probíhala s přestávkami v letech 1881 – 1911. Původní projekt rekonstrukce vypracovaný Josefem Mockerem¹², byl realizován pouze zčásti; do jeho smrti roku 1899 byla z finančních důvodů dokončena pouze rekonstrukce opěrného systému, kružeb v ochozu a doplněna chybějící kružba jižního okna vysokého chóru. Architekt Ludvík Lábler, který po Mockerově smrti zahájil roku 1904 další etapu rekonstrukce, jeho plány pozměnil a zjednodušil – nerealizoval například Mockerem navrhované zvýšení vítězného oblouku a tím pádem i východního segmentu střední klenby transeptu, čtyřdílná příčně obdélná klenební pole v místech styku bočních lodí a chóru, vnitřní schodiště do patra krucht nebo stanové střechy na ploše vnějšího ochozu. Jinak byly Mockerem navržené práce přísně a přesně provedeny – nové střechy západních věží se štítky, nový západní štít chóru s přilehlou částí klenebního pole, střechy s vikýři a sanktusníkem, kružbová balustráda s chrličí na obvodu vnějšího ochozu, odstranění omítek z lodi a věží. Láblerovým přínosem je dvojice nových schodišť na kruchtě a do věží. Rekonstrukce byla poměrně razantní a z pohledu památkářského až necitlivá – všechny okenní kružby byly strženy a nahrazeny kopiemi, interiéry byly oškrábány a očištěny od původních omítek a nátěrů. Z velké části byla přezděna krucht, znovu podezděny základy trojlodí a nově provedeny všechny korunní římsy. Rekonstrukce se již rok před svým dokončením dočkala velmi tvrdého odsudku z pera Zdeňka Wirtha¹³. Podobně přísně byla hodnocena i v pozdějších letech. Dnes bychom asi také postupovali jinak – nepřijatelné by asi bylo odstraňování původních omítek a nátěrů, stejně jako systematické nahrazování kamenických článků kopiemi, jakož i další zásahy – na druhé straně ovšem víme, zejména po prostudování dochovaných stavebních deníků, že chrám byl skutečně ve velmi špatném stavebním stavu, způsobeném jak následky ničivého požáru roku 1796, tak celkově nekvalitním podložím stavby, že tato rekonstrukce, jakkoli rozporupně provedená, pravděpodobně zachovala jeho podstatu budoucím generacím. Z tohoto pohledu také dnes můžeme rekonstrukci posuzovat – jako dobový

---

¹² Část této plánové dokumentace je dochována v Archivu Pražského hradu; viz kap. 12.

¹³ Zdeněk Wirth: Restaurací zkažený chrám sv. Bartoloměje v Kolíně, Věstník Klubu Za starou Prahu, 1910.

projev snahy o povznesení a celkové zkrášlení velmi zchátralé památky. Tato fáze se dnes již s chrámem plně sžila a tvoří tak nedílnou součást jeho složitých stavebních dějin.

8. HODNOTNÉ DETAILY A JEJICH SOUBORY

Konstrukce

Hned na úvod této části kapitoly je nutno konstatovat, že pokud se hodnoty konstrukcí týče, v budově chrámu sv. Bartoloměje se žádné vyložení nehodnotné nenacházejí. Můžeme tedy za hodnotné konstrukce tvořící podstatu objektu – vertikální i horizontální – považovat tyto:

- Veškeré obvodové zdivo kostela včetně všech vnitřních příček a schodišť, pocházející ze všech stavebních etap a zásahů od 13. do 20. století. Zdivo je buďto lomové, kvádrové nebo cihlové.
- Všechny klenby v prostorách kostela včetně všech vysprávek a doplňků ze všech zmíněných stavebních etap. Zdivo kleneb je buďto lomové nebo cihlové; není vyloučeno že se materiály někde mísí.

Konstrukce hodnotné:

- Jde zejména o všechny konstrukce dřevěné, pocházející takřka výhradně z časového rozmezí 1904 – současnost. Jsou to krovy trojlodí, chóru se sanktusníkem a obou věží, patra se schodišti v patrech věží, konstrukce varhan.
- Kovové konstrukce – jde o schodiště s drobnou pavláčkou vedoucí z krovu nad trojlodím ke dvířkům ve štítu nad chórem.

Konstrukce částečně nebo dokonce zásadně rušivé se v prostorách chrámu nenacházejí. Rovněž tak není možné uvést žádné konstrukce navržené k obnově.

Detaily a soubory detailů

Je jich značné množství a proto bude nejjednodušší je rozdělit do skupin podle materiálu, z něhož jsou zhotoveny.

- **Kamenné** – těch je zřejmě nejvíc. Pocházejí z nejširšího časového rozmezí 13. – 20. století. Je tedy nutno je rozdělit na tyto podskupiny :

- **Portály** – hlavní západní portál se zbytky sochařské výzdoby, oba portály na severní straně lodi, portál na jižní straně chóru vedoucí na býv.hřbitov, portály obou schodišťových věžic, portál ze Svatojanské kaple ke schodišti na vnější ochoz, portál do sakristie, portál ze sakristie ke schodišti do pokladnice, zbytek zazděného portálu z podkruchtí na původní schodiště na kruchtě.

- **Okna včetně kružeb** – rozsáhlý soubor oken nejrůznějších tvarů, profilací a stářích, prakticky ve všech prostorách chrámu. Dochované kružby pocházejí vesměs z doby rekonstrukce v letech 1904 – 1910, kdy byly zhotoveny jako více či méně přesné kopie kružeb původních.

- **Kamenická a sochařská výzdoba exteriéru** – velmi rozsáhlý a různorodý soubor tvořený těmito položkami : římsy – soklové, parapetní, kordonové (na věžích) korunní, na stříškách a stupních opěráků; sloupky s talířovitými hlavicemi na nárožích pater věží; křížové kytky na štítících věží; kříž na vrcholu záp. štítu; opěráčky na vnějších hranách ochozu a vysokého chóru; chrliče na korunních římsách věží, na korunní římsě ochozu a na opěrácích vysokého chóru; kámen s rytinou ciferníku slunečních hodin ve stěně schodišťové věžice na jižní straně ochozu; kružbové balustrády nad korunní římsou ochozu; pavilonovitá nástavba s prolamovanou korunou nad jižním schodištěm na vnější ochoz; pilíře opěráků výzdobou a volnými opěrnými rameny; výzdoba západního štítu chóru s fiálami, křížovými kytkami a kraby; kamenické články nejasného tvaru druhotně použité ve zdivu nad 3 oknem od západu na jižní straně trojlodí.

- **Kamenická a sochařská výzdoba interiéru** – tento rozsáhlý soubor tvoří tyto položky : trojlodí a kruchta – detaily kleneb : soubor profilovaných žeber, klenebních pasů a svorníků, většinou středověké originály; v prostoru krucht z velké části nahrazeny poč. 20. století kopiemi nebo doplněny. Konzoly trojlodí – rozsáhlý soubor konzol několika typů : konzoly kleneb dělicích pasů obou pater krucht, koutové konzoly obou pater krucht; konzoly rohových přípor a dělicích pasů trojlodí; konzoly svazkových i jednoduchých přípor trojlodí; s výjimkou krucht jde opět většinou o středověké originály. Detaily výzdoby pilířů trojlodí (rohové a čelní sloupky včetně patek), celky přístěnných přípor včetně patek.

Druhotně použitý svorník v patce přípory jižní stěny. Hrotitý profilovaný sanktuář, druhotně vezděný do severní stěny ochozu. Náhrobní deska s „pletencovým“ křížem vezděná do jižní stěny trojlodí.

Kokovská kaple – okosený vítězný oblouk s kamenem nesoucím reliéf kříže (náhrobní deska?), soubor profilovaných klenebních žeber a konzol.

Prostor chóru – detaily kleneb ochozu i presbytáře – soubor profilovaných klenebních žeber a svorníků, dvojice velkých konzol (akantová a s maskou divého muže) v severním a jižním ochozu, rozsáhlý soubor drobných konzolek (s vegetabilními i antropomorfními motivy) v klenbách ochozu a bočních kaplí. Soubor svazkových přípor s patkami v ochozu, bočních kaplích a presbytáři; svazkové pilíře s arkádami mezi chórem a ochozem. Deska s nápisem o založení chóru zazděná ve stěně severního ochozu. Soubor čtyř obdélných sanktuářů s profilovaným ostěním v bočních kaplích. Ortogonální sanktuárium včetně sochařské výzdoby a podstavce. Hrotitý tympanon s vytesaným nápisem, volně uložený v ochozu.

Sakristie a pokladnice – detaily klenby sakristie – volná i přístěnná žebra, svorník, svazkové přípory s patkami. Profilovaná římsa navazující na parapety oken. Sanktuář s profilovaným ostěním, stejný jako sanktuáře v ochozových kaplích. Kropenka zazděná v severní stěně. Klenba pokladnice – klínová klenební žebra; obdélný výklenek s odstupněným ostěním v západní stěně pokladnice.

- **Dřevěné a kovové** – především soubor dveří kostela; dvoukřídlé barokní dveře západního portálu s kováním a zámkem; dveře západního ze severních portálů s gotickým kováním a zámkem; dvoukřídlé dveře východního ze severních portálů, neogotické s kováním; dveře vnějšího portálu jižního ochozu, neogotické s kováním; dvojice neogotických dveří s kováním v přízemí schodišťových věžic; dvojice neogotických dveří s kováním ze schodišť na kruchtě; dveře z ochozu do sakristie s gotickým kováním a zámkem; gotické okované dveře s původním zámkem ze sakristie na schodiště; okované dveře ze schodiště do pokladnice; neogotické dveře s kováním ze svatojanské kaple na schodiště; soubor dvířek s kováním a zámkem u sanktuářů – 3 kusy; dvojice okovaných dvířek schrán v ochozu. Kovová neogotická mřížová dvířka velkého sanktuária; kovaná renesanční mříž s dvířky v Řeznické kapli. Neogotická výzdoba sanktusníku a střešních vikýřů –

z měděného plechu; makovice na špicích vikýřů; kříže s makovicemi na špicích věží a na sanktusníku.

- **Ostatní** – soubor okenních vitrají od K. Klusáčka a F. Urbana z let 1904 – 11; vitraje severní a severovýchodní strany chrámu z let 1965 – 1981 (Výtvarná řemesla Praha).

9. ZÁVADY

Závady na budově chrámu sv. Bartoloměje jsou takřka výhradně rázu technologického, způsobené dlouholetým zanedbáváním údržby a často také nevhodně zvolenými technologickými postupy při předcházejících rekonstrukčních zásazích. Ty nejvýraznější závady jsou tyto:

- Podmáčení – celá stavba stojí na terénním zlomu, který probíhá její podélnou osou; v severní části tvoří podloží břidlicová skála, v jižní rozsáhlé vrstvy hlinitozemitých násypů. Ty způsobují vztlínání vlhkosti, takže zejména jižní část stavby je rozsáhle podmáčena.
- Zatékání – dlažba vnějšího ochozu není dostatečně odizolována, což způsobilo rozsáhlé zatékání do kleneb v oblasti chórového ochozu. Zde zatékání již téměř zničilo neogotickou výmalbu na klenbách kaplí ochozu i na jejich stěnách (obr. 194 – 195). Porušena je i klenba pokladnice (část omítky opadala).
- Statika – je poškozena kružba jižního okna vysokého chóru (č.7), došlo k vzájemnému protisměrnému posunu jednotlivých částí.
- Rozpad kamene – vlivem exhalací a následného znečištění ovzduší dochází k rozpadu některých částí kamenické výzdoby na exteriéru stavby, provedených z hořického pískovce, zejména na opěrácích chóru (obr. 85) nebo na jihozápadním portálu. V místech, kde byly středověké profilace doplněny novějšími vysprávkami, dochází k jejich vypadávání (obr. 93).
- Zasklení oken – vitraje z počátku 20. století, které se dochovaly v některých oknech ochozu, vysokého chóru i lodi, jsou většinou ve špatném stavu; části již vypadaly, části to bezprostředně hrozí. Místy jsou vypadané části nahrazeny provizorními vysprávkami (obr.102). Vážně je poškozena i vitraj v západním rozetovém okně lodi, kde schází celé rozsáhlé části (obr.132).
- Pokladnice – tato místnost je současné době takřka nevyužívána a je tou nejzdevastovanější prostorou chrámu. Její cihlová podlaha je

polorozpadlá, místnost je vyplněna skříněmi naplněnými zplesnivělými paramenty a bohoslužebnými knihami. Omítka klenby je poškozena zatékáním (viz výše). Do jižní stěny je zcela nevhodně zapuštěna elektrorozvodná skříň (obr.171 a 173).

- Okolí chrámu – po jižní straně chrámu na bývalém hřbitově a v prostoru děkanské zahrady na parkánech je naprosto nevhodně „uloženo“ značné množství velmi kvalitních kamenických a sochařských článků z budovy chrámu – hlavice přípor, klenební žebra, části kružeb, konzoly – které zde zarůstají vegetací a podléhají pomalé zkáze. Hromady tohoto „stavebního kamene“ spolu s různými zdevastovanými kůlnami a přístavky okolí chrámu a prostor děkanské zahrady také velmi znešvažují.

10. NÁMĚTY

Co se týče zpracovaného SHP, považují autoři za nutné jeho výstupy dále rozvíjet a navazovat na ně novými poznatky. V první řadě je naprosto nutné konečně pořídit přesné zaměření objektu, bez něj nemůže být vyhodnocení stavebního vývoje nikdy zcela přesné. Dále by bylo třeba pokusit se dohledat alespoň nějaké výstupy archeologického výzkumu Dr. Hejny z roku 1965, které jsou v současné době nedostupné a mohou výrazně přispět k objasnění počátků vývoje chrámu. Na své zpracování také stále čeká pozůstalost bratří Kamarytů, uložená v SOA Kolín, kde se mohou nacházet další cenné poznatky. V SOA Kolín je také uložena krabice se skleněnými velkoformátovými negativy, na nichž je chrám zachycen v podobě před velkou rekonstrukcí; většina negativů je bohužel rozbitá a kolínský archiv nedisponuje finančními prostředky na jejich nákladné restaurování.

Řada zajímavých materiálů by se mohla také nacházet v archivu býv. Centrální komise pro ochranu památek ve Vídni, je doloženo, že centrální komise rekonstrukci chrámu ve své době bedlivě sledovala.

Dále by bylo vhodné SHP rozšířit o odborné zpracování chrámového mobiliáře včetně zbytků nástěnných maleb. Samostatně budou muset být zpracována SHP objektů bezprostředně příslušících k areálu chrámu – zvonice, kostnice a budovy Staré školy s přilehlými městskými hradbami.

Bude nutné rozebrat hromady „stavebního kamene“ na bývalém hřbitově a na parkánech, vybrat a roztřídit kamenické a sochařské detaily pocházející z chrámu, pořídit jejich kvalitní dokumentaci a uložit je na vhodné místo. Zvláště rychle je třeba postupovat v případě velké „zvířecí“ konzoly a zbytků sanktuária, jejichž zkáza postupuje obzvláště rychle. Dle informací kolínských pamětníků se celá řada originálních prvků z výzdoby chrámu nacházela také v parku na Kmochově ostrově, kam byly odvezeny poč. 20 století a použity jako dekorace parkových zátiší. Je docela dobře možné že se v tomto parku někde zarostlé a zapadlé stále nacházejí, takže by bylo vhodné podniknout zde drobný „archeologický průzkum“.

Akutní je také potřeba opravy rozbitých oken, ať už obsahují vitrajové výplně nebo ne – zatéká jimi do interiéru chrámu. Bude třeba také spravit a odizolovat kamennou dlažbu na vnějším ochoze a zabránit tak dalšímu zatékání na klenby

vnitřního ochozu. Bude zřejmě nutné i provést izolaci základů stavby a zabránit tak vztlínání vlhkosti.

Je třeba opravit a vyčistit bývalou pokladnici, roztrdit a případně zrestaurovat zde uložená paramenta a knihy. Jinak vyřešit elektroinstalaci, možná i znovu otevřít zazděné okénko do ochozu. Zvážit možnost nového využití této místnosti.

V současné době probíhá, jak bylo zmíněno výše, důkladná rekonstrukce za odborného dohledu pracovníků ÚP-NPÚ. Proběhlo již náročné restaurování západního portálu, obou věží a západního průčelí. Na rok 2004 se chystá rekonstrukce vysokého chóru včetně okenních kružeb a opěrného systému.

Co se týče využití stavby je jednoznačné – vznikla jako hlavní farní kostel města Kolína a tomuto účelu dosud plně slouží. Bylo by tedy nesmyslné vůbec uvažovat o tom, že by budova mohla sloužit jinak.

11. SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Tzv. Tábořský prospekt z roku 1772
2. Pohled na Kolín od severu – kreslil r. 1800 J. Venuto dle obrazu J.J. Dietzlera z r. 1723 (Regionální muzeum Kolín).
3. Pohled na Kolín od jihovýchodu. F.B.Werner kolem r. 1750.
4. Chrám sv. Bartoloměje od severovýchodu. Kresba Vincence Morstadta z roku 1861.
- 4a. Výřez z indikační skici stabilního katastru z roku 1841.
5. Pohled na chór chrámu sv. Bartoloměje od jihu. Fotografoval Andreas Groll kolem 1856.
6. Podélný řez chrámem v pohledu k severu. K.L.Zap, Památky archeologické, 1860 (Dále PA 1860).
7. Půdorys chrámu. PA 1860.
8. Řez trojlodím v pohledu k východu. PA 1860.
9. Řez chórem v pohledu k východu. PA 1860.
10. Dopis Josefa Hlávky kolínské městské radě z 10.12. 1869, v němž odpovídá na dotazy ohledně zachování a rekonstrukce vyhořelé zvonice a severní věže; zároveň doporučuje k jejímu provedení arch. Josefa Mockera. SOA Kolín.
11. Druhá strana téhož dopisu.
12. Ukázka z Pamětí král.města Kolína od Františka Potůčka se zápisem o založení „Jednoty pro opravu chrámu sv. Bartoloměje“ 25.12. 1878 a o zahájení stavebních prací r. 1881. rkp. SOA Kolín.
13. Pohled na chrám sv.Bartoloměje od severu před restaurováním. Kresba Josefa Mockera asi ze 70. let 19. stol. Soupis památek v politickém okrese Kolínském, 1900 (dále Soup.1900).
14. Pohled na chrám od východu – návrh restaurování střechy chóru a balustrády ochozu. Asi Josef Mocker, nedat. Soup.1900.
15. Půdorys chrámu, úroveň přízemí. Asi Josef Mocker, nedat. Soup.1900.
16. Půdorys chrámu, v rovině vysokého chóru. Asi Josef Mocker, nedat. Soup. 1900.

17. Řez vysokým chórem v pohledu k západu před restaurováním. Soup. 1900.
18. Pilíř v chóru, pohled a řez. Soup. 1900.
19. Přípora mezi kaplemi ochozu, pohled a řez. Soup. 1900.
20. Pilíř trojlodí, pohled a řez. Soup. 1900.
21. Přípora trojlodí, pohled a řez. Soup. 1900.
22. Čtyři z hlavic přípor v trojlodí. Soup. 1900.
23. Sanktuárium, pohled a dva řezy, návrh restaurování. Asi Josef Mocker, nedat. Soup. 1900.
24. Dopis Josefa Mockera kolínské městské radě z 20.3. 1870, v němž sděluje že zasílá plány na rekonstrukci severní věže a zvonice a uděluje pokyny k realizaci. SOA Kolín.
25. Druhá strana téhož dopisu.
26. Ukázka jedné strany z Mockerova rozpočtu na rekonstrukci chrámu dat. 30.10. 1889. SOA Kolín.
27. Pohled na chrám od severozápadu, foto kol. 1890. SOA Kolín.
28. Pohled na západní průčelí chrámu se zvonicí, foto kol. 1890. SOA Kolín.
29. Chrám od jihovýchodu, foto kol. 1890. SOA Kolín.
30. Východní část severní fasády trojlodí, foto po 1890. SOA Kolín.
31. Trojlodí a sakristie od severovýchodu, foto z 90. let 19. stol. SOA Kolín.
32. Detail severozápadního nároží vysokého chóru, foto kol. 1900. SOA Kolín.
33. Pohled na chrám z náměstí, foto kol. 1900. SOA Kolín.
34. Pohled do presbyteria směrem k východu, foto kol. 1900. SOA Kolín.
35. Stavba nového západního štítu vysokého chóru, foto z r. 1906. SOA Kolín.
36. Západní průčelí chrámu po dokončení nového západního štítu chóru, foto z. r. 1907. SOA Kolín.
37. Západní průčelí chrámu z podhledu. (Foto M. Patrný 2002 – 2003, stejně jako všechny následující snímky, není-li uvedeno jinak.)
38. Pohled na východní závěr chrámu z děkanské zahrady.
39. Chór od severu.
40. Chór od severovýchodu.
41. Loď a chór od severozápadu.
42. Chór od jihu.
43. Navázání chóru na trojlodí od severu.

44. Východní část severní strany trojlodí.
45. Střední část severní strany trojlodí.
46. Opěráky severní strany trojlodí.
47. Portál z roku 1889 na severní straně trojlodí.
48. Západní část severní stěny trojlodí s portálem z roku 1906.
49. Portál z roku 1906 na severní straně lodi, foto M. Micka 2002.
50. Tympanon portálu z roku 1906.
51. Gotické kování dveří portálu z roku 1906.
52. Levé ostění portálu z roku 1906.
53. Hlavní západní portál, foto archiv NPÚ – ÚP.
54. Detail pravého ostění západního portálu.
55. Detail levého ostění západního portálu.
56. Jižní schodiště na kruchtě.
57. Východní část jižní strany lodi.
58. Okno jižního ochozu s portálem na býv. hřbitov.
59. Okno Svatováclavské kaple se schodištěm na ochoz.
60. Schodiště na ochoz se slunečními hodinami.
61. Detail slunečních hodin na schodišťové věžici.
62. Okno Svatojánské kaple.
63. Okno Šperlinkovské kaple.
64. Okno Řeznické kaple.
65. Okno Sladovnické kaple.
66. Okno kaple Pekařské a Mlynářské.
67. Severní průčelí sakristie a pokladnice.
68. Západní průčelí sakristie a pokladnice s propojovacím schodištěm.
69. Okno severního ochozu.
70. Detail římsy na opěráčcích ochozu.
71. Vnější plášť ochozu od severovýchodu.
72. Západní štít chóru.
73. Detail západního štítu chóru.
74. Průhled severními opěráky vysokého chóru k západu.
75. Týž průhled jižními opěráky.
76. Druhý opěrák severní strany.
77. Horní část opěráku s fiálou.

78. Patka 2. opěráku a dlažba vnějšího ochozu.
79. Detail výběhu opěrného ramene z pilíře opěráku.
80. Styk ramene opěráku se stěnou chóru napravo od okna 6.
81. Týž detail z podhledu.
82. Styk opěrných ramen ve východní ose vysokého chóru.
83. Letopočet 1945 na patce opěráku 8.
84. Opěrák 1. na severní straně.
85. Detail poškození kamene na opěráku 4.
86. Lucerna schodiště na ochoz.
87. Detail koruny lucerny.
88. Jiný detail koruny.
89. Klenba nad schodištěm uvnitř lucerny.
90. Detail výběhu klenby uvnitř lucerny.
91. Vrcholek schodiště uvnitř lucerny.
92. Detail typického ostění okna a parapetu vysokého chóru.
93. Detail poškození pravého ostění 6. okna.
94. Západní okraj severní stěny vysokého chóru.
95. Okno 1. vysokého chóru.
96. Okno 2. „
97. Okno 3. „
98. Okno 4. „
99. Východní osa vysokého chóru.
100. Okno 5. vysokého chóru.
101. Okno 6. „
102. Okno 7. „
103. Okno 8. „
104. Západní okraj jižní stěny vysokého chóru.
105. Pohled z vnějšího ochozu vysokého chóru ke Kokovské kapli a Staré škole.
106. Průhled střední lodí ke kruchtě
107. Průhled severní lodí k západu
108. Průhled jižní lodí k západu
109. 1.klenební pole střední lodi
110. 2. pole střední lodi

111. 3. pole střední lodi
112. Patka pilíře v lodi
113. Pilíř v lodi (3. po severní straně) s výběhy kleneb
114. Průhled střední lodí k východu
115. Hlavice pilířů trojlodí
116. Klenební pas mezi 3. polem a křížením jižní lodi
117. 1. pole jižní lodi v pohledu ke kruchtě
118. Severní stěna křížení
119. Severní výběh vítězného oblouku
120. Klenba severní lodi v prostoru křížení
121. Klenba jižní lodi v prostoru křížení
122. Hlavice 1. pilíře jižní strany v pohledu z kruchty
123. Hlavice 1. přípory jižní strany v pohledu z kruchty
124. Patka téže přípory s druhotně použitým svorníkem
125. Sled přípor jižní boční lodi v pohledu z kruchty
126. Pohled jižní boční lodí k východu z kruchty
127. Svorník 1. pole střední lodi – pohled z kruchty
128. Svorník 2. pole střední lodi – pohled z kruchty
129. Průhled severní boční lodí k východu z kruchty
130. Hlavice pilířů severní lodi – pohled z kruchty
131. Hlavice 1. pilíře severní strany v pohledu z kruchty
132. Rozetové okno s vitrají v západním průčelí – pohled z kruchty
133. Okno v severní stěně kruchty
134. Portál z kruchty na severní schodiště
135. Portál z kruchty na jižní schodiště
136. Jižní pilíř kruchty od jihu
137. Jižní pilíř kruchty od severu
138. Severní pilíř kruchty od jihu
139. Severní pilíř kruchty od severu
140. Hlavice severozápadní koutové přípory kruchty
141. Svorník s hlavou Krista ve středním poli podkruchtí
142. Výběh severního pasu podkruchtí s vrcholkem zazděného portálku na původní schodiště na kruchtě; tumba Karla ze Žerotína
143. Průhled ze středního do jižního pole podkruchtí

144. Severní pilíř podkruchtí s výběhem záklenku severního pole
145. Jižní pilíř podkruchtí s výběhem klenby středního pole
146. Vítězný oblouk severní boční lodi od východu; výběhy kleneb
původního závěru, ve špaletě raně gotická malba
147. Vítězný oblouk jižní boční lodi s oknem bývalé literátské kruchtý
148. Okno bývalé literátské kruchtý z roku 1525
149. Vítězný oblouk v pohledu z chóru
150. Severní přípora klenby křížení při vítězném oblouku
151. Jižní přípora klenby křížení
152. Torzo výběhu klenby původního chóru – jižní strana
153. „ - severní strana
154. Kámen s křížem ve východní hraně vítězného oblouku Kokovské kaple
155. Konzola s maskou v západní stěně Kokovské kaple
156. Raně gotický sanktuář zazděný v severním ochozu
157. Figurální konzola klenby severního ochozu
158. Průhled severním ramenem ochozu k východu
159. Průhled severním ramenem ochozu k západu
160. Levé ostění portálu sakristie a přilehlá přípora
161. Vnější kování dveří sakristie
162. Vnitřní strana dveří sakristie
163. Klenba sakristie
164. Sanktuář a portál v západní stěně sakristie
165. Koutová přípora a kropenka v severní stěně sakristie
166. Vnější kování dveří na schodiště k pokladnici
167. Zámek dveří pokladnice zevnitř
168. Západní okno v severní stěně sakristie
169. Východní okno „
170. Detail propojení klenebního žebra s oknem sakristie
171. Prostor pokladnice s oknem v severní stěně
172. Detail protnutí žeber klenby pokladnice
173. Jižní stěna pokladnice se zazděným okénkem do ochozu chóru
174. Výběh klenby pokladnice a portálek na schodiště v západní stěně
175. Pohled ze schodiště ke dveřím pokladnice
176. Záklenek prostoru schodiště nad dveřmi do pokladnice

177. Opracování spodní strany stupňů na schodišti do pokladnice
178. Pamětní deska v severní stěně ochozu, připomínající založení chóru r. 1360
179. Patka přípory na nároží ochozu a Pekařské kaple
180. Sanktuář v Pekařské kapli
181. Detail profilace sanktuáře
182. Patky arkádových pilířů za hlavním oltářem a lavice se schránou
183. Tympanon portálu se jménem rychtáře Gisleberta z konce 13. století
184. Patka přípory mezi kaplemi Pekařskou a Sladovnickou
185. Průhled východní závěrem ochozu k severu
186. Průhled závěrem ochozu k jihu
187. Patka koutové přípory ve Sladovnické kapli
188. Výběh klenby ochozu z přípory mezi Řeznickou a Šperlinkovskou kaplí
189. Protnutí okenního parapetu s příporou v kapli Svatojánské
190. Protnutí okenního parapetu s příporou v kapli Svatováclavské
191. Portálek na schodiště vnějšího ochozu ve Svatojánské kapli
192. Koutová přípora Svatojánské kaple s okrajem sanktuáře, zakrytého oltářem
193. Průhled ochozem ke Svatojánské kapli
194. Klenba ve východní ose ochozu a Řeznické kapli
195. Klenba Šperlinkovské kaple a přilehlé části ochozu
196. Celkový pohled na pět polí trojdílné klenby v závěru ochozu
197. Klenba Svatojánské kaple a přilehlého pole ochozu
198. Zbytky červené barvy na arkádových pilířích ochozu
199. Čela arkádových pilířů v závěru se stopami oprav
200. Patka arkádového pilíře v závěru
201. Patka arkádového pilíře v severním ochozu
202. Klenba vysokého chóru se západním štítem
203. Klenba vysokého chóru
204. Celkový pohled do chóru od západu
205. Výběh závěru klenby vysokého chóru z přípor
206. Noha sanktuária se schránou
207. Sanktuárium, pohled od západu
208. Koruna sanktuária

- 209. Hlava mouřenína na noze sanktuária
- 210. Hlava P. Marie na noze sanktuária
- 211. Hlava Krista na noze sanktuária
- 212. Detail dubových listů se žaludy na noze sanktuária
- 213. Listový dekor na noze sanktuária
- 214. Část původní koruny sanktuária v děkanské zahradě
- 215. Konzola se zvířecí maskou v děkanské zahradě
- 216. Rub klenby nad vysokým chórem
- 217. Konstrukce krovu nad vysokým chórem
- 218. Průhled krovem k západnímu štítu chóru
- 219. Západní štít lodi s oknem z prostoru chóru
- 220. Styk jižní věže se štítem lodi
- 221. Západní štít lodi se spárou
- 222. Stopy původní omítky na severní věži
- 223. Část kružbového prutu nalezená na půdě chóru
- 224. Okno s kružbou ve 2. patře severní věže
- 225. Okno s kružbou v 1. patře severní věže
- 226. Spodek severní věže se vstupem na schodiště
- 227. Průhled patry severní věže
- 228. Tři nejvyšší patra severní věže
- 229. Jižní věž v pohledu od východu
- 230. Zazděné okno v severovýchodní stěně jižní věže
- 231. Zazděné okno v severozápadní stěně jižní věže
- 232. Část římsy věže uložená u kostnice

12. SEZNAM PLÁNOVÝCH PŘÍLOH

VYHODNOCENÍ STAVEBNÍHO VÝVOJE

- 1.0 Půdorys v úrovni přízemí, 1 : 100
- 1.1 Půdorys v úrovni vysokého chóru, 1 : 100
- 1.2 Půdorys v úrovni kruchty, 1 : 100
- 1.3 Půdorys v úrovni pokladnice, 1 : 100

HISTORICKÁ PLÁNOVÁ DOKUMENTACE

- 1.0 Návrh na restaurování okna Šperlinkovské kaple. Josef Mocker, kol. 1890. Archiv Pražského hradu.
- 1.1 Návrh na novou kružbu jižního okna vysokého chóru. Josef Mocker, po 1880. Archiv Pražského hradu.
- 1.2 Návrh rekonstrukce opěrného pilíře chóru. Josef Mocker, 1881. Archiv Pražského hradu.
- 1.3 Návrh na rekonstrukci chrámu – podélný řez chórem. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu
- 1.4 Návrh na rekonstrukci chrámu – pohled na chór od severu. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.
- 1.5 Návrh na rekonstrukci chrámu – pohled na chór od východu. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.
- 1.6 Návrh na rekonstrukci chrámu – řez lodí v pohledu k východu. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.
- 1.7 Návrh na rekonstrukci chrámu – půdorys přízemní části. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.
- 1.8 Návrh na rekonstrukci chrámu – půdorys v úrovni vys. chóru. Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.

- 1.9** Návrh na rekonstrukci lucerny schodiště na ochoz – čelní pohled.
Josef Mocker, nedat. (před 1887). Archiv Pražského hradu.
- 1.10** Návrh na rekonstrukci lucerny schodiště na ochoz – diagonální
pohled vč. půdorysu koruny. Josef Mocker, nedat. (před 1887).
Archiv Pražského hradu.
- 1.11** Čelní pohled, podélný řez a půdorys (dle B. Gruebera). vč. návrhu
nové střechy věží, Josef Mocker, nedat. Archiv Pražského hradu.

Plány a výkresy uložené v SOA Kolín – nezprac. Fond „Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje“.

- Stavba severního a jižního schodiště na západní emporu – pohledy, půdorysy, řezy , nesign. , dat. Praha 12.2. 1889
- Vazba na lodi – půdorys, nesign., nedat.
- Detail paty krovu na lodi – pohledový nákres
- Příčný řez krovem nad loděmi
- Krov chóru – půdorys a podélný řez
- Nákres střešního vikýře
- Krov a střecha Kokovské kaple – půdorys, řez, pohledy
- Nová sanktusníková vížka – 4 výkresy, půdorysy, řezy, pohledy
- Náčrtek nových varhan – pohled, půdorys
- Severní boční schodiště na kruchtu, pohled, tužková kresba

Plány a výkresy uložené v Archivu Pražského hradu – fond „Pozůstalost Josefa Mockera“

Signatura

- 928 – pohled na západní průčelí, podélný řez a půdorys
- 929 – pohled na západní průčelí
- 930 – pohled na západní průčelí s variantami zastřešení věží

- 931 – opěrné pilíře chóru – pohledy, půdorysy, dat. 1881, Jos. Mocker, architekt
- 932 – opěrný pilíř lodi – pohled, půdorys, dat. 1887, Josef Mocker architekt
- 933 – malý severní portál – pohled, boční řez, půdorys, profilace, J. Mocker 29.6.1888
- 934 – nové severní a jižní schodiště na emporu – pohledy, půdorys, řez , dat. 12.2. 1889, totéž co v SOA Kolín
- 935 – nové opěrné pilíře – kopie sign. 931, dat. Září 1896
- 936 – nové opěrné pilíře „ „
- 937 – severní pohled na kostel – nákres
- 938 – podélný řez kostelem
- 939 – dva pohledy – od západu a od východu
- 940 – dva příčné řezy – lodí a chórem
- 941 – půdorys krovu a příčný řez chórem
- 942 – celkový půdorys
- 943 – nárys nového štítu lodi
- 944 – řez kostelem směrem k věžím – nedokončený
- 945 – západní průčelí – nedokončeno
- 946 – západní portál – pohled a půdorys
- 947 – jižní chórové schodiště – pohledy, půdorys nad klenbou
- 948 - „ - půdorys ve výši klenby, půdorys pod klenbou
- 949 – nárys okna – nedokončeno
- 950 – okno v kapli – nedokončeno
- 951 – okno v kapli IV.a – horní část (kružby)
- 952 – okno v presbytáři (č.1)
- 953 – okno s návrhem vitráží
- 954 – návrh vitráže do pětistého pole
- 955 – návrh vitráže do čtyřistého pole
- 956 – návrh vitráže do třístého pole
- 957 – půdorys neurčené chórové kaple (?)
- 958 – profily opěrných pilířů
- 959 – nákres okna s profily

- 960 – okno v kapli V.a – návrh vitráže, dat. říjen 1896
- 961 – okno v kapli IV.a – návrh vitráže
- 962 – nárys a bokorys kazatelny
- 963 – nárys a bokorys kazatelny – půdorys v pěti úrovních
- 964 – návrh vitráže – postava sv. Jana Křtitele
- 966 – návrh dveří malého sev. portálu sign. J. Mocker, 29.6. 1888 v Praze, razítko Jos. Tafel, truhlář, Kolín